

ISSN 2148-2527

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
HARPUT UYGULAMA ve ARAŞTIRMA MERKEZİ

HARPUT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Journal of Harput Studies

Eylül / September 2024

Cilt/Volume : 11

Sayı/Issue: 22

ELAZIG
2024

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
HARPUT UYGULAMA ve ARAŞTIRMA MERKEZİ

FIRAT ÜNİVERSİTESİ
HARPUT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ (FÜHAD)

JOURNAL OF HARPUT STUDIES

Türkçe ve İngilizce yayımlanan uluslararası hakemli sosyal bilimler dergisidir. Mart ve Eylül aylarında olmak üzere yılda iki sayı olarak yayımlanır.

International peer-reviewed journal of social sciences published in Turkish and English. It is published as two issues a year, in March and September.

Cilt/Volume: 11 Sayı/Issue: 22 Eylül/September 2024

ISSN: 2148-2527

Harpur Araştırmaları Dergisi, Research Bible, OpenAire, Google Scholar, Road, DRJI (Directory of Research Journal Indexing), Scientific Indexing Services (SIS), Journal TOCs, ASOS Index, Sobiad, DergiPark ve İSAM tarafından indekslenmektedir.

Sahibi/Owner

Prof. Dr. Fahrettin GÖKTAŞ
Fırat Üniversitesi Rektörü

Editörler/Editors

Prof. Dr. Enver ÇAKAR
Prof. Dr. Kürşat ÇELİK

Yayın Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Burcu ÖZCAN (Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Murat SUNKAR (Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet GÜNDÜZ (Gaziantep Üniversitesi)
Doç. Dr. Doğa Başar SARIİPEK (Kocaeli Üniversitesi)
Prof. Dr. Cornel SIGMIREAN (Petru Maior Üniversitesi)
Doç. Dr. Asef ORUCOV (Azerbaycan Bilimler Akademisi)
Prof. Dr. Mohammad Kabir Hasan (New Orleans Üniversitesi)
Prof. Dr. Akimova ELNERA (Azerbaycan Bilimler Akademisi)
Prof. Dr. Hasan ŞENER (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Doç. Dr. Venera ANARBEKOVA (Celal-Abad Devlet Üniversitesi)
Doç. Dr. Zhanat IDRISHEVA (Doğu Kazakistan Devlet Üniversitesi)

Redaktörler/Redactors

Arş. Gör. Bedirhan ÜNLÜ (Türkçe)
Dr. Öğr. Üyesi H. Gökçe DEMİREL (İngilizce)

Yazışma Adresi/Correspondence Adress

Fırat Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü Elazığ
e-posta: harputumdergi@gmail.com **Tel:** (0424) 2370000/3839-4197

Baskı/Printed By

Fırat Üniversitesi Basımevi-Elazığ

Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi,
uluslararası hakemli bir dergidir. Mart ve Eylül aylarında olmak üzere yılda iki sayı olarak yayımlanır. Yayımlı dili Türkçe ve İngilizcedir. Her hakkı saklıdır. Makale son kabul tarihleri: Mart ayı için **Ocak** ayı sonu, Eylül ayı için ise **Temmuz** ayı sonudur. Makaleler, **intihal.net** intihal programından olumlu rapor alındıktan sonra yayımlanır. Dergimizin yayım kurallarına göre hazırlanmamış makaleler kabul edilmez. Yazıların her türlü hukuki ve bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir. Makalelere PDF formatında Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin Web sayfasından ulaşılabilir. Ancak kaynak gösterilmeksizin kullanılamaz.

Danışma ve Hakem Kurulu/Advisory&Referees Board

Prof. Dr. Abdullah İLGAZİ	Dumlupınar Üniversitesi
Prof. Dr. Abdulvahap ÖZCAN	Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Abdülhalik BAKIR	Bilecik Şeyh Edebali Ün.
Prof. Dr. Adem BAŞIBÜYÜK	Erzincan Üniversitesi
Prof. Dr. Adnan SOFUOĞLU	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet AKSİN	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet BURAN	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet GÜNDÜZ	Gaziantep Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet YATKIN	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Akimova ELNERA	Azerbaycan Bilimler Akademisi
Prof. Dr. Ali DERAN	Mersin Üniversitesi
Prof. Dr. Ali ÖZÇAĞLAR	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Ali YILDIRIM	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Aydın ÇELİK	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Bahir SELÇUK	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Beyhan KESİK	Giresun Üniversitesi
Prof. Dr. Burcu ÖZCAN	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Cornel SIGMIREAN	Petru Maior Üniversitesi
Prof. Dr. Çetin SEMERCİ	Bartın Üniversitesi
Prof. Dr. Emir ERDEN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Ün.
Prof. Dr. Enver ÇAKAR	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Ercan ALKAYA	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Ergün LAFLI	Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Erkan Turan DEMİREL	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Esmâ ŞİMŞEK	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Fahrettin TIZLAK	Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. Füsün KARA	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Hamza ATEŞ	İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan ŞENER	Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan YÜKSEL	Cumhuriyet Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim YILMAZÇELİK	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. İlknur ÖNER	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. İrfan ALBAYRAK	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. İskender OYMAK	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail AYTAÇ	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Kemal GÖRMEZ	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Kenan ARINÇ	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Kenan PEKER	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Kürşat ÇELİK	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Levent GÖKDEMİR	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Lütfi Gürkan GÖKÇEK	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Ün.
Prof. Dr. Lütfi ÖZAV	Uşak Üniversitesi
Prof. Dr. M. Taner ŞENGÜN	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Mahmut TEKİN	Selçuk Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet Ali ÜNAL	Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ÇEVİK	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Nuri GÖMLEKSİZ	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Zeydin YILDIZ	Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Murat SUNKAR	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa ÇELİKTEN	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa TURAN	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Nesrin ALGAN	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Orhan KILIÇ	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Orhan YAZICI	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Ömer AYTAÇ	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Ömer Osman UMAR	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Rahmi DOĞANAY	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Saadettin TONBUL	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Sabri KARADOĞAN	Dicle Üniversitesi
Prof. Dr. Salih ÇEÇEN	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Selma YEL	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Şener DEMİREL	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Şenol ÇELİK	Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. Taner YILDIRIM	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Turgut YİĞİT	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Uğur YAVUZ	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Ünal TAŞKIN	Adıyaman Üniversitesi
Prof. Dr. Y. Cemalettin ÇOPUROĞLU	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Yücel ÖZTÜRK	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Yüksel ARSLANTAŞ	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Zahir KIZMAZ	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Zeki BOYRAZ	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Zeynel ÖZLÜ	Gaziantep Üniversitesi
Doç. Dr. Asef ORUCOV	Azerbaycan Bilimler Akademisi
Doç. Dr. Esmâ Ülkü KAYA	Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Venera ANARBEKOVA	Celal-Abad Devlet Üniversitesi
Doç. Dr. Zhanat IDRISHEVA	Doğu Kazakistan Devlet Ün.

Bu Sayının Hakemleri/Referees For This Issue

Doç. Dr. Handan KARAKAYA
Fırat Üniversitesi

Doç. Dr. Tuba GÜN ÇINĞI
Adıyaman Üniversitesi

Prof. Dr. Ender COŞKUN
Pamukkale Üniversitesi

Prof. Dr. Bahir SELÇUK
Fırat Üniversitesi

Doç. Dr. Metin EREN
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Doç. Dr. Ahmet KAYAOĞLU
Mardin Artuklu Üniversitesi

Doç. Dr. İhsan KURTBAŞ
Ardahan Üniversitesi

Doç. Dr. Atilla YÜCEL
Fırat Üniversitesi

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

Mehmet DEMİRBAĞ, Muhammed Felat AKTAN Molla Kasım Hoca ve Şeyh Muhammed Efendi'nin Menkıbelerindeki Motifler Üzerine (Araştırma Makalesi) <i>On the Motifs in the Legends of Molla Kasım Hodja and Sheikh Muhammed Efendi (Research Article).....</i>	1
Aslıhan YÖRDEM Güncel Dış Ticaret Performansı Çerçevesinde Elazığ'ın Gelecek Vizyonuna İlişkin Saptamalar (Araştırma Makalesi) <i>Evaluations on Elazığ's Future Vision Within the Framework of Its Current Foreign Trade Performance (Research Article).....</i>	17
Mümtaz KORKUTAN, Hasan UZUN Öğretim Üyelerinin Uzaktan Eğitim Öz Yeterlik ve Yarar Algılarının Değerlendirilmesi: Fırat Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyeleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma (Araştırma Makalesi) <i>Evaluation of Faculty Members' Distance Education Self-Efficacy and Benefit Perceptions: An Empirical Study on the Faculty of Economics and Administrative Sciences of Fırat University (Research Article).....</i>	35
Nida KAPLAN Devletin Bir Hizmeti Olarak Refakatçi Evinde Kalanların Memnuniyet Durumu (Elazığ Örneği) (Araştırma Makalesi) <i>Satisfaction Status of Those Staying In Company Houses As A Service of The State (Elazığ Example) (Research Article).....</i>	59
Yayım İlkeleri ve Makale Yazım Kuralları <i>Publication Principles And Article Writing Rules.....</i>	83

Firat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi (FÜHAD)
Cilt: 11, Sayı: 22, Eylül 2024, s. 1-16, ISSN: 2148-2527

Journal of Harput Studies, Vol. 11, Issue 22, September 2024, pp. 1-16

Araştırma Makalesi/Research Article

MOLLA KASIM HOCA VE ŞEYH MUHAMMED EFENDİ'NİN MENKİBELERİNDEKİ MOTİFLER ÜZERİNE

*On the Motifs in the Legends of Molla Kasım Hodja and
Sheikh Muhammed Efendi*

Mehmet DEMİRBAĞ* **Muhammed Felat AKTAN****

Geliş/Received: 05.07.2024

Kabul/Accepted: 09.09.2024

Öz

Hayatın anlamlı kılınması hususunda insanoğlu hep bir arayışa yönelmiştir. İnanma temelli olan bu arayış, yaşamdaki zorlukların giderilmesi adına önemlidir. Kendisine kutsallık atfedilen manevi güç sahibi evliyanın, toplum nezdinde önemli bir karşılığı olduğu bilinmektedir. Allah'ın seçkin kullarından olan veliler; insanlar için huzurlu bir ortamın sağlanması, küskünlüklerin bitirilmesi adına her daim yardımına ihtiyaç duyulan kişiler olarak toplumların hafızasında yerini almıştır. Anadolu topraklarında iz bırakan bu velilerden ikisi de Elazığ'ın Palu ilçesinde yaşamıştır. Bunlardan biri Molla Kasım Hoca, diğeri ise Şeyh Muhammed (Hacı Baba) Efendi'dir. Palu için çok önemli bu iki şahsiyet hakkında pek çok menkıbe söylenegelmiştir. Çalışmada Molla Kasım Hoca'yla ilgili yedi, Şeyh Muhammed Efendi'yle ilgili beş menkıbe incelenmiştir. İncelenen menkıbeler yazarlar tarafından mülakat vasıtasıyla bizzat derlenmiştir. Menkıbelerin açığa çıkarılmasında kaynak kişilerin bilgilerine başvurulup ilk elden, güvenilir verilerin ortaya konmasına çalışılmıştır. Çalışmada söz konusu menkıbelerin motif incelemesi de yapılmıştır. Motif incelemesiyle Molla Kasım Hoca'nın ve Şeyh Muhammed Efendi'nin daha yakından tanınmasına imkân tanındığı gibi her iki şahsın çağdaşı olan bazı ilim adamlarıyla ilgili önemli bilgilere de ulaşılmıştır. Menkıbelerdeki dikkat çekici motifler ışığında çalışmaya konu olan her iki şahsın toplumda daha güçlü karşılıklarının olacağı kaçınılmazdır. Yine motifler üzerine anlatılarda; toplumun farklı kesimlerine yönelik ders verici kesitlerin varlığı, bu anlatıların eğitici taraflarını kanıtlar niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: *Molla Kasım Hoca, Şeyh Muhammed Efendi, Menkıbe, Motif.*

* Öğr. Gör., Munzur Üniversitesi/Tunceli MYO/mdemirbag@munzur.edu.tr, ORCID: 0009-0000-0334-3226

** Doç. Dr., Dicle Üniversitesi/Türk Dili ve Edebiyatı/muhammedf.aktan@dicle.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6052-969X

Abstract

In the quest to give meaning to life, humanity has always been in search. This belief-based search is important for overcoming the difficulties in life. It is known that saints, who are attributed with holiness, have significant importance in society. Saints, who are chosen servants of God, have found their place in the memory of societies as those who provide a peaceful environment for people, put an end to disagreements, and are always needed to help. Two of these saints who left their mark in the Anatolian lands lived in the town of Palu in Elazığ. One of them is Molla Kasım Hodja, and the other is Sheikh Muhammed (Hacı Baba) Efendi. Many legends have been told about these two important figures for Palu. In the study, seven legends related to Molla Kasım Hodja and five legends related to Sheikh Muhammed Efendi have been examined. The examined legends were compiled by the authors through interviews. In revealing the legends, the information of the primary sources was consulted, and efforts were made to present reliable data first hand. The motif analysis of these legends is also discussed in the study. Considering the remarkable motifs in the legends, it is inevitable that both individuals in this study will have stronger implications in society. Moreover, the presence of instructive sections in the narratives related to different segments of society based on motifs proves the educational aspects of these narratives.

Keywords: Molla Kasım Hodja, Sheikh Muhammed Efendi, Legend, Motif.

Giriş

İnsanoğlu varoluşundan beri sürekli bir arayış peşinde olup manevi öğelerin mevcudiyetine gereksinim duymuştur. İnanma temelli olan bu arayış, yaşamın zorluklarının giderilmesi için ehemmiyet kazanmıştır. İnsanın kendi varoluşunu kavramasına ilişkin olan mezkûr düşünce sistemiyle kendisine kutsallık atfedilen manevi güç sahibi evliyanın, halk arasında önemli bir karşılığı olduğuna inanılmıştır. İnanca göre Allah'ın seçkin kullarından olan veliler, toplum nezdinde yol gösterici olarak bilinip insanlık için huzurlu bir ortamın oluşumuna vesile olmuşlardır.

Maddi bir bedene sahip insanoğlu hem ontolojik hem de epistemolojik olarak ruh gibi bir manaya ihtiyaç duymuştur. Bu ihtiyaç, içtimai olabileceği gibi münferit de olabilmektedir. Özellikle Sanayi Devrimi ve 19. yüzyıldan sonra gerçekleşen olaylar, materyalist düşüncesinin zayıflamasına sebep olmuştur. İnsanı asıl hazzı ulaştıran manevi tefekkür yerini maddiyata bırakmış ve çare müşahhas bileşenlerde aranmıştır. Böyle bir mekânda kendine yer bulmaya çalışan bireyler ise mücerret öğelere rücu ederek çözüm aramıştır. Bu arayış daha sonra yazınsal türe menkıbe olarak sirayet etmiştir.

Dil ve kültürün önemli kaynaklarından biri de menkıbelerdir. Menkıbeler ortaya çıktıkları dönemin sosyal, kültürel, tarihî ve edebî yönlerini aktarmada çok önemli bir görev üstlenir. Bu görevin sürdürülmesinde kullanılan heyecan verici dil; menkıbelerin dikkate alınmasında, okunmasında ve gelecek kuşaklara aktarılmasında dikkat çekicidir.

Menkıbe, anlattığı olayın doğru ve gerçek olduğuna inanan bir anlatıcının, meraklı grupların mekân ve zaman gözetmeksizin oluşturdukları sohbet ortamlarında, olağanüstü/kutsal güçlere sahip olduğuna inandığı şahsiyetin, (şahsiyetle ilgili olarak zamanla halkın ortak belleğinde oluşmuş) ortaya koyduğu bir veya birden fazla olağanüstülükleri (kerameti) anlatan sözlü kültür ürünüdür (Gülerer, 2013: 235). Arapça nekabe (isabet etmek, bir şeyden bahiste bulunmak) kökünden türeyen menkıbe, sözlükte, “öğünülecek güzel iş, hareket ve davranış” anlamlarına gelir (Ocak, 2023: 21). Menkıbe (menkıbe) kelimesinin çoğulu olan menâkıb bu anlamıyla ilk defa, III. (IX.) yüzyıldan itibaren yazılan hadis kitaplarında Hz. Peygamber’in ashabının faziletlerine dair hadisleri ihtiva eden bölümlerin adı olarak (Kitâbü'l-Menâkıb) kullanılmaya başlanmıştır (Şahin, 2004: 112).

Türk edebiyatında menâkıbnâmelerin başladığı sürece bakıldığında bu türün özelliklerinin görülebildiği ilk eser, Karahanlı hükümdarı Satuk Buğra Han için kaleme alınmış menkıbeleri içinde barındıran *Tezkire-i Satuk Buğra Han*'dir. Türk tasavvuf düşüncesinin ve buna bağlı bir edebiyatın gelişip şekillenmesinde başlangıç noktası olarak kabul edilen kişi Ahmed-i Yesevî'dir. Ahmed-i Yesevî, Türkler arasında tasavvufi anlayışın yayılmasına vesile olup aynı zamanda kendi adına nispet edilen tarikatından da Anadolu coğrafyasında çeşitli tarikatların oluşumuna imkân hazırladığı söylenebilir (Anadol, 1994: 12).

Türkler arasında *Tezkire-i Satuk Buğra Han*'dan sonra ilk olarak Türkistanlı mutasavvıf Hoca Ahmed-i Yesevî ile ilgili menâkıbnâmeler yazılmıştır. Bunlardan en eskisi Siğnâkî'nin (ö. 711/1311) Ahmed Yesevî'nin hayatını, şahsiyetini ve halk arasında yaşayan rivayetleri anlatan Menâkıb-ı Ahmed-i Yesevî adlı eserdir (Tosun III/1 [1988], s. 73-81). Sadreddin Konevî, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Evhadüddîn-i Kirmânî, Fahreddîn-i Irâkî, Necmeddîn-i Dâye gibi sufilerin yaşadığı, önemli tasavvufi eserlerin telif edildiği Anadolu Selçukluları devrinde birçok menâkıbnâme yazılmıştır. Bunlardan ikisi dönemin önemli ismi Mevlânâ ve ailesi hakkındadır. Birinci eser Ferîdûn-i Sipehsâlâr'ın Mevlânâ'dan, babasından, hocaları ve müritlerinden bahseden *Risâle-i Sipehsâlâr be-Menâkıb-ı Hazret-i Hudâvendigâr*'ıdır. İkincisi VIII. (XIV.) yüzyılda Ahmed Eflâkî tarafından kaleme alınan *Menâkıbü'l-ârifin*'dir. Mevlânâ'nın torunu Ârif Çelebi'nin

müridi olan Eflâkî, şeyhinin isteği üzerine yazdığı eserinde Mevlânâ'dan, hocalarından ve halifelerinden bahsetmiştir (Şahin, 2004: 113).

Menâkıbnâmeler sonraki asırlarda tasavvufun yaygınlık kazanmasıyla sufilerin derin manalı sözlerini ve örnek alınması gereken davranışlarını anlatmada kullanılmıştır. XV. asırdan itibaren Anadolu'da menkıbe kitaplarının sayısı gittikçe artar. Bu artış sadece menâkıbnâmeler için değil bütün Osmanlı edebiyatı ürünleri için yapılabilecek bir genellemedir. XVII ve XVIII. asırlar ise menâkıbnâme türüne ait örneğin en fazla görüldüğü dönemdir (Canım, 2013: 139). Daha çok iki kategoride ele alınan mezkûr tür Battalnâme ve Saltuknâme biçiminde kaleme alınır. Din uğruna savaşanların kahramanlıkları Battalnâme, takva sahibi velilerin hayatlarının anlatıldığı eserler ise Saltuknâme adıyla literatüre girmiştir.

Tasavvufun ve tarikatların yaygınlaşmasıyla evliya menkıbelerinin de yaygınlaştığı görülmektedir. İslam kültürüyle tanışma, İslamiyet'in daha iyi anlaşılması ve daha bilinçli bir yaşam sürdürebilme adına evliya menkıbelerinin çok önemli etkilerini görebilmekteyiz.

Kadim kültür ürünü evliya menkıbelerinin özellikleri şöyle sıralanabilir:

1. Kahramanlar, gerçek ve mukaddes sayılan kişilerdir.
2. Olaylar belirli bir zaman ve mekânda geçer.
3. Sadece eğlenmek, bir eşyanın veya tabiat olayının izahını yapmak için oluşturulmamışlardır. Gerçek olduklarına inanılır.
4. Yarı mukaddes olup kendilerini bir dogma gibi kabul ettirirler.
5. Konu edindikleri veli hayatta iken de öldükten sonra da ortaya çıkabilirler.
6. Sade bir anlatımla sunulurlar (Ocak, 2023: 61).

Evliya menkıbelerinin tarihî vesika olması ve inandırıcılığı konusunda bazı araştırmacıların olumsuz kanaatleri de söz konusudur. Ama bir topluma ayna tutan ve bir kültürün tarihî, sosyolojik ve folklorik açıdan incelenmesinde yapı taşları olarak bilinen menkıbelerin değerinin bilinmesi gerekmektedir. *Delâil-i Nübüvvet* isimli eserinde İmam-ı Müstağfirî der ki: Allah'ın veli kullarının kerametleri haklıdır. Allah'ın kitabı Kur'an'da da sabittir. Bu konuda Allah'ın seçkin kullarından gelen durumlar; sağlam rivayet olan tevatürle sabittir, meşhurdur. Hem sayılamayacak kadar da çok ve sonsuzdur (Molla Câmi, 2023: 99).

Kerametler üzerine kurulu evliya menkıbeleri ile velilerin, şeyhlerin daha iyi tanınması sağlanmış olup bahsi geçenler daha güçlü bir pozisyona ulaşmışlardır. Çalışmanın bu bölümünde Elazığ'ın Palu ilçesinde yaşamını sürdürmüş olan Molla Kasım Hoca'nın ve oğlu Şeyh Muhammed Efendi'nin hayatı hakkında bazı bilgiler sunulmaya çalışılmıştır.

1. Molla Kasım Hoca

Doğum tarihi kesin olmamakla, 1805-1810 yılları arasında, Palu'nun Andılar (Sağona) köyünde doğduğu söylenmektedir. Babası Şeyh Ömer Efendi, annesi Güzel Hanım'dır. Papiş Hanım ile evlenen Molla Kasım Hoca'nın bu evlilikten Şeyh Muhammed Efendi ve Ayşe Hanım adında iki çocuğu olmuştur. İlk eğitimini babasının yanında alan Molla Kasım Hoca, sonradan Sağona Medresesinde ilmî tedrisatına başlamıştır. Genç yaşta ilim ve irfan açısından kendini yetiştirip Sağona Medresesinin başına geçmiştir. Medresede Kur'an-ı Kerim yanında; fıkıh, hadis, tefsir gibi dersleri okutup birçok talebe yetiştirmiştir. Mütevazı bir yaşam sürdüren Molla Kasım Hoca'yı yeri geldiğinde ordu içerisinde bir lider, davaların sulha kavuşması adına bir dava adamı hüviyetinde de görmekteyiz. Üveysi olduğu bilinen Molla Kasım Hoca, 1888 yılında vefat edip Andılar köyünde kendi ismiyle bilinen türbede defnedilmiştir (Demirbağ, 2018: 266-268).

2. Şeyh Muhammed Efendi (Hacı Baba)

Şeyh Muhammed Efendi 1854 yılında Palu'nun Andılar köyünde doğmuştur. Babası Molla Kasım Hoca, annesi Papiş Hanım'dır. Ayşe Hanım'la evlenen Şeyh Muhammed Efendi'nin bu evlilikten ikisi erkek, biri kız üç çocuğu olmuştur. Evlatlarından Şeyh İbrahim Efendi, babasının yanında ilim tahsil edip verdiği fetvalarla Palu yöresinde adından söz ettirmiştir. Diğer evladı Şeyh Ömer Efendi, ilmî kişiliğinin yanında yöredeki birçok davanın sulha kavuşturulmasına öncülük etmiştir (KK- 4). Hayatını ilme adayıp birçok talebe yetiştiren Şeyh Ömer Efendi, çok arzuladığı hac farızasını yerine getirmek üzere gittiği Mekke'de 1945 yılında vefat edip Cennetü'l-muallâ Kabristanına defnedilmiştir (Demirbağ, 2023: 42-43). İlk eğitimini babası Molla Kasım Hoca'nın yanında alan Şeyh Muhammed Efendi, daha sonraları Sağona Medresesinde ilmî tedrisatına başlayıp fıkıh, kelam, hadis alanlarında kendini çok iyi yetiştirmiştir (KK- 4). Kadiri Tarikatı'nın Palu'daki öncülerinden olmakla birlikte Nakşi Tarikatı'nın gereklerini de yerine getirmiştir. Babasından devraldığı müderrislik görevini uzun yıllar devam ettiren Şeyh Muhammed Efendi; Tarhanalı Sofu Cuma, Palulu Haydar Baba gibi önemli şahsiyetlerin yanında torunlarından Abdulkadir, Abûd ve Ali Efendi'nin yetişmesinde çok önemli rol üstlenmiştir. Ömrünü ilim yolunda hayırlı işler yapmakla geçiren Şeyh Muhammed Efendi, 1930

yılında Palu'nun Andılar köyünde vefat edip Molla Kasım Hoca Türbesinde defnedilmiştir (Demirbağ, 2018: 272).

3. Motif-Evliya Menkıbeleri

Türkçe sözlükte bir mevzuya nitelik katan unsurlar (TDK, 2024) olarak tanımlanan motif; halk edebiyatı alanında ise destan, masal, halk hikâyesi gibi türlerde varlığını devam ettiren en küçük unsur şeklinde tanımlanır (Kaya, 2007: 532).

Destan, efsane ve masal gibi anonim anlatım türlerinde cereyan eden harikulade olaylarda sık sık tekrarlanan ve bu olaylara belli bir özellik veren birtakım unsurlar vardır ki bunlar motif olarak tanımlanır. Evliya menkıbelerinde de bu motifler, velilerin gösterdiklerine inanılan kerametleri temsil eder (Ocak, 2023: 107).

Farklı ülkelerdeki evliya menkıbeleri incelendiğinde menkıbelerin sayıca çok olmasının yanında aynı motiflerin çoğu menkıbede tekrarlanması sebebiyle motif sayısının az olduğu görülür. Evliya menkıbelerinde motif sayısının sınırlı olması, menkıbelerin oluşumundaki benzerlikler sayesinde farklı ülkeler için ortak bir motif havuzunun ortaya çıkacağı aşikârdır. Bu ortak motifler sayesinde ortak bir kültür oluşumunun kapısı da aralanmış olur.

Evliya menkıbelerine derin anlam ve zenginlik katan motifler, menkıbelerde çatıyı oluşturan asıl unsur olarak bilinir. Oluştukları dönemin kültürel izlerini taşıyan motifler, menkıbelerin yaşatılmasına vesile olur.

Evliyada zuhur eden mucize kaynaklı bazı kerametler vardır. Bu kerametler, çeşitli motifler ışığında ortaya çıkar. Çalışmanın bu bölümünde sırasıyla Molla Kasım Hoca'nın ve oğlu Şeyh Muhammed Efendi'nin kerametleri üzerine motif incelemesi yapılacaktır.

4. Molla Kasım Hoca'nın Menkıbelerinde Yer Alan Keramet Motifleri

Çalışmada Molla Kasım Hoca'nın yedi menkıbesi incelenmiştir. Bu menkıbelerden dördü "Uluslararası Palu Sempozyumu Bildiriler Kitabı Cilt: II" adlı eserden alınmış, üçü ise kaynak kişilerden derlenmiştir. Derlenen menkıbelerin motifselsel tasnifi yapılırken Ahmet Yaşar Ocak'ın menâkıb-nâmeleri dikkate alarak oluşturduğu tasniften faydalanılmıştır.

4. 1. Hayvanlar Üzerinde Cereyan Eden Keramet Motifleri

4. 1. 1. Vahşi/Yabani Hayvanları Zararsız Hâle Getirme

Bir gün Molla Kasım Hoca, evinden tarlasına giderken bir tepeden geçmek zorunda kalır. Tepeye geldiği vakit etrafını birkaç ayının çevrelediğini fark eder. Şaşkın bir hâlde kalan Molla Kasım Hoca, o anda kendisine yardım edebilecek kimseleri etrafta göremediğinden kendi başının çaresine bakmaya koyulur. Sürekli yanında taşıdığı seccadesini yere serip namaza durur. Bu esnada çevresindeki ayılar kendisine zarar vermeden bekleyip dururlar. Namazını bitirdikten sonra ellerini açıp duada bulunan Molla Kasım Hoca, önceden önlerinde hiçbir şey olmayan ayıların önünde bir anda kurut, yoğurt veya ayranın kurutulmasıyla elde edilen mayhoş tadı olan süt ürünü, denen bir yiyeceğin olduğunu ve ayıların bu yiyeceği yediğini fark eder. Önlerindeki kurutu yiyen ayılar, Molla Kasım Hoca'ya zarar vermeden bölgeden ayrılır. (KK- 2)

4. 1. 2. Vahşi/Yabani Hayvanlarla Dostluk Kurma

Günün birinde Andılar köyünde, avcılar tilki avına çıkar. Kısa bir zaman sonra bir tilkiyle karşılaşılır ve tilkiyi avlamak için büyük bir uğraş verilir. O esnada dere başında abdest alan Molla Kasım Hoca'yı gören tilki, avcılardan kurtulmak için ona sığınır. Tilkinin çaresiz hâlini gören Molla Kasım Hoca bu duruma çok içerlenir. Tilkiyi takip eden avcılar, dakikalar içinde tilkinin sığındığı yere gelirler. Avcılar, Molla Kasım Hoca'ya dönüp “Şeyhim o tilki bizim avımızdır; onu bize ver!” diye seslenir. Molla Kasım Hoca, avcılara dönerek “Bana tehlikeden kaçıp sığınan bir hayvan da olsa onu size veremem ama isterseniz bu tilki karşılığında size bir miktar para verebilirim.” diye buyurur. Avcılar, Molla Kasım Hoca'nın bu sözlerini dikkate almayıp ısrarla tilkiyi isterler. Molla Kasım Hoca, avcılarla anlaşamayacağını anlayınca çaresiz bir şekilde tilkiye seslenir: “Ey tilki, bu saatten sonra serbestsin, istediğin yere istediğin şekilde gidebilirsin; kimse sana zarar veremez.” Tilki yola koyulunca avcılar ellerindeki oklarla tilkiye saldırır fakat tilki hiç zarar görmeden o bölgeden uzaklaşıp gider. (KK- 4)

4. 2. Gizli Şeyler Üzerinde Cereyan Eden Keramet Motifleri

4. 2. 1. Geçmişte Olup Bitenleri Bildirme/Gelecekte Olacakları Haber Verme

Günlerden bir gün Molla Kasım Hoca, müritlerinden birini yanına çağırır ve el emeği pekmezini ona verip köyden şehre inerler. Müridini pekmezi satmakla görevlendiren Molla Kasım Hoca, Şeyh Ali Sebti Dergâhına geçer. Akşam olunca pekmezini satmakla görevlendirdiği müridi, Molla Kasım Hoca'nın misafir olduğu dergâha gelir ve pekmezi satama-

dığımı söyler. Bu duruma şahit olan Şeyh Ali Sebti, Molla Kasım Hoca'ya dönerek: "Pekmezinizi satacağımız zaman diliminde çarşıda sizin pekmezinizi alacak helal kazançlı birinin olmaması, pekmezinizin satılmasına engeldi. Çünkü sizin malınıza zerre de olsa haram karışmamıştır. Şunu bilirsiniz ki satılmayan pekmezinize bir damla su katarsanız hemen alıcısı olur." Bunun ispatı için söylenen yapılır ve pekmez hemen alıcısını bulur. (KK- 4)

Geçmişte olup bitenleri bildirme/gelecekte olacakları haber verme motifine örnek olarak şu menkıbeyi de verebiliriz: Osmanlı-Rus Savaşı devam ederken Yemenli bir asker memleketine gitmek ister ve yolu Palu'ya düşer. Parası olmayan müşkül durumdaki asker, yöre halkından sorununun çözümü için adres ister. Yöre halkı, adres olarak Şeyh Ali Sebti'yi gösterir. Şeyhin yanına gelen asker: "Yemen'e ailemin yanına gideceğim ama param yok, bu konuda bana yardımcı olacağınız söylendi." Bu sözleri duyan Şeyh Ali Sebti: "Hoş geldiniz, inşallah size yardımımız olur, hele bir geçin misafirimiz olun, sonra sizi göndeririz." der. Sonraki gün askerin yanına gelmesini isteyen Şeyh Ali Sebti, sorununun çözümü için askeri, Andılar köyündeki Molla Kasım Hoca'nın yanına göndermeye karar verir. Asker heyecanla hazırlanıp köye doğru yola çıkar. Köye varan asker, köylülerden Molla Kasım Hoca'nın nerede olduğunu sorar. Molla Kasım Hoca'nın tarlada olduğunu öğrenen asker, onun yanına vardığında selam verip durumunu anlatınca Molla Kasım Hoca, bu durumdan haberdar olduğunu bildirip kendisine yarın yardımcı olacağını söyler. Kendi durumunun bilinmesinden şaşkın olan asker, tarlada çalışan Molla Kasım Hoca'nın kendisine yardımcı konusunda da tereddüte kapılmıştır. Şaşkınlık ve tereddüt içinde kalan asker, ertesi gün erkenden Molla Kasım Hoca'nın yanına uğrar. Vakit, sabah namazı vaktidir. O esnada Molla Kasım Hoca, köye yakın bir tepede yanından hiç ayırmadığı seccadesini yere sermiş namazını eda etmektedir. Namazı sonrası Molla Kasım Hoca, askere: "Gel seni Yemen'e götürüleceğim, gel evladım seccadenin üzerine, ayağımı sağ ayağımın üzerine bırak, gözlerini kapa ve sakın açma, açarsan helak olursun, ben aç deyince açarsın." diye seslenir. Asker söyleneni yapar, çok kısa bir zaman içerisinde, Molla Kasım Hoca'nın, gözünü aç demesiyle kendisini Yemen'de evinin önünde bulur, sevinç ve heyecanla evinin kapısını çalıp ailesine kavuşmuş olur. Evin dış kapısının önüne kadar kendisiyle beraber olan Molla Kasım Hoca'yı ailesinin de görmesini isteyen asker, ailesiyle beraber hemen evin dış kapısına yönelir, onun orada olmadığını görür ve bu duruma çok şaşırır. Asker ailesine kavuştuğu için mutlu, Molla Kasım Hoca'dan ayrıldığı için hüznünlüdür. Bu hadiseyle beraber Molla Kasım Hoca ve oğlu Şeyh

Muhammed Efendi zamanında Yemenli askerın ailesi tarafından her yıl bir sarık ve cübbe gönderilir (Demirbağ, 2018: 266-267).

4. 3. Velinin Kendi Vücutunda Cereyan Eden Keramet Motifleri

4. 3. 1. Bir Anda Çok Uzak Mesafeleri Katedebilme (Tayy-ı Mekân)

Yemenli askerle Molla Kasım Hoca arasındaki menkıbede geçen Molla Kasım Hoca'nın, Yemenli askerle Andılar köyünden, bir anda Yemen'e, askerın evinin önüne ulaşmaları, bu başlık altında değerlendirilebilir (Demirbağ, 2018: 266-267).

4. 4. Veliliğini Kabul Edenlere Yönelik Keramet Motifleri

4. 4. 1. Savaşta Orduya Yardım Etme

Molla Kasım Hoca, ilmî hizmetleriyle beraber savaş meydanında sancak taşıma göreviyle de tanınır. Osmanlı Rus Harbi'nde bu görevi üstlenen Molla Kasım Hoca'nın düşmana karşı hep ön safta mücadele verdiği söylenir. Bu durumun tanıklarından Şeyh Ali Sebti'nin: "Ruslara karşı amansız mücadelenin verildiği bir gün kardeşim Molla Kasım Hoca, düşmana karşı en ön safta sancak elinde mücadelesini vermekteydi. Etrafında dolaşan beyaz güvercinler de kendisine ve orduya yardım eden meleklerdi." sözleri dikkat çekicidir (Demirbağ, 2018: 268).

4. 4. 2. Öldükten Sonra Tasarrufun Devam etmesi

Molla Kasım Hoca'nın torunlarından Şeyh Abûd Efendi¹ anlatır: Tarhana köyünden Sofu Sincar, büyük dedem Molla Kasım Hoca'nın yanında büyümüşü. Sofu Sincar, Ramazan ayında teravih namazını kıldırması için dedem Şeyh Muhammed Efendi'den bir imam talep edince dedem de bu görev için beni uygun görüp Sofu Sincar ile Tarhana köyüne gidip imamlık yapmamı istedi. Yaşım henüz 14,15; Sofu Sincar ile Tarhana köyüne gittik. Sofu Sincar'ın evinde kalıyordum. Sofu Sincar, geceleri ibadet ile geçiren önemli bir âlimdi. Her akşam iftarımızı açar açmaz köyün camisine doğru yol alırdık. Sofu Sincar o yaşlı hâliyle sürekli benim gibi bir gencin ardından yürürdü. Bu durumdan ziyadesiyle rahatsızdım. Sonunda dayanamayarak ve utanarak şunları söylemek zorunda kaldım: "Sofu, böyle

¹ 1908 tarihinde Elazığ'ın Palu ilçesinin Andılar (Sağona) köyünde dünyaya gelmiştir. Babası Şeyh Ömer Efendi, annesi ise Zariye Hanım'dır. Andılar (Sağona) Medresesinde dedesi Şeyh Muhammed Efendi'nin (Hacı Baba) yanında eğitim alan Şeyh Abûd Efendi, daha sonra Palu yöresinde birçok yerde fahri imamlık yapmıştır. Görev yaptığı yerlerde birçok talebe yetiştirerek ilmî sahaya önemli katkılar sağlamıştır. 1975 yılında hac farızasını yerine getirdikten sonra uzlet hayatını tercih ederek evinde ağırladığı misafirlerine dinî hizmetlerde bulunan Şeyh Abûd Efendi, 2002 yılında vefat etmiştir (Demirbağ, 2024: 79).

olmaz. Genç olmama rağmen beni hep önde yürütmenizden rahatsız oluyorum. Sizin benim önümde yürümeniz gerekir." Sofu Sincar tebessüm ederek: "Olmaz Zeynel Abidin'im, olmaz; ben senden dolayı değil, senin deden ve benim de şeyhim olan Molla Kasım Hoca'ya hürmetimden senin önde olmanı istiyor ve arkandan geliyorum. Şayet, ben senin önünde olursam şeyhim yüzünü benden çevirir ve sizlere yanlış yapmış olurum." (Demirbağ, 2018: 271).

4. 5. Mukaddes, İnsanüstü ve Gizli Güçler Üzerinde Cereyan Eden Keramet Motifleri

4. 5. 1. Rüyada İrşat Etme

Elazığ'da ilmî faaliyetlerini yürüten günümüz âlimlerinden Molla Hayrettin anlatır: Yaşım on yedi, bir rüya gördüm. Andılar köyünde Molla Kasım Hoca Türbesine misafirim. Molla Kasım Hoca, oturmamı isteyince saygımdan oturamadım. İkinci kez oturmam istenince oturdum. Sonra Molla Kasım Hoca yanıma gelerek: "Sen hak yolda yürüyeceksin, bu yolda dersini alıp hizmet edeceksin." şeklinde seslendi (Demirbağ, 2018: 271).

5. Şeyh Muhammed Efendi'nin (Hacı Baba) Menkıbelerinde Yer Alan Keramet Motifleri

Çalışmada Şeyh Muhammed Efendi ile ilgili beş menkıbe kaynak kişilerden derlenmiştir. Buradaki motiflerin tasnifi yapılırken Ahmet Yaşar Ocak'ın menâkıbnâmelerden hareketle oluşturduğu tasniften faydalanılmıştır.

5. 1. Gizli Şeyler Üzerinde Cereyan Eden Keramet Motifleri

5. 1. 1. Akıldan Geçenleri Bilme/Başka Yerlerde Vuku Bulan Olayları, Mevcut Kişileri Görme, Başkalarına Gösterme

Haydar Baba, küçük yaşlarından itibaren Şeyh Muhammed Efendi'nin yanında yetişmiş mümtaz şahsiyetlerdendir. Bir gün Andılar köyünde şeyhinin dergâhında zikir halkası kurulur. Zikirden sonra sohbet meclisine oturulur. Sohbet esnasında Haydar Baba'nın dalgın hâli şeyhinin dikkatini çeker. Şeyhi, Haydar Baba'ya işaret parmağıyla kibleyi gösterip oraya bakmasını ister. Haydar Baba orada açılan perdede kendi ev halkının hâlini görür. Şeyh Muhammed Efendi: "Ev halkına bir bak durumları gayet iyi, bir sıkıntı gözükmüyor." der. Haydar Baba kendini meşgul eden bu sıkıntılı durumu şeyhinin de hissetmesiyle şaşkınlık içinde kalır. (KK- 4)

5. 1. 2. Gelecekte Olacakları Haber Verme

Molla Kasım Hoca'nın oğlu Şeyh Muhammed Efendi, yaşadığı dönemde Palu'nun tarihî Ulu Cami'sine (Kırklar Cami) cuma günleri vaaz vermek için gelir. Yine bir cuma günü, namaz bittikten sonra yanındaki müritleriyle Murat Nehri'nin kenarına inip başı altında derin bir tefekküre dalar. Biraz zaman geçtikten sonra müritlerine: "Biraz önce seslendiğim yöre halkı türlü nedenlerle yerinden olacak, önce az ötedeki "Talabi" tarafına, belli bir zaman sonra da Palu Tepesi'ne yerleşilecek." diye seslenir. Şeyh Muhammed Efendi, ikinci defa başını esasına dayayıp kafasını kaldırdıktan sonra eliyle bulunduğu yerin karşısındaki kayalıkları göstererek: "Gün gelecek buradan da merkebin anırmasına benzer bir ses çıkaran araçla yolcular taşınacak." diye söylenir.

Şeyh Muhammed Efendi, üçüncü defa başını esasına dayadıktan sonra ellerini kuma daldırıp müritlerine: "Gün gelecek bu kum altına dönülecek, az önce söylediklerimin de gerçekleşmesiyle akrabalık bağları zayıflayacak, maneviyattan uzak bir hayat yaşanacak." diye seslenir. (KK- 2)

5. 2. Mukaddes, İnsanüstü ve Gizli Güçler Üzerinde Cereyan Eden Keramet Motifleri

5. 2. 1. Peygamber'i Rüyada Görme

Palu'nun Andılar köyünden Şeyh Muhammed Efendi, Palu'nun Zeve bölgesinde yaşayan Şeyh Muhammed Yasin Efendi ve Zeve'de çobanlık yapan bir zat aynı gece aynı rüyayı görürler. Rüyada Hz. Peygamber, çobanın evine misafir olur, bu durumu haber alan Yasin Efendi de doğrudan çobanın evine yönelip Hz. Peygamber'in yanına edeple oturur. Evin giriş kısmında gözetleyici olarak bekleyen çoban, Andırlı Şeyh Muhammed Efendi'nin de kendi evine doğru geldiğini fark edince şaşkınlık yaşar. Şeyh Muhammed Efendi evin önüne gelince: "Kapıyı açın, Hz. Peygamber'i görmeye geldim." diye seslenir. Çoban, Şeyh Muhammed Efendi'ye dönerek: "Efendimizin misafiri var içeride, sizi içeri alamam." deyince Şeyh Muhammed Efendi içeri girme konusunda daha bir ısrarcı olur. Bu ısrar evin içinden duyulunca Hz. Peygamber, Şeyh Muhammed Efendi'nin içeri girmesini ister. İçeri girdiğinde Hz. Peygamber'i karşısında gören Şeyh Muhammed Efendi, edeple Şeyh Yasin Efendi'nin bulunduğu yerin aşağı kısmına oturur. Şeyh Yasin Efendi'nin, Efendimize daha yakın oturması Şeyh Muhammed Efendi'nin etkilenmesine sebep olur. Bu durumu fark eden Efendimiz, Şeyh Muhammed Efendi'ye: "Üçümüzün de adı Muhammed, siz ikiniz bana meftunsunuz, biliyorum ancak Yasin, bana daha fazla salavat getirdiği için yakın durur, yoksa ikinizin kıymeti de nazarımda aynıdır." şeklinde seslenir. Bu güzel rüyanın etkisinde kalan Şeyh Muhammed Efendi,

sabah olur olmaz Palu'nun Zeve Mahallesi'nin yolunu tutar. Zeve'ye yaklaştığında gece rüyasında misafir olduğu evin sahibi çobanın hayvanları otlattığını görünce kendisini rüyada evine buyur etmemesinden dolayı ona selam vermeden geçer. Bu durumu fark eden çoban: “Efendim, siz selam vermeden geçmezsiniz, yoksa dünkü rüyada sizi eve buyur etmediğimden kızgın mısınız?” diye seslenir. Bu sözleri duyan Şeyh Muhammed Efendi, kendi rüyasının aynısını çobanın da gördüğünü anlar ve onun da Allah'ın veli kullarından biri olduğunu müşahade eder. Şeyh Muhammed Efendi ve çoban dün gördükleri rüyayı birbirlerine anlattıklarında rüyanın baştan sona aynı olduğuna kanaat getirilir. İkisi birlikte rüyada bulunan bir diğer kişi Şeyh Yasin Efendi'nin yolunu tutar. Eve ulaştıklarında Yasin Efendi'nin onlardan habersiz yaptığı hazırlıklar fark edilince şaşkınlık yaşanır. Meğer Yasin Efendi de onları beklemektedir. Sohbet ilerleyince Şeyh Muhammed Efendi ve çoban geceki rüyadan bahsederlerken Yasin Efendi de aynı rüyayı gördüğünü aktarır. Rüyada Şeyh Yasin Efendi'nin, Efendimize daha fazla salavat getirdiğini öğrenen Şeyh Muhammed Efendi, o gün kendisine iltisak ettiğini bildirir. (KK- 3)

5. 2. 2. Gayb Erenleriyle Görüşme

Şeyh Muhammed Efendi ve yörenin ileri gelen âlimleri hacca gitmek için yola çıkarlar. İlk önce İstanbul'da birkaç gün misafir olurlar. Bu misafirliğin ardından tekrar yola koyulma zamanı gelince bir gemiye binerler. Gemiye binecekleri anda geminin bir tarafında hayır sahibi birinin ekmek dağıttığını gören Şeyh Muhammed Efendi bu ekmeklerden birkaçını alır. O sırada gemide bilet kesen kişiden: “Hayır sahibinden ekmek alan kimselerden bilet parası alınmayacaktır.” sözü duyulur. Buna şahit olan âlimler, Şeyh Muhammed Efendi'yi hem yolculukta hem de hac farızası süresince mihmandar olarak seçerler. Şeyh Muhammed Efendi'nin arkadaşları paralarını ona teslim edip kendisinin de ihtiyacı olursa bu paralardan harcamasını tembihlemişler. İlk durak yeri Medine'dir. O dönemde otelden ziyade müstakil konaklama yerlerinin olduğu söylenmektedir. Şeyh Muhammed Efendi ve kafilesi Medine'de konaklama için bir evin kapısını çalar. Evin sahibinin güler yüzle kendilerini karşıladığını gören Şeyh Muhammed Efendi çok şaşırır. Şeyh Muhammed Efendi ve yanındakilerini gören evin sahibi, onların geleceğini önceden bildiğinden yerlerini ayarlamıştır. Epey gün kaldıktan sonra şeyh, kaldıkları günlerin ücretini ev sahibine vermek için onu çağırır. Ev sahibi, şeyhin yanına gelince; şeyh, borçlarının ne kadar olduğunu sorar. Ev sahibi, şeyhe dönerek: “Ben, siz buralara gelmeden sizin geleceğinizden haberdardım.” deyince Şeyh Muhammed Efendi: “Beni tanıyor musun?” der. Ev sahibi: “Siz Andırlı

Molla Kasım Hoca'nın oğlusunuz, bu durumdan haberdar edildim, sizden tek kuruş alamam.” şeklinde cevap verir. Zorlamasına rağmen tek kuruş almayan ev sahibine, Şeyh Muhammed Efendi teşekkür eder ve onu nezaketle uğurlar. Artık Medine'den Mekke'ye gidiş vakti gelmiştir. Medine'den ayrılmadan önce Şeyh Muhammed Efendi, yanındakilerden ayrılarak Ravza-i Mutahhara'yı ziyarete koyulur. Mescid-i Nebevî' ye giden Şeyh Muhammed Efendi, orada şükür namazı kılıp kendinden geçmiş bir hâlde duaya durur. Bir ara yaşlı, abdal görünümlü birinin kendisine dikkatlice baktığını fark eder ve bu derin bakışlardan çok etkilenir. Dayanamayıp o kişinin yanına gider ve ona: “Bana dikkatli bir şekilde baktığınızı gördüm, birine mi benzettiniz?” diye seslenir. Şeyh Muhammed Efendi'nin elini tutan bu pir-i fani, şeyhe: “Sizi birine benzetmedim, lakin ahiret kardeşim Molla Kasım Hoca'nın oğlu buralara gelmişken onu görmek istedim.” der. Bu duruma şaşırın Şeyh Muhammed Efendi: “Peki, benim buraya geldiğimi kimden öğrendiniz?” deyince o da: “Bunun bir cevabı yok, bu durum bize has bir şeydir.” şeklinde cevap verir. (KK- 1)

5. 3. Veliliğini Kabul Edenlere Yönelik Keramet Motifleri

5. 3. 1. Edilen Duaların Kabul olması

Şeyh Muhammed Efendi, küçük yaşlarından itibaren babasının ve müritlerinin değişik hâller içerisinde bulunmasına akıl erdiremez. Bir gün, babası Molla Kasım Hoca'ya: “Hem sizde hem de müritlerinizde değişik hâllere şahit oluyorum, bunun hikmeti nedir?” diye sorar. Molla Kasım Hoca, oğluna dönerek: “Bu hikmeti öğrenmen için senin yaşın da ilmin de uygun değildir.” diye cevap verir. Merakla bu işin peşini bırakmayan Şeyh Muhammed Efendi, bu kez de sorusunun cevabını arama adına babasının müritlerinin yanına gider. Müritlere, babasının ve onların durumunu öğrenmek için babasına soru sorduğunu ama cevap alamadığını söyler. Şeyh Muhammed Efendi, Molla Kasım Hoca'nın müritlerine dönerek: “Yaşamış olduğunuz bu hikmetli hâlin izahını yapar mısınız?” diye sorunca müritlerden biri: “Biz babanızdan izinsiz bir şey yapamayız, bu sebeple sorunuza cevap veremeyiz.” diye seslenir. Şeyh Muhammed Efendi, merakını gidermek için çok diretince diğer müritler, hikmetli hâlin ancak bir imtihana tabi tutulmayla anlaşılacağını ve kendisinin de bir imtihanı olacağını aktarınca Şeyh Muhammed Efendi bu teklifi kabul eder. Müritler bir daire çizip Şeyh Muhammed Efendi'nin bu dairenin içerisine oturmasını ister ve her türlü tehlike karşısında Şeyh Muhammed Efendi'nin bu daire içerisinden kesinlikle çıkmamasını tembih ederler. Ayrıca kendisine telkin edilen zikirlerin de çekilmesini isterler. Bunu kabul eden Şeyh Muhammed Efendi, gözlerini kapatıp önce 1000 defa “Ya Vedûd” esmasını çekmeye başlar. Bu esnada büyük bir yılanın çizilen dairenin etrafını kapladığını fark

eden Şeyh Muhammed Efendi, çok korkar. Daha sonra 1000 defa “Ya Mecîd” zikrini çekip yılanın kendine doğru yaklaştığını görünce korkusu daha da artar. Son zikir olan “Ya Bâis” esmasını tam bitirecekken yılan, bir ejderhaya dönüşür. Bu ejderha, kendisine saldırı durumuna geçtiğinde gözlerini açan Şeyh Muhammed Efendi, çizilen dairenin dışına çıkar. Bu olay neticesinde Şeyh Muhammed Efendi'nin gözlerinin yedi gün görmediği söylenir. Olaya şahit olan müritler, Molla Kasım Hoca'nın yanına gidip Şeyh Muhammed Efendi'ye dua etmesi için ricada bulunur. Molla Kasım Hoca'nın dua etmesi sonucu Şeyh Muhammed Efendi'nin gözlerinin açıldığı söylenir. Molla Kasım Hoca'nın geçen bir haftalık süreçte Şeyh Muhammed Efendi'ye müdahale etmemesinin sebebi, onun kendi başına hareket etmesi ve babasını dinlememesidir. (KK- 4)

Sonuç

Oluştukları dönemin tarihî, sosyal, kültürel durumunu yansıtması açısından çok önemli kaynak durumunda olan menkıbelerin, henüz yeterli düzeyde anlaşılmadığı bilinen bir gerçektir. Avrupa'da ise Hristiyan azizlerinin yaşamlarına dair kesitlerin halka arz edilmesinde tereddütler yaşanmamış olup bu veriler ışığında halkın kendi kültür ve medeniyetine daha yakın olması hedeflenmiştir. Çalışmada Molla Kasım Hoca'yla ilgili yedi, Şeyh Muhammed Efendi'yle ilgili beş menkıbeye yer verilmiştir. Bazı menkıbelerin şahit olanların dilinden aktarılması, bazı menkıbelerin de çalışmaya konu olan şahsiyetlerin yakınları tarafından dile getirilmesi çalışmada aktarılanların inandırıcılığı ve güvenilirliği açısından önemlidir.

Evliya menkıbeleriyle ilgili sistemli çalışmalarla birlikte motif incelemelerinin yapılmış olması da önemlidir. Menkıbelerin motif tasnifi yapılırken Ahmet Yaşar Ocak'ın “Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Evliya Menâkıbnâmaları” adlı eserindeki motif tasnifinden faydalanılmıştır.

Molla Kasım Hoca ve Şeyh Muhammed Efendi ile ilgili menkıbeler incelendiğinde; “gizli şeyler üzerinde cereyan eden keramet motifleri, mukaddes, insanüstü ve gizli güçler üzerinde cereyan eden keramet motifleri, veliliğini kabul edenlere yönelik keramet motifleri” başlıklarının ortak olduğu görülmüştür. Molla Kasım Hoca'yla ilgili menkıbeler motifsel olarak incelenirken “geçmişte olup bitenleri bildirme” ile “gelecekte olacakları haber verme” başlıkları “geçmişte olup bitenleri bildirme/gelecekte olacakları haber verme” şeklinde tek başlık altında verilmiştir. Yine Şeyh Muhammed Efendi'yle ilgili menkıbeleri motif açısından incelerken “akıldan geçenleri bilme” ile “başka yerlerde vukû bulan olayları, mevcut kişileri görme, başkalarına gösterme” başlıkları “akıldan geçenleri

bilme/başka yerlerde vuku bulan olayları, mevcut kişileri görme, başkalarına gösterme” şeklinde tek başlık altında verilmiştir. Her iki yerde de tek başlık verilmesinin sebebi, iç içe geçmiş tamamlayıcı unsurların daha düzenli daha ahenkli bir yapı durumunu ortaya koymasındandır. Menkıbelerde “gizli şeyler üzerinde cereyan eden keramet motifleri” başlığı altında yer alan “geçmişte olup bitenleri bildirme ve “gelecekte olacakları haber verme” motiflerinin çok kullanıldığı, en çok da “gelecekte olacakları haber verme” motifinin kullanıldığı görülür.

Çalışmadaki motif incelemesiyle hem Molla Kasım Hoca'nın hem de Şeyh Muhammed Efendi'nin daha yakından tanınmasına çalışılmıştır.

Kaynakça

ANADOL, C. (1994), Anadolu'yu Aydınlatan Güneş Pîr-i Türkistan Hoca Ahmed Yesevî ve Yesevîlik, Kamer Yayınları, İstanbul.

CANIM, R. (2013), “Klâsik Türk Edebiyatında Menâkıbnâmeler”, Avrasya Etdüleri Dergisi, Sayı: 43, s. 139-158.

DEMİRBAĞ, A. ve DEMİRBAĞ, M. (2018), “Palu'nun Manevi Şahsiyetlerinden Molla Kasım Hoca”, Uluslararası Palu Sempozyumu, 11-13 Ekim 2018, Sempozyumda Sunulan Bildiriler, C. 2, Elazığ, s. 265-274.

DEMİRBAĞ, A. (2023), “Şeyh Ömer Efendi ve Kendisine Yazılan Bütün Dünya Yalan İmiş Şiiri”, Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi, Sayı: 19, s. 41-58.

DEMİRBAĞ, A. (2024), “Bir Münâcât Örneği: Du'â-i Müstecâb”, Amasya İlahiyat Dergisi, Sayı: 22, s. 71-93.

GÜLERER, S. (2013), “Türk Kültüründe Menâkıbnâmeler ve Menâkıbnâme Yazıcılığı”, Tarih Okulu Dergisi, Sayı: 16, s. 233-262.

KAYA, D. (2007), Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, Akçağ Yayınları, Ankara.

MOLLA CAMİ. (2023), Nefahâtü'l-Üns Min Hadarâti'l-Kuds Evliyâ Menkıbeleri, (sadeleştiren: Abdulkadir Akçiçek), Huzur Yayınevi, İstanbul.

OCAK, A. Y. (2023), Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Evliya Menâkıbnâmeleri XV-XVII. Yüzyıllar, Timaş Yayınları, İstanbul.

ŞAHİN, H. (2004), “Menâkıbnâme”, TDV İslâm Ansiklopedisi, TDV Yayınları, Ankara.

<http://sozluk.gov.tr/motif>. Erişim Tarihi: 09 Mart 2024.

Kaynak Kişiler

(KK- 1) Abdulkadir Evliyaoğlu (Abdulkadir Efendi), 77, Serbest Meslek, İlkokul, Palu.

(KK- 2) Abidin Demirbağ (Şeyh Abûd Efendi, Öl. 2002), 92, Serbest Meslek, İlkokul, Palu.

(KK- 3) Muhammed Demirbağ (Hacı Muhammed Efendi, Öl. 2005), 63, Serbest Meslek, İlkokul, Palu.

(KK- 4) Tevfik Demirbağ (Molla Tevfik), 61, Serbest Meslek, İlkokul, Palu.

Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi (FÜHAD)
Cilt: 11, Sayı: 22, Eylül 2024, s. 17-33, ISSN: 2148-2527

Journal of Harput Studies, Vol. 11, Issue 22, September 2024, pp. 17-33

Araştırma Makalesi/Research Article

GÜNCEL DIŞ TİCARET PERFORMANSI ÇERÇEVESİNDE ELAZIĞ'IN GELECEK VİZYONUNA İLİŞKİN SAPTAMALAR

*Evaluations on Elazığ's Future Vision Within the Framework
of Its Current Foreign Trade Performance*

Aslıhan YÖRDEM*

Geliş/Received: 15.08.2024

Kabul/Accepted: 20.09.2024

Öz

Son yüzyılda dengeli ve kaliteli bir ekonomik büyümeyi elde etmekte mal ve hizmetlerin dış ticareti, diğer bir ifade ile net ihracatı, ülkeler için giderek daha fazla önem kazanmaktadır (Atik, 2021:1). Bu, ülkeler için geçerli olduğu gibi şehirler için de anlam ve önem taşımaktadır. Bu çalışmada, pek çoğunun potansiyelinin henüz yeterli seviyede gün ışığına çıkarılmadığı zengin kültürel hikâyesi, eşsiz yer altı kaynakları, verimli tarım alanları, yenilenebilir enerji ve su kaynakları, coğrafi konum avantajları ve genç iş gücü yapısı ile Türkiye'nin doğu ili Elazığ'ın güncel dış ticaret profiline odaklanmak suretiyle geçmişten günümüze dış ticaret gelişimi ele alınmaktadır. Küresel ve ulusal düzeyde meydana gelen gelişmeler, belirsizlikler, tehditler ve trendler mevcut dış ticaret yaklaşımına ve yapısına bu denli etki ederken, bu çalışma değişen koşullardan haberi bir büyüme vizyonuna duyulan ihtiyaç düşüncesiyle ilerlemektedir. İhracatçı firmalar ile yapılan görüşmelerden ortaya çıkan bulguların da rehberliğinde ele alınan çalışmanın çözüm arayışı devam eden hususlara ve ilin ihracata ilişkin gelecek vizyonunun belirlenmesine ışık tutacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Elazığ, dış ticaret, ihracat, Türkiye, gelecek vizyonu.

Abstract

In the last century, the significance of foreign trade, and net exports of goods and services in achieving balanced and high-quality economic growth has become increasingly apparent. This also applies to cities of countries. Focusing on the current foreign trade profile of Elazığ, the eastern province of Türkiye, known for its rich cultural history, unique underground sources, fertile and large-scale agricultural areas, advantageous geographical location, and young workforce

* Dr., asli.yordem@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-2201-2323>

structure, the foreign trade development of the province from past to the present will be elaborated. The study proceeds with the need for a future vision that is aware of the changing conditions, risks, and trends at the global and national levels that affect the existing foreign trade approaches and structures. Guided by interviews with local companies, this study aims to illuminate ongoing challenges and shape Elazığ's future export vision.

Keywords: *Elazığ, foreign trade, export, Türkiye, future vision.*

Giriş

ABD eski başkanı ve yeni başkan adayı Donald Trump'ın yönetimi ile beliren ABD-Çin ticaret savaşları ve giderek artan korumacılık eğilimleri, 2020 yılı ile birlikte tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgını¹, ardından 2022 Şubat ayında başlayan Rusya-Ukrayna savaşı² ve 2023 yılı Şubat ayından bu yana devam eden İsrail'in Filistin'e yönelik saldırıları yakın zamanda küresel tedarik zincirlerinde kırılmalara, emtia fiyatlarında dalgalanmalara ve bunların doğal sonucu olarak dünya ticaret hacminde daralmalara yol açan gelişmelerin başında yer almaktadır. Bu küresel belirsizliklerin yanı sıra başta AB-27 ve ABD olmak üzere Türkiye'nin başlıca pazarlarındaki ekonomik durgunlukların³ yol açtığı arz-talep dengesizlikleri, Şubat 2023'te meydana gelen Hatay ve Kahramanmaraş merkezli depremler gibi bölgesel ve ulusal kaynaklı risklere rağmen net mal ve hizmet ihracat performansı, ülke ekonomilerinin güçlenmesi ve sürdürülebilir bir büyüme ivmesine ulaşmasında önemini korumaktadır. Bu doğrultuda, istikrarlı ve güçlü bir büyüme performansı elde etmeyi hedefleyen ekonomiler için mevcut kaynakların etkin kullanılması kadar orta ve uzun vadede nitelikli, yüksek katma değerli, ihracata dönük üretim alanlarına yönelmeyi sağlayacak program ve politikaların izlenmesi kaçınılmaz olmaktadır. Bu gereklilik, önceki kalkınma planlarında olduğu gibi ülkemizin 2024-2028 On İkinci Kalkınma Planı'nda da açık bir şekilde ifade edilmektedir. Verimlilik temelli, sanayi ağırlıklı ve ihracata dayalı nitelikli bir büyüme, 2053 vizyonu çerçevesinde tasarlanan bu yeni kalkınma

¹ Dünya Ticaret Örgütü verilerine göre küresel salgının etkisi ile 2020 yılı toplam dünya mal ticareti %8, hizmet ticareti ise %21 oranında düşüş göstermiştir.

² Rusya-Ukrayna Savaşı'nın yol açtığı bölgesel tedarik zincirlerindeki değişiklik Türkiye'nin alternatif üretim ve dağıtım üssü olma potansiyelini artırmış, bu gelişme 2022 yılı ihracat rakamlarına yansımıştır.

³ 2008 mali krizin etkilerinden tamamen üzerinden atamayan AB için yüksek kamu borçları ile mücadele sürerken Rusya-Ukrayna Savaşı sonrası artan savunma harcama talepleri, seragazi emisyon seviyelerini azaltma için gerekli yatırımlar, artan tüketici fiyatlarına yönelik mali tedbirler zorlayıcı unsurlar arasında bulunmaktadır.

planının da temel hedefleri arasında yer almaktadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023: 51).

Gerek mal ve gerek ticarete konu mühendislik, eğitim, finans, teknoloji gibi hizmet alanlarında şehirler de ihracat aracılığı ile daha büyük merkezler olma potansiyeline sahiptir. Zira ihracatın daha fazla üretim ve gelire güçlü bir ilişkiye sahip olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Makroekonomik düzeyde üretkenliği ve gelirleri artırması, yeni iş gücü olanakları yaratmasının yanı sıra uluslararası rekabette kaynaklı firmaları ticarete ilişkin bütün süreçlerinde gelişmeye maruz bırakmasından ötürü büyük bir değere sahiptir. Bu kapsamda, ihracat yoğunluğu ile metropoller arasındaki etkileşime odaklanan çalışmalar incelendiğinde daha fazla ekonomik çıktıya ve küresel pazarlara satış yapma olanaklarına sahip olan büyük şehirlerin uluslararası ticarete görece daha küçük şehirlere göre avantajlı bir konuma sahip olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.⁴ Bununla birlikte mevcut durum analizi, ihtiyaç analizi ve bu doğrultuda benimsenen politika ve eylemler aracılığıyla her ilin özgün kaynaklarını ve güçlü olduğu yönleri dikkate alan sürdürülebilir bir üretim ve ihracat modeli oluşturmanın kesinlikle mümkün olduğu düşünülmektedir.

Ekseriyetle bilgi ekonomisinin ilkeleri ile ilişkilendirilen ve görece daha merkezci bir eğilime sahip kabul edilen hizmetler ticaretinin aksine mal ticareti birçok şehir için daha umut vadetmektedir. Oxford Üniversitesi'nden Siyu Huang ve Pantellis Koutrompis tarafından geliştirilen deneysel bir AB bölgesel ticaret veri setine dayanan bir çalışma; daha düşük gelirli, daha az nüfuslu ve daha uzak Avrupa bölgelerinin 2018 yılında 2008'e göre daha fazla ihracat yaptığını ve bunun sonucunda elde edilen kazanımların söz konusu bölgelerin büyüme ve kalkınma göstergeleri üzerinde pozitif etkiler yarattığını göstermektedir (Springford, Tordoir ve Carvalho, 2024: 6).⁵

Şehirlerin ihracat performansına ilişkin yerli literatür incelendiğinde; Türkiye'deki büyükşehirler kapsamında yapılan çalışmalarda beş temel kriterin kullanıldığı, ilgili şehirlerin ihracatları üzerinde en fazla etkiye sahip kriterlerin ise sırasıyla (i) ihracat yapılan sektör sayısı, (ii) kullanılan depo büyüklüğü, (iii) ihracat yapılan ülke sayısı, (iv) aktif ihracatçı firma sayısı ve

⁴ Çin, ABD ve Brezilya'yı kapsayan, şehirlerin büyüklüğü ve ihracat yoğunluğu arasındaki ilişkiyi analiz eden çalışmalar için bkz. Marin, A.G. vd. (2020), "Cities, Productivity and Trade", National Bureau of Economic Research, Working Paper 28309.

⁵ 2008-2018 yılları arasında tedarik zincirlerini Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine kaydıran üreticilerin ucuz sermaye ve iş gücü avantajlarını kullanmak suretiyle maliyetlerini düşürme hedeflerini gerçekleştirdiğini hatırlatmakta faydalı olacaktır. Avrupa Birliği'nin altyapı yatırımları ve bu yatırımların enerji maliyetleri üzerindeki etkisi de eklenmesi gereken diğer belirleyici unsurlar arasında ifade edilmelidir.

(v) gerçekleştirilen ihracat değeri olduğu bilgisine ulaşılmaktadır (Maruf, Özdemir, 2021; Yazgan, 2022). Diğer taraftan, ayrı bir ölçüm metodunun kullanıldığı diğer bir çalışmada ise (Özekenci, 2023) bahse konu kriterlerin şehirlerin ihracatındaki katkı sıralamasının yer değiştirdiği görülmektedir. Bu sıralama; kullanılan depo büyüklüğü, ihracat yapılan sektör sayısı, ihracat yapılan ülke sayısı, aktif ihracatçı firma sayısı ve gerçekleştirilen ihracat değeri şeklindedir.

Yukarıda ana hatları ile değinilen küresel, bölgesel ve ulusal dinamikler çerçevesinde ile ait değerlere, potansiyel varlıklara yönelik saptanan hususlar ve bu kapsamda belirlenecek bir ihracat stratejisi ve eylem planlarının Elazığ'ın daha güçlü ve müreffeh bir şehir olmasında itici bir güç olacağı değerlendirilmektedir.

İhracat Profilleri: Türkiye ve Elazığ

Cumhuriyetimizin 100. yıl dönümünü kutladığımız 2023 yılında Elazığ'ın ihracatı gerçekleşen TÜİK verilerine göre bir önceki yıla göre %8,7 azalarak 335 milyon 39 bin \$ olarak gerçekleşmiştir. 2023 yılında ülkemiz ihracatı da bir önceki yıla kıyasla %1,3 düşüşle 232 milyar 176 milyon \$ olarak kaydedilmiştir. Bu, tüm zamanların en büyük ihracat değerlerine erişilen 2022 yılında 235 milyar 247 milyon dolardır. 2023 yılında Elazığ'ın ithalatı %56 artışla 74 milyon 930 bin \$ olarak gerçekleşirken, aynı yıl Türkiye ithalatında %1,3'lük bir düşüş elde edilmiştir. Böylelikle 2023 yılında Elazığ için ihracatın ithalatı karşılama oranı %447,1'e düşerken, ülkemize ait ihracatın ithalatı karşılama oranı sınırlı bir artış ile birlikte %70,6 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 1).

İhracat performansı ölçütlerinden biri de ihracat yapan firma sayısıdır. İhracatçı birlikleri güncel verilerine göre 2023 yılında Elazığ'da ihracat yapan firma sayısı bir önceki yıla göre %13 artışla 86 adet olurken, Türkiye genelinde bu bir önceki yıla göre %18 artışla 139 bin 830 firmaya yükselmıştır.

İhracat yapılan pazar sayısına bakıldığında, TİM verilerine göre toplam 242 ülke, bölge ve serbest bölgeden 2023 yılında Elazığ 69'una ihracat yaparken, Türkiye aynı yıl söz konusu listenin 236'sına ulaşmış görülmektedir.

Tablo 2'de ülkelere göre ihracat değerleri incelendiğinde; 2023 yılında Türkiye'nin en çok ihracat yaptığı ilk beş ülke sırasıyla Almanya (21,1 milyar \$), ABD (14,9 milyar \$), Irak (12,8 milyar \$), Birleşik Krallık (12,5 milyar \$) ve İtalya (12,4 milyar \$) olmuştur. Yine bu ülkelere yapılan

ihracatın 2022 yılına kıyasla Almanya için %0,3, ABD için %12,2, Irak için %7,2, Birleşik Krallık için %4,2 ve İtalya için ise %0,1 oranında gerilediği görülmektedir. Ülke gruplarına göre ise 2023’de Türkiye ihracatındaki payı %41’lik paya yükselen AB ülkemizin en büyük pazarı olma özelliğini korurken, onu %18 ile Yakın ve Ortadoğu ülkeleri, %16 ile diğer Avrupa ülkeleri ve %8 ile Asya ülkeleri izlemektedir.

Tablo 1: Dış Ticaret Göstergeleri, 2022-2023 (milyon \$, %)

	Elazığ		Türkiye	
	2022	2023	2022	2023
İhracat (milyon dolar)	366,932	335,039	235.247,08	232.176,95
Değişim (%)		-8,7		-1,3
İthalat	48,102	74,930	342.056,95	339.056,31
Değişim (%)		56		-0,9
Dış Ticaret Dengesi (milyon dolar)	318,83	260,109	106.809,87	106.879,36
İhracat/İthalat Karşılama Oranı (%)	762,8	447,1	69,9	70,6
İhracat Yapan Firma Sayısı	76	86	114.000	139.830
İhracat Yapılan Ülke/Bölge/Serbest Bölge Sayısı	80	69	239	236

Kaynak: TÜİK (ÖTS), TİM, DAİB, GAİB.

2023 yılında ürünlerini bir önceki yıla göre daha az pazara ihraç eden Elazığ, 101,62 milyon dolar ile en fazla ihracatını bir önceki yılın aksine Çin’e gerçekleştirmiştir. Çin’i sırasıyla İsveç (59,69 milyon \$), ABD (37,21 milyon \$), Irak (24,71 milyon \$), Slovenya (24,27 milyon \$), Japonya (22,93 milyon \$) ile Gürcistan (21,30 milyon \$) takip etmektedir. Bu ülkelere yapılan ihracat bir önceki yıla göre Çin için %49, Irak için %26 ve Slovenya için %164 artarken, ABD’ye %39, Hollanda’ya %58, İtalya’ya %35 ve Almanya’ya %22 oranında azalmıştır.

Tablo 2’de yer alan ilk on pazara ek olarak, Elazığ için yükselen pazarlar kapsamında bir önceki yıla kıyasla %136 artışla Libya, %1901 artışla Polonya, %115 artışla İran ve %3371 artışla Polonya’nın öne çıktığını eklemek gerekir. Ülkemiz genel ihracatını da etkileyen küresel enflasyonist ortamın etkilerini Elazığ’ın Avrupa ve ABD pazarlarındaki kayıpları ile ilişkilendirmek mümkündür.⁶

⁶ Covid-19 salgınından sonra toparlanan küresel ticaret, iki farklı coğrafyada başlayan savaşlar ile bir daha sekteye uğramıştır. Bilhassa Rusya-Ukrayna Savaşı ile birlikte enerji ve emtia fiyatlarında meydana gelen artışlar gelişmiş ülke ekonomilerini sıkı para politikalarına başvurmaya itmiştir. Türkiye’nin geleneksel ana pazarlarında enflasyon ile mücadelede başvurulan bu yöntemler talepte düşüslere yol açmıştır (İstikbal, 2022).

Tablo 2: Ükelere Göre İhracat (milyon \$, %)

		Elazığ			
		2022	Pay	2023	Pay
1	Çin	67,87	18,5	101,62	30,3
2	İsveç	68,32	18,6	59,69	17,8
3	ABD	64,78	17,7	37,21	11,1
4	Irak	19,48	5,3	24,71	7,4
5	Slovenya	9,19	2,5	24,27	7,2
6	Japonya	27,40	7,5	22,93	6,8
7	Gürcistan	20,92	5,7	21,30	6,4
8	Hollanda	17,83	4,9	7,48	2,2
9	Tayvan	8,94	2,4	2,75	0,8
9	İtalya	6,88	1,9	4,44	1,33
10	Hindistan	7,78	2,1	3,48	1,04
	Liste Toplam	319,392	87,1	309,88	92,5
	Genel Toplam	366,932		335,039	

		Türkiye			
		2022	Pay	2023	Pay
1	Almanya	21.141,78	8,3	21.083,35	8,2
2	ABD	16.885,33	6,6	14.879,65	5,8
3	Irak	13.750,28	5,4	12.759,36	5,0
4	Birleşik Krallık	13.004,80	5,1	12.463,12	4,9
5	İtalya	12.386,04	4,9	12.372,78	4,8
6	Rusya	9.342,80	3,7	10.906,59	4,3
7	Fransa	9.534,62	3,8	10.287,54	4,0
8	İspanya	9.654,32	3,8	9.783,66	3,8
9	BAE	5.252,67	2,1	8.572,81	3,4
10	Hollanda	8.026,25	3,2	7.857,41	3,1
	Liste Toplam	118.978,89	46,9	120.966,27	47,3
	Genel Toplam	235.247,08		232.176,95	

Kaynak: TÜİK

Öte yandan, Elazığ'ın en fazla ihracat yaptığı ilk on ülke arasında Çin (%30,3), Japonya (%6,8), Hindistan (%1,04) ve Tayvan (%0,8) gibi gelişen Asya ülkelerinin yer alması ihracatın büyüme trendi açısından önem arz

etmektedir. Zira ülkelerin 2023 yılına ait büyüme göstergeleri incelendiğinde; gelişmekte olan ülke ekonomilerinin büyüme hızı 4,3 olurken, AB'nin yüzde 0,6, ABD'nin yüzde 2,5, oranında büyüdüğü görülmektedir (TİM, 2024: 13).

Tablo 3'te, 2023 yılında Elazığ'ın dünyaya en fazla ihracat yaptığı iki basamaklı ilk on fasıl ve bu fasılların toplam il ihracatındaki oranları açıklanmaktadır. Elazığ'ın 2023 yılında ilk on fasılda yaptığı ihracat 329,2 milyon \$ olurken, ilin ilk on fasıla ait ihracatı toplam ihracatının %98,3'ünü oluşturmaktadır. Bu, Elazığ ihracatının sınırlı sayıda ürün grubunda yoğunlaştığını açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Elazığ 2023 yılında en fazla ihracatını 156 milyon \$ ile '26' kodlu ürün grubunda yaparken, bu ürün grubunun toplam ihracat içindeki payı %46,6 olmuştur. Bunu 103,2 milyon \$ ihracat ve %30,8'lik pay ile '72' kodlu ürün grubu ile 35,3 milyon \$ ihracat ve %10,5'luk pay ile '44' kodlu ürün grubunun izlediği görülmektedir.

2023 yılında Türkiye'nin en fazla ihraç ettiği ilk on fasıl incelendiğinde ise ülkemizin ilk on fasılda yaptığı ihracat yaklaşık 149 milyar \$ olurken, bu on fasıla ait ihracatın toplam ihracatın %58,3'üne denk geldiği görülmektedir. Türkiye 2023 yılında en fazla ihracatını 30,3 milyar \$ ile '87' ürün grubunda yaparken, bu ürün grubunun toplam ihracat içindeki payı %11,8 olmuştur. Bunu 25,4 milyar \$ ihracat ve %9,9'luk pay ile '84' kodlu ürün grubu, devamında 16,4 milyar \$ ihracat ve %6,4 pay ile '27' kodlu ürün grubunun izlemektedir.

Uluslararası ticarete konu ürünlerin sınıflandırılması amacıyla Dünya Gümrük Örgütü tarafından geliştirilen Armonize Sisteme ait 99 fasılın hepsinde mal ihracatı gerçekleştiren Türkiye ürün çeşitliliği sağlayan bir ihracat yapısına sahip olmakla birlikte bu zenginliğin daha ileri dönemde ekonomik büyümesinde daha belirleyici olması beklenmektedir. Zira ihraca konu ürün çeşitliliği ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi muhtelif yöntemler aracılığıyla irdeleyen literatür incelendiğinde; ülkelerin ihraç ettiği ürün sayısındaki artışın ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği, ihraç ürünlerindeki çeşitliliğin veya ihraç ürünlerinde düşük yoğunlaşmanın büyümede önemli bir role sahip olduğu anlaşılmaktadır (Değer, 2010: 5).

İhraç edilen ürünlerin sınırlı olduğu görülen Elazığ özelinde ise üretim koşullarının düzenlenmesi yahut yeni yatırımlar aracılığıyla mevcut ürün niteliğinin ve çeşitliliğinin ihracat odaklı geliştirilmesi, buna yönelik çalışmaların planlanması ve yürütülmesi ile birlikte il ekonomisindeki kazanımlar daha yüksek bir seviyeye yaklaşabilecektir.

Tablo 3: Fasıllara Göre İhracat, 2023 (milyon \$, %)

Elazığ				
Kod	Fasıl Açıklaması	Değer	Pay	
26	Metal cevherleri, cüruf ve kül	156,07	46,6	
72	Demir ve çelik	103,22	30,8	
44	Ağaç ve ahşap eşya, odun kömürü	35,25	10,5	
25	Tuz, kükürt, topraklar ve taşlar, alçılar, kireçler ve çimento	8,46	2,5	
2	Etler ve yenilen sakatat	7,40	2,2	
68	Taş, alçı, çimento, amyant, mika veya benzeri maddelerden eşya	6,28	1,9	
39	Plastikler ve mamulleri	4,89	1,5	
84	Kazanlar, makinalar, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler, bunların aksam ve parçaları	3,89	1,2	
94	Mobilyalar, yatak takımları, aydınlatma cihazları, reklam lambaları, ışıklı tabelalar vb., prefabrik yapılar	2,23	0,7	
32	Debagatte ve boyacılıkta kullanılan hülâsalar, tanenler, boyalar, pigmentler, vernikler, macunlar, mürekkepler, vb.	1,49	0,4	
	Liste Toplam	329,180	98,3	
	Genel Toplam	335,039	100	
Türkiye				
87	Motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları, bunların aksam, parça, aksesuarı	30.289,18	11,8	
84	Kazanlar, makinalar, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler, bunların aksam ve parçaları	25.389,21	9,9	
27	Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, bitümenli maddeler, mineral mumlar	16.389,21	6,4	
85	Elektrikli makina ve cihazlar, ses kaydetme-verme, televizyon görüntü-ses kaydetme-verme cihazları, aksam-parça-aksesuarı	15.453,92	6,0	
71	Kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller, inciler, taklit mücevherci eşyası, metal paralar	13.646,81	5,3	
39	Plastikler ve mamulleri	10.571,75	4,1	
61	Örme giyim eşyası ve aksesuarı	10.277,57	4,0	
73	Demir veya çelikten eşya	10.051,29	3,9	
72	Demir ve çelik	8.860,17	3,5	
62	Örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarı	8.037,38	3,1	
	Liste Toplam	148.966,49	58,3	
	Genel Toplam	255.627,43	100	

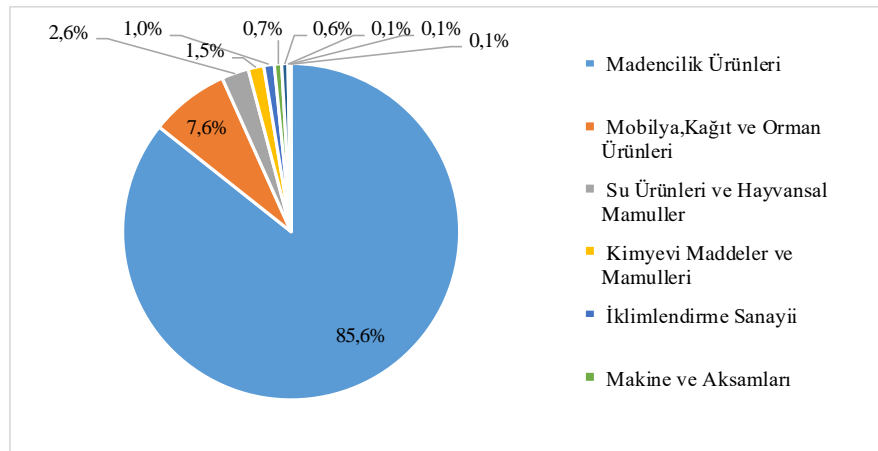
Kaynak: TÜİK

Elazığ'ın Sektörel İhracat Kırılımı

2023 yılında bir önceki yıla göre %4,6'lık bir düşüşle ulusal ihracatın yüzde 0,13'ünü gerçekleştiren Elazığ'da en çok ihracat yapılan ilk üç sektör sırasıyla; 294 milyon 538 bin \$ ile "Madencilik Ürünleri", 37 milyon 467 bin \$ ile "Mobilya, Kâğıt ve Orman Ürünleri" ve 7 milyon 628 bin \$ ile "Su Ürünleri ve Hayvansal Mamuller" sektörü olmuştur (TİM, 2023). 2023 yılında Türkiye İhracatçılar Meclisi sektörel sınıflandırması kapsamında yer alan yirmi yedi sektörden sekizinde herhangi bir ihracat değeri kaydedilmezken, ilin ihracat değerini on sektörde artırdığı görülmektedir. 2023 yılında %1575,7 ile "Hazır giyim ve Konfeksiyon", %421,3 ile "Tekstil ve Hammaddeleri" ve %390,8 ile "Hububat, Bakliyat, Yağlı Tohumlar ve Mamulleri" ihracatını en çok artıran ilk üç sektör olarak ön plana çıkmaktadır.

Son yıllarda şehirde tekstil ve hazır giyim sektörlerinde yapılan büyük ölçekli yatırımlar neticesinde kurulan tesisler ilde üretim ve ihracat ekosistemlerinin oluşturulmasına, nitelikli iş gücünün ve kariyer imkânlarının iyileştirilmesine ivme kazandırmış olmakla birlikte bahse konu iki sektörün şehrin ekonomi hedeflerine ulaşmasında daha yüksek bir potansiyel barındırdığı şüphesizdir. Bu noktada %3,6 pay ile dünyanın en büyük yedinci hazır giyim ve konfeksiyon ihracatçısı olan ülkemizin tekstil ve hammaddeleri sektöründe başta AB ve ABD olmak üzere küresel lider pazarlardaki zengin bilgi ve birikiminin ilimiz üreticileri açısından önemli bir fırsat olduğu düşünülmektedir (ITC Trademap, 2023).

Şekil 1: Elazığ Sektörel İhracatı, 2019-2023 (%)

Kaynak: TİM

Tablo 4: Elazığ İhracatının Sektörel Kırılımı (1000 \$)

SEKTÖR	2020	2021	2022	2023	Yıllık Değişim	2024 Ocak-Haziran
Madencilik Ürünleri	140.894,94	298.909,98	317.332,00	294.538,59	-%7,2	114.015,95
Mobilya, Kağıt ve Orman Ürünleri	13.502,70	18.303,70	29.666,32	37.467,68	%26,3	16.203,14
Su Ürünleri ve Hayvansal Mamuller	5.189,62	7.355,14	6.285,53	7.620,88	%21,2	3.934,26
Kimyevi Maddeler ve Mamulleri	2.140,40	3.985,17	7.893,00	6.066,48	-%23,1	2.900,94
İklimlendirme Sanayii	852,36	3.430,10	5.466,02	4.044,47	-%26,0	2.505,38
Makine ve Aksamları	1.467,54	1.326,80	2.618,97	2.510,05	-%4,2	2.687,58
Demir ve Demir Dışı Metaller	1.214,33	1.347,90	2.429,50	2.021,91	-%16,8	919,38
Hazırgiyim ve Konfeksiyon	161,11	143,93	36,17	606,14	%1575,7	65,54
Elektrik Elektronik	200,49	89,27	285,00	321,65	%12,9	262,42
Otomotiv Endüstrisi	29,84	21,67	180,72	311,28	%72,2	25,45
Çelik	93,15	148,75	218,78	290,65	%32,9	232,59
Tütün	22,61	328,86	326,56	246,54	-%24,5	24,89
Hububat, Bakliyat, Yağlı Tohumlar ve Mamulleri	32,77	80,68	44,46	218,22	%390,8	85,62
Çimento Cam Seramik ve Toprak Ürünleri	270,40	73,61	683,90	139,35	-%79,6	132,92
Tekstil ve Hammaddeleri	31,81	204,89	9,64	50,24	%421,3	31,18
Meyve Sebze Mamulleri	64,51	3,36	125,93	33,73	-%73,2	151,71
Deri ve Deri Mamulleri	3,62	7,24	27,59	32,57	%18,1	43,43
Halı	7,32	9,65	6,58	10,61	%61,3	0,00
Diğer Sanayi Ürünleri	0,00	0,00	4,39	0,00	-%100,0	0,00
Kuru Meyve ve Mamulleri	1,79	70,96	0,00	0,00	-	5,89
Mücevher	0,02	0,00	0,00	0,00	-	0,00
Yaş Meyve ve Sebze	5,78	0,46	0,00	0,00	-	0,86
Zeytin ve Zeytinyağı	0,00	48,05	0,00	0,00	-	10,48
Fındık ve Mamulleri	0,02	3,65	0,00	0,00	-	0,00
Süs Bitkileri ve Mamulleri	0,00	0,00	0,00	0,00	-	0,00
Gemi, Yat ve Hizmetleri	0,00	0,00	0,00	0,00	-	0,00
Savunma ve Havacılık Sanayii	0,00	0,00	0,00	0,00	-	0,00
TOPLAM	166.187,15	335.893,82	373.641,06	356.531,04	-%4,6	144.239,63

Kaynak: TİM

Bununla birlikte ilin ihracatında lokomotif sektörler şehrin yer altı kaynaklarına bağlıdır. Hâlihazırda ihracat yapan iller sıralamasında %0,13 oran ile 37. sırada yer alan Elazığ'ın 2019-2023 döneminde gerçekleşen ihracatı incelendiğinde açık ara farkla ilk sırada yer alan "Madencilik Ürünleri"nin aynı dönem toplam ihracatının %86'sına hâkim olduğu görülmektedir. İlin ihracatında son beş yılda en yüksek pazar payına sahip olan diğer ürünler, pay sırasına göre "Mobilya, Kâğıt ve Orman Ürünleri" (%7,6), "Su Ürünleri ve Hayvansal Mamuller" (%2,6), "Kimyevi Maddeler ve Mamulleri" (%1,5), "İklimlendirme Sanayii" (%1) sektörlerinde gerçekleşmiştir. Bunların yanı sıra son beş yıllık dönemde "Makine ve Aksamları", "Demir ve Demir Dışı Metaller", "Hazır giyim ve Konfeksiyon", "Tütün", "Elektrik Elektronik" sektörlerine ait ihracat payının %1'in altında kaldığı görülmektedir.

Dünya Ticaret Örgütü verilerine bakıldığında 2022 yılı için İmalat Sanayi Ürünleri'nin dünya toplam mal ihracatının %63'ünü karşılarken, Yakıt ve Madencilik Ürünleri'nin %21'ini, Tarım Ürünleri'nin de %10'unu temsil ettiği görülmektedir (WTO, 2023: 13). Diğer taraftan dünya yakıt ve madencilik ürünleri ihracatının 2019 ile 2022 arasında yılda ortalama %19 artışla 2022'de 5,158 milyar \$ değerine ulaştığı, böylelikle dünya ihracatındaki paylarını bu dönemde %4 puan artırmak suretiyle 2022'de %21'e yükseldiğini eklemekte fayda vardır (WTO, 2023: 35). Bu küresel eğilimler bağlamında yer altı kaynakları ihracatının korunmasına ek olarak imalat sanayi ürünlerinin ihracatına yönelik odaklanma çalışmaları, ilin ihracata konu ürün çeşitliliğini artıracak gibi orta ve uzun vadede istikrarlı bir büyüme ve güçlü bir ekonomi için büyük önem arz etmektedir.

Elazığ İhracatı Büyüme Vizyonuna Yönelik Saptamalar

Dünyadaki birçok ülke gibi ihracat odaklı büyüme stratejisini benimseyen Türkiye küresel, bölgesel ve ulusal dinamiklerin eşliğinde son on yılda ihracatını %58,3 artırırken, aynı dönem içerisinde Elazığ ihracatının yaklaşık %27,6 seviyesinde arttığı görülmektedir (TÜİK). Dış dinamiklerin yanı sıra Ar-Ge ve inovasyon faaliyetleri için ayrılan pay, devlet destek ve teşviklerine ilişkin firmaların bilgi ve yönelme düzeyleri, dijital ve finansal enstrümanların benimsemesinde yaşanan aksaklıklar, yabancı dil başta olmak üzere nitelikli iş gücü yapısında süregelen yetersizlikler, ihracata ilişkin mitler ve benzeri diğer faktörler ihracatçı firmaların küresel değer zincirlerine entegrasyonunun nispeten düşük seviyelerde kalmasında belirleyici olmaktadır. Bu noktada, ihtiyaçlar doğrultusunda hedeflerin belirlenmesi ve bu hedeflere ulaşmakta kamunun yönlendiriciliği ve bütün paydaşların katılımında bir yol haritası oluşturulması düşüncesi ön plana çıkmaktadır.

Cumhuriyetimizin 100. yıl dönümünde küresel pazarlarda varlığını ve gücünü artırmayı amaçlayan ülkemiz 2023 Türkiye İhracat Stratejisi ve Ulusal Eylem Planı'nı kabul etmiştir. Bu kapsamda Ar-Ge, inovasyon, tasarım ve markalaşmayı ana parametreler olarak kabul etmiş olup, değişen koşullara göre güncellemeler yapmaktadır. Elazığ özelinde ise ile ait kaynaklara ve yukarıda yer verilen güncel ihracat profiline dayalı bir stratejik yaklaşımda aktif ihracat yapan firmalar ile yapılan görüşmelerde elde edilen bulgular da önem arz etmektedir. Bütün bu bilgiler ışığında Elazığ için başlangıç dönemi dört temel hedefin tanımlanması mümkündür. Bunlar:

1- Mevcut ihracat pazarlarının güçlendirilmesi ve yeni pazarların belirlenmesi: 1996 yılından bu yana devam eden Gümrük Birliği'nin pozitif etkisiyle Avrupa Birliği, Türkiye'nin en büyük pazarı olma özelliğini sürdürürken, Elazığ'ın ilk on pazarı incelendiğinde gelişen Asya ülkelerinin ön sıralarda yer aldığı görülmektedir. Hâlihazırda AB'deki yavaş büyümenin yalnızca dış ticaret partnerlerini değil AB içi ticareti dahi olumsuz etkilemesi gündemde iken, mevcut pazarlar listesinde yer alan gelişen ülkelerde derinleşmek, Elazığ'ı uluslararası düzeyde daha avantajlı bir konuma taşıma fırsatlarını barındırmaktadır.

Diğer taraftan 2023 yılında toplam 242 pazardan 69'una ihracat yapan Elazığ için mevcut pazarların korunmasının yanı sıra coğrafi yakınlığa sahip Ortadoğu ülkeleri, tarihi ve kültürel ilişkiler yönünden Türkiye için her zaman öncelikli olan Balkan ülkeleri ile yakın dönemde orta sınıfı güçlenme eğilimi gösteren Afrika ülkeleri Elazığlı firmaların hedefledikleri yeni pazarlar arasında öne çıkmaktadır. Bu noktada, Elazığ'ın kaynak ve ihracat yapısı göz önünde bulundurulmak suretiyle belirlenen hedef ülkelere ait analiz raporlarının oluşturulması, ücretsiz eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması, ihracatçı birlikleri tarafından organize edilen ticaret ve alım heyeti programları ile fuar etkinliklerine katılımın teşvik edilmesi vb. eylemler ilin ihracat becerilerinin gelişmesine ve pazar çeşitlenmesine önemli katkı sağlayabilecektir.

Hedef pazar belirlenmesi noktasında her yıl Ticaret Bakanlığı tarafından duyurulan ve çeşitli alanlarda finansal destek sağlanan hedef ve öncelikli ülkeler listesi de önemli bir referans kaynağı olup, 2024 yılı için bir önceki yıla göre bu listenin artırılarak 56 hedef ülke tanımlandığını belirtmekte yarar görülmektedir.

2- Ürün çeşitliliğinin artırılması: İhracatı ekseriyetle yer altı kaynaklarına bağlı olan Elazığ'da ihraca konu ürünlerde çeşitliliğin sağlanması

gerekliliği söz konusu ise sürdürülebilir üretime yönelik yeni yatırımların kazandırılması, bu doğrultuda elverişli ve cazip bir yatırım ortamının gerektirdiği altyapı kalitesinin iyileştirilmesi ve üretim koşullarının desteklenmesi gibi temel esaslar gündeme gelmektedir. Yukarıda ifade edildiği üzere ticarete konu ürünlerin sınıflandırılmasında esas alınan 99 fasıl arasında Elazığ'ın 2023 yılında yalnızca on fasılda yaptığı ihracat toplam ihracatının %98,3'üne tekabül etmektedir. Benzer şekilde 27 sektörü kapsayan TİM'in sınıflandırmasında da 2019-2023 döneminde Elazığ'ın madencilik ürünlerindeki ihracatı tek başına toplam ihracatının %85,6'sına denk gelmekte olup, aynı dönemde ihracatı %1 ve üzeri paya sahip yalnızca beş sektör bulunmaktadır. Bu oldukça sınırlı bir ürün çeşitliliğine dayalı bir üretim ve ihracat yapısını ifade etmektedir.

Hâlihazırda öne çıkan sektörlerde yenilikçi teknoloji kullanımının özendirilmesi ile daha nitelikli ve ihracat odaklı üretim desteklenirken, örneğin ilin en büyük ilk on pazarının dünyadan en fazla ithal ettiği ürünler göz önünde bulundurularak söz konusu pazarlara yönelik Ar-Ge ve yenilikçilik tabanlı çalışmaların yürütülmesi ürün çeşitlendirme stratejisi oluşturulmasında belirleyici olabilecektir. Bu noktada, yenilikçi ve daha fazla katma değere sahip ürün kapasitesinin sağlanmasına yönelik destek programları arasında Stratejik Ürün Destek Programı, 1501-TÜBİTAK Sanayi Ar-Ge Destek Programı, 1507-KOBİ Ar-Ge Başlangıç Destek Programı sıralanabilir. Kısa söylemek gerekirse, gerek enerji, ulaştırma ve üretim koşulları başta olmak üzere fiziki altyapının güçlendirilmesi gerek ihraç edilen ürün çeşitliliğinin elde edilmesi ile birlikte verimlilik ve rekabetçilik artışı sağlanarak ilin uzun dönemli refahı üzerinde pozitif etki oluşturulabilir.

3- Aktif ihracatçı firma sayısının artırılması: İhracat yapmanın önündeki en büyük engellerden biri ihracatın çok karmaşık ve zor olduğuna dair mitler olup, muhtelif ülkelere ait ihracat raporları incelendiğinde bunun neredeyse bütün ülkelere ait bir sorun olduğu anlaşılmaktadır. İhracat yeterliliğine sahip ancak henüz başlamamış veya yeni başlayan firmaları ihracata teşvik etmek, bu alanda farkındalık, eğitim ve danışmanlık hizmetlerini artırmak ve yaygınlaştırmak, ayrıca yerli firmaları alıcılar, tedarikçiler ve ihale fırsatları ile hızlı ve kolay buluşturacak platformlar oluşturmak ilin ihracatçı firma sayısının artmasında katkı sağlayabilecek öncelikler arasında sıralanabilir.

Bununla birlikte ekonomimizin bel kemiğini oluşturan KOBİ'lerin⁷ ihracata daha fazla yönlendirilmesi, bu hedefe yönelik iletişim ve yönderlik

⁷ TÜİK verilerine göre; ülkemizde 2022 yılı itibarıyla yaklaşık 3 milyon 773 bin KOBİ bulunmaktadır. Çalışan sayısı bakımından toplam girişimlerin %99,7'sini KOBİ'ler oluştur-

hizmetlerinin etkin ve kesintisiz uygulanması, düzenli takip ve değerlendirme sistemlerinin oluşturulması gibi eylemler de ileri dönem planlamasında kritik önem arz etmektedir.

4- Hızlı ve kolay bilgi erişiminin sağlanması: Uluslararası pazarlarda firmaların karşılaştığı engellerin ortadan kaldırılması ve küresel rekabet güçlerinin artırılmasına yönelik kamu kurumları ve kuruluşları tarafından sağlanan birtakım teknik, finansal ve dijital destek aracı bulunmaktadır. Ancak söz konusu araçlara hızlı ve kolay biçimde erişilebilirlik hususunda sürecin iyileştirilme ihtiyacı devam etmektedir. İlimizdeki firmalarla yapılan görüşmeler neticesinde hedef pazar ve potansiyel alıcı bulma başta olmak üzere pazara giriş süreçleri, ihracatta sağlanan devlet destek ve teşvikleri ile Eximbank hizmetleri konu başlıklarında bilgiye erişme düzeyinin yeterli seviyede olmadığı anlaşılmaktadır. Bu bakımdan yetkili kurumlar ve meslek örgütleri tarafından firmalara yönelik sağlanan eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin sayısı kadar motive edici, bilgilendirici ve ayrıca uluslararası alıcılar ile networking kurmaya yönelik bir pratik çerçevede tasarlanması başarıyı artıracak faktörler arasında öne çıkmaktadır.

Bu noktada, Ticaret Bakanlığı'nın yurt dışı pazarlara girmek isteyen firmalara küresel ticaret istatistikleri, pazara giriş ve sektörlerle ait genel bilgiler sunan Kolay İhracat Platformu'ndan bahsetmek yerinde olacaktır. Uluslararası uygulamalara bakıldığında ise ABD'li işletmelerin potansiyel alıcılara ulaşması ve uluslararası satış yapması için yaklaşık yirmi yıldır faaliyet gösteren International Trade Administration (ITA), önemli bilgi araçlarına sahip olan bir dijital platform olarak ön plana çıkmaktadır. Birleşik Krallık ihracatçılarının uluslararası pazarlara erişimini çeşitli araçlar ile kolaylaştırmak üzere kurulan tek dijital platformu great.gov.uk de en iyi uygulamalar arasında sayılabilir. Bilgiye erişimde şeffaflık ilkesinin gözetilmesi de önemli bir diğer husustur. Dış ticarete ilişkin teknik istihbarat alanında gerekli bilgilere çoğunlukla ücretli veri tabanı abonelikleri üzerinden erişim sağlanabilirken, mal ticareti düzeyinde ihracat verilerini değer, miktar, birim fiyat, varış ülkesi ve ulaşım yöntemine göre bedelsiz sağlayan platformlar da bulunmaktadır (Trade Promotion Coordinating Committee, 2023: 24).

Elazığ ve bölgesi özelinde bakıldığında vurgulanması gereken önemli bir husus gerek pazara giriş gerek operasyon süreçleri açısından firmalar için elzem bir hizmet kaynağı kabul edilen müşavirlik firmalarının sayı ve hizmet

kalitesi açısından gözden geçirilme ihtiyacıdır. Zira ildeki ihracatçıların çoğunlukla diğer illerdeki gümrük müşavirliği firmalarından hizmet aldığı dikkate alındığında meslek örgütleri düzeyinde alternatif bir yeni yapılanma çözüm olarak gündeme getirilmektedir. Yine gümrük işlemlerinin daha kısa sürede ve düzenli biçimde tamamlanmasını sağlayan bir ihtisas gümrüğünün ilde henüz olmaması da firmaların ek nakliye ve lojistik maliyetleri ile karşılaşmasına yol açmakta olup, sıklıkla dile getirilen sorunlar arasında önemini korumaktadır.

Sonuç

İhracat tüm ülkeler için olduğu gibi şehirler için de güçlü ve sürdürülebilir bir büyümenin temel itici güçlerinden biridir. İhracat yapan firmalar üretkenlik, verimlilik, rekabet ve uluslararası bilgi ve birikim edinme yönlerinden daha başarılı olurken, ülkelerinin tanıtımında da belirleyici rol üstlenirler. Bu bakımdan Elazığ; yer altı kaynakları, tarımsal biyolojik çeşitliliği, besi sanayi alanları, yenilenebilir enerji varlığı, zengin su kaynakları, genç nüfus yapısı, coğrafi konumu, köklü bir araştırma üniversitesi ile bölgesinde öne çıkan bir ildir. 2023 yılında yaklaşık 335 milyon dolar ihracat gerçekleştiren Elazığ ülke ihracatında %0,13 pay ile 37. sırada yer almaktadır (TÜİK). Açıkçası zengin kaynakları, Ortadoğu ülkelerine yakın konumu ve ulaşım altyapısının çoğunlukla gelişmiş olması gibi öne çıkan avantajları dikkate alındığında ilin güncel ihracat profilinin potansiyelinin gerisinde kaldığı değerlendirilmektedir. Ayrıca Türkiye'nin seçili ihracat göstergeleri -çalışmanın ana metninde yer verilen- irdelendiğinde ilin ihracat gelişim seyirinin Türkiye'ninki ile paralel ilerlemediğine işaret etmektedir. Bu itibarla yıllık ihracat artış oranı, mevcut pazar konfigürasyonu, ihracat yapılan sektör sayısı, ihracata konu ürün çeşidi, aktif ihracatçı firma sayısı gibi seçili göstergeler ve firmalar ile yapılan görüşmeler çerçevesinde Elazığ ihracatına ait tasarlanacak bir gelecek vizyonuna yönelik tespit ve önerilerin gündeme getirilme ihtiyacı önem kazanmaktadır.

Bunun sonucu olarak, başlangıç dönemi için dört temel hedef belirlenmiştir. Birincisi, mevcut dış pazarların güçlendirilmesi, buna ilaveten geleneksel pazarlardaki daralmaların ve küresel ölçekte risk ve belirsizliklerin etkilerini minimum seviyede tutmak üzere yeni hedef pazarların tespit edilmesi. İkinci olarak, ihracatta ürün çeşitliliğinin artırılması. Bu kapsamda Elazığ'a özgün koşullar rehberliğinde yeni yatırımların kazandırılması, mevcut üretim koşullarının modernizasyonu ve bu doğrultuda destek araçları kullanımının özendirilmesi ilin ihracat yapısında kayda değer ilerlemeler sağlayacak öncelikli politikalar arasındadır. Üçüncü hedef aktif ihracatçı firma sayısının artırılması olup, henüz ihracat yapmamış küçük ve orta ölçekli işletmelerin ihracata yönlendirilmesi, bu doğrultuda cesaret-

lendirici, bilgilendirici ve bilhassa potansiyel alıcılarla networking oluşturabilecek nitelikte tasarlanan eğitim ve etkinliklerin yaygınlaştırılması gibi eylemlerin daha da önem kazanması beklenmektedir. Son olarak, ileri teknolojilere dayalı bire bir danışmanlık hizmeti sunan merkezler ve dijital platformlar aracılığıyla pazara giriş, potansiyel alıcı tanımlama, devlet destekleri ve benzer finansal enstrümanlara ilişkin doğru ve geçerli bilgiye erişimin gerçekleştirilmesi büyük önem arz etmektedir.

Elbette her biri ayrı bir analiz konusu olan bu dört temel stratejik hedef için paydaşlar arasında istişare mekanizmasının işletilmesi suretiyle ilin güçlü yönlerini ve potansiyel varlıklarını dikkate alan politika ve prensiplerin kararlaştırılması, buna yönelik eylem planlarının oluşturulması ve yetkili kurum ve kuruluşlar arasında sorumluluk alanlarının netleştirilmesi gibi esaslara gereksinim duyulmaktadır. Bu gerçek kabul edilmekle birlikte, bu çalışmanın Elazığ'ın ihracat vizyonunun olgunlaşma sürecine ve böylece bölgesinde ve Türkiye'de hak ettiği daha ileri bir konuma ulaşmasına rehberlik etmesi beklenmektedir.

Kaynakça

ATİK, A.Y. (2021), "A Panoramic View of the UK Relations with the EU and Turkey Post-Brexit", *Insight Turkey*, S: 23 (3).

DEĞER, M.K. (2010), "İhracatta Ürün Çeşitliliği ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Deneyimi (1980-2006)", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, S: 24 (2), s. 259-287.

ITC Trademap, <https://www.trademap.org/>, Erişim tarihi: 13 Ağustos 2024.

İSTİKBAL, D. (2022), "Rusya-Ukrayna Savaşının Küresel Gıda Enflasyonuna Muhtemel Etkileri", *SETA Perspektif*, S: 336.

MARUF, M. - ÖZDEMİR, K. (2021), "Türkiye'deki Büyükşehirlerin İhracat Performanslarının CRITIC ve MAUT Yöntemi İle Değerlendirilmesi", *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S: 5(1), s. 85-99.

MARIN, A.G., vd. (2020), "Cities, Productivity, and Trade", *National Bureau Of Economic Research, Working Paper*.

ÖZEKENCİ, E.K. (2023), "Analysis Of Metropolitan Cities Export Performance In Turkey By Integrated MCDM Method", *DÜSPED*, S: 34, s. 89-118.

SPRINGFORD, J. - TORDOIR S. - CARVALHO, L.R. (2024), "Why cities must drive growth in the EU's single market", *BertelsmanStiftung*.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, *On ikinci Kalkınma Planı (2024-2028)*, 2023.

TİM (2023), İhracat 2023 Raporu.

Trade Promotion Coordinating Committee (2023), 2023 National Export Strategy.

TÜİK, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=dis-ticaret-104&dil=1>, Erişim tarihi: 12 Ağustos 2024.

YAZGAN, A. E. (2022), “Bütünleşik CRITIC ve EDAS Yöntemleri ile Türkiye’deki Büyükşehirlerin İhracat Performanslarının İncelenmesi”, *Fiscaoeconomia*, S: 6(2), s. 909-929.

WTO (2023), “World Trade Statistical Review 2023”, https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/wtsr_2023_e.htm, Erişim tarihi: 01 Ağustos 2024.

Firat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi (FÜHAD)
Cilt: 11, Sayı: 22, Eylül 2024, s. 35-57, ISSN: 2148-2527

Journal of Harput Studies, Vol. 11, Issue 22, September 2024, pp. 35-57

Araştırma Makalesi/Research Article

ÖĞRETİM ÜYELERİNİN UZAKTAN EĞİTİM ÖZ YETERLİK VE YARAR ALGILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ: FIRAT ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ ÖĞRETİM ÜYELERİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR ÇALIŞMA

Evaluation of Faculty Members' Distance Education Self-Efficacy and Benefit Perceptions: An Empirical Study on the Faculty of Economics and Administrative Sciences of Firat University

Mümtaz KORKUTAN* **Hasan UZUN****

Geliş/Received: 05.07.2024

Kabul/Accepted: 23.09.2024

Öz

Uzaktan eğitim sistemleri, iletişim teknolojilerinin hızlı gelişimi ve yaygınlaşması, bireysel özelliklerin, ihtiyaçların ve taleplerin değişmesi nedeniyle eğitimde giderek daha erişilebilir ve vazgeçilmez bir araç haline gelmiştir. Uzaktan eğitim programlarının artan popülaritesi, bu programların gerçek başarılarını ve bu başarıya katkıda bulunan faktörlerin ayrıntılı analizini gerektirmektedir. Bu çalışmanın amacı, öğretim üyelerinin uzaktan eğitim öz yeterlikleri ve kullanım yarar algılarını belirlemektir. Bu kapsamda öz yeterlik algıları ile yarar algıları arasındaki ilişki durumu ve katılımcıların algıları ile sosyo-demografik özellikleri arasında istatistiksel anlamda bir farklılaşma olup olmadığı da araştırmanın amaçları arasında yer almaktadır. Araştırmanın evreni Firat Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğretim üyelerinden oluşurken, örnekleme ise gönüllü olarak araştırmaya katılmayı kabul eden 33 öğretim üyesidir, bu da evrenin %75'ini kapsamaktadır.

Çalışmada, araştırmanın amacına uygun olarak "Uzaktan Eğitime Yönelik Öz Yeterlik Algısı Ölçeği" ve "Uzaktan Eğitime Yönelik Yarar Algısı Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırma hipotezlerinin test edilmesinde tanımlayıcı analizler (frekans, yüzde, vb.), bağımsız örneklem t-testi ve ANOVA analizlerinden yararlanılmıştır. ANOVA analizinde gruplar arasındaki farklılığı belirlemek amacıyla Tukey HSD testi uygulanmıştır. Yapılan analizler sonucunda, öğretim üyelerinin uzaktan eğitim öz yeterlik algı düzeylerinin yüksek, yarar algı düzeylerinin ise orta seviyede olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, uzaktan eğitim öz yeterlik algısının öğretim üyelerinin

* Öğr. Gör., Mardin Artuklu Üniversitesi, mumtazkorkutan17@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7588-6836

** Doç. Dr. Firat Üniversitesi İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, huzun @firat.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3526-2540

sosyo-demografik özelliklerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği, ancak uzaktan eğitim yarar algısının bu özelliklere göre kısmen farklılaştığı belirlenmiştir. Son olarak, yapılan korelasyon analizine göre, öğretim üyelerinin uzaktan eğitimdeki öz yeterlik alguları ile yarar alguları arasında herhangi bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgular, uzaktan eğitimin benimsenmesi ve etkin kullanımı için öğretim üyelerinin eğitim ihtiyaçlarının ve destek mekanizmalarının yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Öğretim Üyesi, Eğitim, Uzaktan Eğitim, Öz Yeterlik, Yarar Algısı.

Abstract

Distance education systems have become an increasingly accessible and indispensable tool in education due to the rapid development and diffusion of communication technologies, changing individual characteristics, needs and demands. The increasing popularity of distance education programs requires a detailed analysis of their actual success and the factors that contribute to this success. The purpose of this study is to determine faculty members' distance education self-efficacy and perceptions of its utility. In this context, the relationship between self-efficacy perceptions and benefit perceptions and whether there is a statistical difference between the participants' perceptions and socio-demographic characteristics are also among the objectives of the study. While the population of the research consists of the faculty members of Fırat University Faculty of Economics and Administrative Sciences, the sample consists of 33 faculty members who voluntarily accepted to participate in the research, which covers 75% of the population.

In the study, "Self-Efficacy Perception Scale for Distance Education" and "Perception of Benefit Scale for Distance Education" were used in accordance with the purpose of the research. Descriptive analyses (frequency, percentage, etc.), independent sample t-test and ANOVA analyses were used to test the research hypotheses. In ANOVA analysis, Tukey HSD test was applied to determine the difference between groups. As a result of the analyses, it was determined that faculty members' distance education self-efficacy perception levels were high, while their perception levels of usefulness were at a medium level. In addition, it was determined that distance education self-efficacy perception did not show a statistically significant difference according to the socio-demographic characteristics of the faculty members, but distance education benefit perception partially differed according to these characteristics. Finally, according to the correlation analysis, it was concluded that there was no relationship between faculty members' perceptions of self-efficacy in distance education and their perceptions of benefit. These findings suggest that faculty members' training needs and support mechanisms should be reviewed for the adoption and effective use of distance education.

Keywords: Faculty Member, Education, Distance Education, Self-efficacy, Benefit Perception.

Giriş

Eğitim, insanlık tarihinin başlangıcından bu yana sürekli olarak ön planda olan bir alan olmuştur. Bu nedenle, eğitimin daha etkili ve verimli bir şekilde gerçekleştirilmesi yolları sürekli olarak araştırılmaktadır. Teknolojinin hızlı bir şekilde gelişmesi ve ilerlemesiyle birlikte son dönemlerde uzaktan eğitim, bu araştırmalardan biri olarak öne çıkmaktadır. Uzaktan eğitim, öğretici ile öğrenenin planlı bir öğrenme ortamında farklı zaman ve mekânlarda bulunarak, basılı veya elektronik iletişim araçları aracılığıyla eğitimin gerçekleştiği düzenlemeler bütünü olarak tanımlanabilir. Bu eğitim yöntemi, planlı ve programlı öğrenme süreçlerinde esneklik sağlayarak, zaman ve mekân kısıtlamalarını ortadan kaldırmayı hedeflemektedir (Mugridge, 1992: 116). Özellikle mekân ve zaman kısıtlamalarını ortadan kaldıran uzaktan eğitim, toplumsal değişim ve gelişimin öncüsü olma potansiyeline sahiptir (Devran ve Elitaş, 2017: 216). Uzaktan eğitim, öğrencinin fiziksel olarak sınıfta bulunabildiği ve herhangi bir yerden öğrenme etkinliklerine katılabildiği bir eğitim biçimidir (Nolasco, 2022). Bu eğitim modeli, öğretim süreci, öğretmen ve çocukların fiziksel ayrılığını esas alır ve öğrenci-öğretmen ile öğrenci-öğrenci iletişimini sağlamak için çeşitli teknolojilerden yararlanır. Bu sayede uzaktan eğitim, çevrimiçi platformlar aracılığıyla eğitim süreçlerini etkin bir şekilde sürdürmeyi mümkün kılmaktadır (Simonson ve Berg 2024: 1).

Jones (2005) yaptığı bir çalışmada uzaktan eğitimin üç kuşaktan oluştuğunu belirtmiştir. Birincisi geleneksel kuşaktır. Bu kuşakta öğrenci öğretmen iletişimi, yazışmalar aracılığıyla sağlanmıştır. İkinci kuşak ses, video gibi tekniklerin kullanıldığı sanayileşmiş uzaktan eğitim olarak tanımlanmıştır. Son kuşakta ise eğitim ve öğretim süreçlerinde bilgisayar, internet, tablet, telefon gibi araçlar kullanılmaya başlanmıştır, günümüz kuşağını göstermektedir. Birinci ve ikinci nesil uzaktan eğitimin temel amacı, öğrenmenin öğrenilmesinin üretimi ve faaliyetleridir. Bu iki nesilde öğrenci-öğretmen paylaşımı oldukça mümkün veya neredeyse yok denecek kadar azalacak. Üçüncü nesil uzaktan eğitim ise, etkileşimli eğitim olarak da bilinir ve bilgisayar aracılığıyla iletişim, sesli ve görüntülü konferanslar gibi etkileşimli medyanın gösterimini içermektedir. Bu nesilde, iletişim ve öğrenme sosyal bir süreç olarak kabul edilmektedir (Tuncer ve Tanaş, 2011: 777).

Eğitim, tarihsel süreç boyunca hem insanlar hem de toplumlar için önemliliğini korumuştur. Bundan dolayıdır ki eğitimin geliştirilmesi, sürdürülmesi özellikle olağanüstü süreçlerde (Salgın, deprem, sel, savaş vs) duruma göre yapılandırılması elzemdir. Toplumsal değer, kültür ve dinamiklerin nesilden nesille aktarılması için eğitimin devamlılığı/sürekliliği önem

arz etmektedir. Eğitim faaliyetlerinin herhangi bir sebeple aksaması hem toplum üzerinde hem de bireyler üzerinde önemli etkileri olmaktadır. Eğitimciler (öğretmen, akademisyen vs.), öğrenciler, ebeveynler ve toplumun diğer kesimleri eğitim faaliyetlerinin aksaması sonucu olumsuz bir şekilde etkilenmektedirler (Korkutan, 2022: 28-29). Covid-19 salgını ile birlikte Türkiye başta olmak üzere Dünya ülkelerinin birçoğu eğitim faaliyetlerini kısmen veya tamamen durdurmuştur ve okulların kapanmasına sebep olmuştur. Eğitimdeki ilerlemeler ve teknolojinin etkin kullanımı ile uzaktan eğitim sistemi gün geçtikçe daha çok önem kazanmaktadır (Kaçan ve Gelen, 2020: 2). Nitekim teknolojik yenilikler doğrultusunda taşınabilir mobil cihazlar ve sistemde kullanılmak üzere çeşitli yazılımlar geliştirilmiştir. Bu cihazların yaygınlaşmasıyla birlikte "Ubiquitous Learning" kavramı ortaya çıkmıştır. Türkçeye "Her Yerde Eğitim" olarak çevrilen bu kavram, çoğunlukla mobil cihazlar aracılığıyla sağlanabilmektedir. Mobil cihazların ağ bağlantısı kurabilmesi ve ağ sistemlerinin yaygınlaşması, çevrimiçi öğrenme sistemlerinin önem kazanmasına neden olmuştur (Gökmen vd., 2016: 41).

2019 yılında ortaya çıkan ve tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgını, birçok sektörü etkilemiştir. Etkilenen en önemli sektör ise hiç şüphesiz eğitim kurumlarıdır. COVID-19 salgınından önce bazı üniversitelerde uzaktan eğitim sistemleri uygulanmasına rağmen, salgının ani ve beklenmedik bir şekilde ortaya çıkması, birçok üniversiteyi bu sisteme hazırlıksız yakalamıştır (Yavuz vd., 2020: 150). Uzaktan eğitime geçiş sürecinde, öğretim elemanları birçok zorlukla karşılaşmış ve bu zorlukları deneyimleyerek süreçle ilgili bazı içgörüler elde etmişlerdir. Salgının başlangıcında, öğretim elemanları uzaktan eğitim araçlarını ve yöntemlerini hızlı bir şekilde öğrenmek ve adapte olmak zorunda kalmışlardır (Ağırtaş ve Çavuş, 2022: 37). Teknolojik altyapı eksiklikleri, dijital okuryazarlık düzeylerinin farklılıkları ve öğrenci katılımının sağlanması gibi problemler, öğretim elemanlarının çözüm üretmesi gereken temel meseleler olarak ortaya çıkmıştır. Bu süreçte edinilen deneyimlerin ve gözlemlerin, uzaktan eğitim uygulamalarının geliştirilmesi ve gelecekte benzer durumlarla karşılaşıldığında daha hazırlıklı olunması açısından önemli bir kaynak olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca, öğretim elemanlarının sürece dair geri bildirimleri, uzaktan eğitim politikalarının ve stratejilerinin iyileştirilmesi için önemli bir temel oluşturmaktadır. Bu bağlamda, öğretim elemanlarının deneyimlerinin analiz edilmesi, uzaktan eğitimin kalitesini artırmak ve sürdürülebilir kılmak adına kritik bir rol oynamaktadır. Ülkeler bu anlamda hızlıca çözümler bulmaya çalışmış ve eğitimin sürdürülebilirliği için uzaktan

eğitim hizmetlerine başlamışlardır. Bu kapsamda hazırlıksız yakalanan öğrenciler, ebeveynler ve eğitimciler (öğretmen ve akademisyenler) sisteme adapte olmaya çalışmışlardır. Tüm eğitim kurumları imkânlar dâhilinde bazı çözüm fırsatları sunmaya çalışmış olsa da eğitimcilerin bu duruma alışmaları veya verimlilik düzeyleri farklılaşmıştır. Bu kapsamda üniversitedeki eğitimcilerin yani akademisyenlerin uzaktan eğitim materyallerini kullanma becerileri ve yararlarını araştırmak elzem bir konu haline gelmiştir. Söz konusu araştırmamız bu kapsamı kısmen aydınlatma amacı güdülmüştür.

Bazı araştırmacıların (Baker (2004), Sae-Khow (2014) Yılmazsoy vd., (2018) ve Cabı (2018)) yaptıkları araştırmalarda eğitimcilerin yetkinlikleri, online öğrenme/öğretme ortamlarına olan uyumları ve bu süreçlerle ilgili bilgi, beceri ve tecrübeleri uzaktan eğitim hizmetlerinin kalitesi açısından büyük önem arz ettiğini belirtmişlerdir. Fakat Sprague vd., (1998) ve He (2014) yaptıkları araştırmalarda eğitimcilerin online ortamlarda kendilerini yeteri derecede yetkin görmedikleri de görülmüştür. Nitekim Yıldız ve Erdem (2018) uzaktan eğitimde öğretim elemanlarının öz yeterlik ve yarar algılarının önemine işaret ederek, uzaktan eğitime ilişkin bilgi birikimi artırılarak öğretim elemanlarının inançlarının güçlendirilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Bu kapsamda akademisyenlerin uzaktan eğitimi kullanma becerileri ve kullanım yararlarının incelenmesi ve bazı demografik değişkenlere göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğinin saptanması araştırmamızın temel amacını oluşturmuştur. Salgınlar, depremler, küresel felaketler gibi unsurlar uzaktan eğitime olan ihtiyacı her geçen gün değerli kılmaktadır. Dolayısıyla olağanüstü dönemlere hazır olmak amacıyla ülkeler eğitim alt yapı sistemlerini uzaktan eğitim olanaklarına uygun hale getirmeleri önemli olacaktır. Ayrıca bu ve benzeri çalışmaların artırılması farkındalığı artıracak, var olan uzaktan eğitimin eksikliklerine dikkat çekilecek ve uzaktan eğitimin etkililik ve verimliliğini artırmak için yol gösterici olacağı düşünülmektedir. Mevcut çalışmamızda bu minvalde alanyazına katkı sunacağı düşünülmektedir. Alanyazın incelendiğinde akademisyenlerin uzaktan eğitim becerileri ve kullanım yararlarının incelenmesine yönelik az sayıda araştırma ile karşılaşmıştır. Bu çerçevede, araştırma sonuçlarının öğretim üyelerinin uzaktan eğitim öz yeterlik ve yarar algıları hakkında alanyazındaki diğer araştırmalardan farklı bir sonuç vermesi düşünülmektedir.

1. Literatür Taraması

Uzaktan eğitim sistemiyle ilgili literatür incelendiğinde birçok açıdan uzaktan eğitimin ele alınarak araştırma konusu olduğu görülecektir. Uzaktan eğitimin öğrenci, akademisyen ve sistemin diğer kullanıcıları için verimlilik, yatkınlık, yeterlilik gibi temaları üzerinden incelendiği birçok araştırma mevcuttur. Yaptığımız bu makale araştırmamızda akademisyenler ana tema

olduğu için özellikle akademisyenler veya uzaktan eğitim öğreticileri perspektifinden ele alan çalışmalara odaklanılacaktır. Bu çerçevede yapılan bazı araştırma amaç ve sonuçları aşağıdaki şekilde sıralanmıştır.

Thach ve Murphy (1995), Amerika ve Kanada'da uzaktan eğitim sistemiyle eğitim veren öğretim elemanlarının yetkinliklerine/becerilerine yönelik yapılan araştırmada, öğretim elemanlarında 10 yetkinlik tespit etmişler. Bu yetkinlikler; kişilerarası iletişim, planlama, takım çalışması, yazma, geribildirim ve organizasyonel beceriler, İngilizce yeterlilik becerisi, uzaktan eğitim alanı, temel teknoloji ve teknolojiye erişim bilgisi şeklinde tespit edilmiştir. Yine ABD'de yapılan bir başka Heuer ve King (2004) çalışmada uzaktan eğitim sistemiyle eğitim verenlerin rol ve sorumlulukları üzerine bir araştırma yapılmıştır. Eğitimcilerin çevrimiçi ortamda kolaylaştırıcı, modelleyici, planlayıcı, rehberlik edici ve iletişimci rollerini tanımlayarak, bu rollerin çevrimiçi eğitim ortamında nasıl uygulanacağını açıklamışlardır.

Yıldız ve Erdem (2018) çalışmalarında uzaktan eğitim programlarında ders vermekle görevli öğretim elemanlarının öğretim uygulamalarını ve bu uygulamalar üzerinde sahip oldukları bilgi ve inançların etkisini belirlemeyi amaçlamışlardır. Bu çalışmanın sonuçlarına baktığımızda, teknoloji yönetimi ve sanal sınıf yönetimi boyutlarında öğretim elemanları güçlü öz-yeterlik inancına sahipken, öğrenme süreci yönetiminde düşük öz-yeterliğe sahip oldukları sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca, öğretim elemanları uzaktan eğitimin ekonomik doğasına ilişkin yüksek fayda inançlarına sahipken, öğrenme ürünlerinin etkililiği ve öğrenme deneyimlerinin çeşitliliğine ilişkin daha düşük fayda inançlarına sahip olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Gürer vd. (2016) çalışmalarında, uzaktan eğitim sistemini ilk defa deneyimleyen akademisyenlerin öğrenme ve öğretme hususundaki olumlu görüşlerini yaşadıkları sorunları ve uzaktan eğitim ile ilgili beklentilerini ortaya koymak amacıyla 12 akademisyenle görüşülmüş ve bazı sonuçlar tespit etmişler. Buna göre, akademisyenlerin çevrimiçi eğitim vermekten memnun oldukları, kurumlarında yeterli materyallerin olduğu fakat başka firmalardan alınan altyapı sistemlerinden memnun olmadıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca bu sistemle öğrencilerin derse katılımlarının düşük olduğunu dolayısıyla öğrenci için yüz yüze eğitimin daha etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Düzakın ve Yalçınkaya (2008) yaptıkları araştırmada, web tabanlı uzaktan eğitim sistemlerinin akademisyenler tarafından kabul edilme düzeyini inceleyen bir araştırma, Çukurova Üniversitesi akademisyenleri üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre, akademisyenlerin web tabanlı uzaktan eğitimde bilgisayar kullanımına ilişkin alışkanlıkları incelen-

miştir. Dolayısıyla bilgisayarları genellikle internet araştırmaları yapmak, e-posta yoluyla iletişim kurmak, elektronik hizmetlerden yararlanmak ve sunum/gösterim yapmak için sıklıkla kullandıkları belirlenmiştir. Ancak, uzaktan eğitimde daha önemli olan forumlara katılım, görüntülü ve sesli iletişim, çoklu ortamlı içerik oluşturma ve internet tabanlı ders sunumları gibi etkinliklerde bilgisayar kullanımının sık olmadığı gözlemlenmiştir. Kurnaz ve Serçemeli (2020) yaptıkları çalışmada covid-19 sürecinde muhasebe alanında eğitim veren öğretim üyelerinin uzaktan eğitim sistemine bakış açıları ve öğretim üyelerinin öz yeterliliklerine ilişkin görüşlerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu çerçevede öğretim üyelerinin uzaktan eğitim sistemini çok fazla benimsedikleri anlaşılmıştır. Ayrıca öğretim üyelerinin öz yeterlilikleri bakımından herhangi bir sorun yaşamadıkları görülmüştür.

Koloğlu (2016) yaptığı tez çalışmasında akademisyenlerin uzaktan eğitim sistemine yönelik bakış açılarını ve hazırbulunuşluk seviyelerini bulmayı amaçlamıştır. Bu amaç kapsamında akademisyenlerin uzaktan eğitim sisteminden haberdar olduğu fakat sistem hakkında herhangi bir deneyimlerinin olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca hazırbulunuşlukla ilgili sorulara karşı kararsız kaldıkları da belirtilmiştir. Masalimova vd., (2022) Covid-19 döneminde öğrencilerin uzaktan öğrenmeye ilişkin tutumlarını tespit etmek amacıyla yaptıkları çalışmanın sonuçlarında öğrencilerin uzaktan eğitime bakış açıları dört gruba ayrılmıştır. Algı ve tutumlar, uzaktan eğitimin avantajları, uzaktan eğitimin dezavantajları ve uzaktan eğitimin önündeki zorluklar. Bu çerçevede uzaktan eğitim herhangi bir zamanda ve herhangi bir yerden öğrenmeye izin verdiği için avantajlı, evde kalmak daha güvenli fakat öğrenciler için streslidir. Ayrıca uzaktan eğitim, korku, endişe, stres ve kaygı bozukluğu dahil olmak üzere fiziksel ve psikolojik sağlık sorunlarına yol açtığı için dezavantajlı olarak görülmüştür.

Ak vd., (2021), eğitici eğitim programlarının akademisyenlerin uzaktan eğitim süreçlerine yönelik yarar algılarına etkisi ve öz yeterliliklerini incelemek üzerine bir araştırma yapmışlardır. Araştırma sonucuna göre, çevrimiçi olarak yürütülen uzaktan eğitim eğitici eğitimi programının, akademisyenlerin uzaktan eğitim konusundaki öz yeterlik algıları ve yarar algıları üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Tuncer ve Tanaş (2011), akademisyenlerin uzaktan eğitime yönelik görüşlerinin belirlenmesi amacıyla yaptıkları araştırma sonuçlarına göre; akademisyenlerin uzaktan eğitim hakkında bilgi sahibi olduğunu göstermektedir. Ayrıca akademisyenlerin %6,8'i bir uzaktan eğitim uygulamasına katıldığını, yüzde 90'ı uzaktan eğitim programları ile hedeflere ulaşabileceğini %34'ü uzaktan eğitimin sosyal bilimler için daha uygun olduğunu belirtmiştir. Lee ve Busch

(2005), uzaktan eğitim yöntemlerinin, geleneksel yüz yüze öğretimden farklılaşan unsurlarını, öğretmenlerin deneyimleri ve görüşleri doğrultusunda tanımlamışlardır. Araştırmanın sonuçlarına göre, öğretim elemanlarının uzaktan eğitim ve geleneksel eğitim arasındaki görüş farklılıklarına ilişkin olarak, öğrencilerle etkileşimde bulunma, sınıf dışındaki öğrencilerle iletişim kurma, eğitim materyallerine geri bildirim sağlama veya motivasyonun öğrenci başarısına etkisi gibi konularda anlamlı bir farklılık belirlenmemiştir.

2. Araştırmanın Gereç ve Yöntemi

Bu bölümde araştırmanın tipi, amaç ve önemi, evren ve örnekleme, araştırma problemleri, veri toplama yöntemi, araştırma sınırlılık ve varsayımları ve etik konular ile ilgili bilgiler bulunmaktadır.

2.1. Araştırmanın Tipi

Bu araştırmanın tipi, Fırat Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde ders veren öğretim üyelerini kapsayan, tanımlayıcı türdedir.

2.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Dijital gelişimden etkilenen en önemli kurumlardan biri eğitim kurumlarıdır. Bu durumda bu kurumlarda hizmet veren eğitimcilerin teknolojiyi iyi kullanması ve yeni nesillere aktarması da önemlidir. Bu süreçte, öğretim elemanlarının uzaktan eğitimi etkili bir şekilde kullanmaları ve dijital dönüşüme uyum sağlamaları büyük önem taşımaktadır. Teknolojinin sürekli değişimi ve gelişimi ile birlikte değişen koşullar, öğretim elemanlarını daha etkili ve verimli dersler sunabilmek adına teknolojiyi daha etkin bir biçimde kullanmaya yönlendirmektedir. Bu durum, öğretim elemanlarının dijital becerilerini geliştirmelerini ve teknolojik araçları ders içeriklerine entegre etmelerini zorunlu kılmaktadır (Koç ve Albayrak, 2020). Yükseköğretim Kurulu'nun (YÖK) son dönemlerde dijitalleşme üzerine gerçekleştirdiği çalışmalara bakıldığında, dijitalleşmiş üniversiteler ve öğretim elemanları hedefinin belirgin bir şekilde ortaya konduğu görülmektedir. Covid-19 pandemisi süreci ile birlikte yaşanan gelişmeler doğrultusunda, YÖK'ün bu alanda attığı adımların önemi göz ardı edilemez. Bu adımlar, yükseköğretim kurumlarının dijital dönüşümünü hızlandırmayı ve eğitimde dijital teknolojilerin daha etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamayı amaçlamaktadır (YÖK, 2019). Nitekim Covid-19 pandemisiyle birlikte tüm eğitimciler ve özellikle öğretim üyelerinin bir dijitalleşme sürecine zaruri bir şekilde girdiklerini söylememiz mümkündür. Dolayısıyla tanımlayıcı modelle araştırılan bu çalışma ile öğretim üyelerinin uzaktan eğitimi kullanma becerileri (öz yeterlilikleri) ile kullanım yararlarının araştırılması amaçlanmaktadır.

Nitekim literatürde uzaktan eğitimle ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde öğretim üyeleriyle ilgili yeterli sayıda çalışma olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla öğretim üyeleriyle ilgili yapılan bu çalışmanın mevcut durumu betimlemenin, uzaktan eğitimin eğitimciler açısından yarar ve öz yeterlilik durumları ve hatta bu durumlarının bazı değişkenler ile ilişkilerinin incelenmesi düşünülmektedir. Bu çalışmanın uzaktan eğitim uygulamalarına, eğitim kurumlarına, akademisyenlere ve politika yapıcılarına katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

2.3. Araştırmanın Problemi ve Alt Problemleri

Araştırma problemi: Fırat Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğretim üyelerinin uzaktan eğitim öz yeterlik algıları ne düzeydedir ve uzaktan eğitim kullanım yararları ile ilgili algıları hangi düzeydedir? olarak belirlenmiştir. *Alt problemler;*

H1: Öğretim üyelerinin uzaktan eğitim ile ilgili öz yeterlikleri iyi düzeydedir.

H2: Öğretim üyelerinin uzaktan eğitim ile ilgili yarar algıları iyi düzeydedir.

H3: Uzaktan eğitim öz yeterlik algısı öğretim üyelerinin sosyo-demografik özelliklerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır.

H4: Uzaktan eğitim yarar algısı öğretim üyelerinin sosyo-demografik özelliklerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır.

H5: Öğretim üyelerinin öz yeterlik algısı ile yarar algısı arasında ilişki vardır.

2.4. Evren ve Örneklem

Çalışmanın evreni 2023-2024 eğitim ve öğretim yılında Fırat Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde görev yapan ve ders veren tüm öğretim elemanlarından oluşmaktadır. Söz konusu fakülte 4 profesör, 12 doçent ve 28 doktor öğretim üyesi olmak üzere 44 kişi evrenimizin tamamını oluşturmaktadır. Bu çalışma 44 kişilik evreni temsil ettiği düşünülen 33 kişi ile yürütülmüştür. 1-15 Şubat 2024 tarihleri arasında toplam 33 kişi anket doldurmayı gönüllü ve eksiksiz bir şekilde tamamladığı için örneklem grubumuzu 33 kişi oluşturmuştur. Dolayısıyla evrenin %75'ine ulaşılmıştır. Bazı istatistiksel analizler için örneklem büyüklüğünün 30'un altına düşmemesi tavsiye edilir. Fakat 30 kişiden az olan örneklemle de çeşitli istatistiksel analizler mümkündür (Kuş, 2012). Bu ifadelerle dayanarak örneklem grubumuzun araştırmamız için yeterli olduğu düşünülmektedir. Bu

çalışmada kullanılan örneklem yöntemi amaçlı örneklem yöntemidir. Bu yöntem örneklem grubunun belirli özelliklere sahip olmasının hedeflendiği rastgele bir örneklem türüdür. Küçük örneklem grubuna sahip araştırmalar için bu örneklem tekniğinin kullanılması daha uygundur (Singh ve Jadhav, 2024). Gelişigüzel örneklem yönteminden farklı olarak amaçlı örneklem; “belli bir evren-örnekleme araştırma problemine uygun ve kasıtlı bir şekilde kullanılmaktadır.” Burada araştırmacı teorik bilgi veya önceki deneyimleri çerçevesinde, araştırma sorularına en uygun vakaları veya deneklerini belirleyip, dahil etmeye çalışır (Erdoğan ve Uyan Semerci, 2021: 86).

2.5. Veri Toplama Yöntemi

Bu araştırma tanımlayıcı ve betimleyici araştırma yöntemlerinden olan anket kullanılmıştır. Anket formu 3 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm demografik bilgiler, ikinci bölüm öğretim üyelerinin uzaktan eğitim öz yeterlilik ölçeği ve üçüncü bölüm uzaktan eğitim yarar algısı ölçeği bölümlerinden oluşmaktadır. Öğretim üyelerinin uzaktan eğitime yönelik öz yeterlik ve yarar algılarına etkisini incelemek amacıyla gerçekleştirilen bu çalışma Yıldız (2015) tarafından geliştirilen 10 maddelik 5’li likert tipindeki “Uzaktan Eğitime Yönelik Öz yeterlik Algısı Ölçeği” ve 16 maddelik 5’li likert tipindeki “Uzaktan Eğitime Yönelik Yarar Algısı Ölçeği” kullanılmıştır. Veri toplama süreci araştırmacılar tarafından Fırat Üniversitesi İİBF öğretim üyeleri ile yüz yüze anket yapılması ve araştırmanın amacının anlatılması ile başlamıştır. Görüşmeler sonucunda elde edilen anketler SPSS 26 paket programına işlendikten sonra tanımlayıcı analizler (yüzde, frekans, ortalama, standart sapma) uygulanmıştır. Daha sonra verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini incelemek için normallik analizi yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1 ile +1 arasında değer aldığı, dolayısıyla verilerin normal dağılım gösterdiği varsayılmıştır (Hair vd., 2013). Bu yüzden parametrik testlerden olan Bağımsız Örneklem t-testi ve ANOVA analizleri kullanılmıştır. Tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre farklılığın hangi grup veya gruplardan kaynaklandığının tespiti için Tukey testi uygulanmıştır.

Uzaktan Eğitime Yönelik Öz yeterlik Algısı Ölçeğine yönelik güvenilirlik katsayısı 0,86 KMO katsayısı 0,81 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca Uzaktan Eğitime Yönelik Yarar Algısı Ölçeği için güvenilirlik katsayısı 0,91 KMO katsayısı 0,86 olarak hesaplanmıştır (Yıldız, 2015: 30). Yapılan bu çalışmada ise öz yeterlik ölçeği için güvenilirlik katsayısı 0,89 KMO katsayısı 0,70 olarak bulunmuştur. Yarar algısı ölçeği için ise güvenilirlik katsayısı 0,93

KMO katsayısı 0,82 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlara göre verilerin geçerlilik ve güvenilirlik değerlerinin yeterliği olduğu görülmektedir.

2.6. Sınırlılık ve Varsayımlar

Akademisyenlerle yapılan bu araştırma sadece çalışmaya katılan 33 kişinin görüşleri ve araştırmacılar tarafından uygulanan anket sorularıyla elde edilen veriler ile sınırlıdır. Ayrıca verilerin sadece Fırat Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde toplanması da ayrıca bir başka sınırlılık olarak görülebilir. Dolayısıyla araştırma sonucunun Fırat Üniversitesine veya Türkiye'ye genellenmesi mümkün değildir. Araştırmaya katılan kişilerin objektif cevaplar verdiği, birbirlerinden etkilenmediği ve verdikleri tüm cevapların gerçeği yansıttığı varsayılmaktadır.

2.7. Araştırmanın Etik Durumu

Araştırmanın uygulanabilmesi için Bitlis Eren Üniversitesi Etik İlkeleri ve Etik Kurulu'ndan 12.03.2024 tarihli E-84771431-050.04-128795 sayılı ve 2024/02-24 ve E.5205 sayılı kararıyla onay alınmıştır. Ayrıca araştırmada kullanılan ölçekler için araştırmacılar tarafından ölçek kullanım izinleri mail aracılığıyla alınmıştır.

3. Bulgular

Araştırmanın bulguları araştırma sorularına göre sıralanarak sunulmuştur. Öğretim üyelerinin sosyo-demografik bilgileri, uzaktan eğitim ile ilgili öz yeterlilikleri ve yarar algılarına ilişkin değerlendirmeleri aşağıda sunulmuştur.

Tablo 1: Öğretim Üyelerinin Sosyo-Demografik Özellikleri (N=33)

		Frekans (N)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	11	33,3
	Erkek	22	66,7
Akademik Ünvan	Dr. Öğr. Üyesi	20	60,6
	Doçent	12	36,4
	Profesör	1	3,0
Kıdem Yılı	1-5 yıl	3	9,1
	6-10 yıl	6	18,2
	11-15 yıl	10	30,3
	16 yıl ve üstü	14	42,4
Uzaktan Eğitimle İlgili Eğitim Alma Durumları	Evet	28	84,8
	Hayır	5	15,2

Tablo 1'e göre öğretim üyelerinin çoğunluğu erkek (%66,7) ve Dr. Öğr. Üyesi ünvanına (%60,6) sahiptir. Katılımcıların %42,4'ünün 16 yıl ve üstü

tecrübeye sahip olduğu, %30,3'ü 11-15 yıl, %18,2'si de 6-10 yıl tecrübeye sahip olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların %84,8'i uzaktan eğitimle ilgili bir eğitim (kurs, seminer, ders vs.) aldıklarını belirtmiştir. Bu sonuç akademisyenlerinin çoğunun uzaktan eğitim sistemlerine hakim olduğunu göstermektedir.

Tablo 2: Öğretim Üyelerinin Uzaktan Eğitim Öz Yeterlik Algı Düzeylerine İlişkin Bulgular

İfadeler	Ortalama	Standart Sapma
1. Uzaktan eğitim sisteminde, sistemin gerektirdiği araçları (bilgisayar, kamera, ses sistemi vb.) kullanabilirim.	4,60	0,49
2. Sistemin mevcut bileşenlerini (forum, mesaj, ödev vb.) kullanabilirim.	4,57	0,50
3. Etkili öğrenmeler için gerekli gördüğüm teknolojileri derslerime entegre edebilirim.	4,42	0,70
4. Karşılaştığım problemleri çözebilirim.	4,36	0,60
5. Etkili ders ortamları düzenleyebilirim	4,30	0,68
6. Etkili öğrenmeler için çeşitli ders materyalleri hazırlayabilirim.	4,21	0,59
7. Etkili öğrenmeler için farklı öğretim etkinlikleri düzenleyebilirim.	4,12	0,78
8. Farklı ölçme ve değerlendirme etkinlikleri hazırlayabilirim	4,15	0,75
9. Sanal sınıf uygulamalarını gerçekleştirebilirim.	4,09	0,76
10. Sanal sınıflarda sınıf yönetimini gerçekleştirebilirim.	4,21	0,69
Toplam	4,30	0,60

Tablo 2 verilerine göre öğretim üyelerinin uzaktan eğitim özyeterliliklerine ilişkin verdikleri cevaba göre ortalaması en yüksek olan ifadeler sırasıyla; “Uzaktan eğitim sisteminde, sistemin gerektirdiği araçları (bilgisayar, kamera, ses sistemi vb.) kullanabilirim” (4,60±0,49) ve “Sistemin mevcut bileşenlerini (forum, mesaj, ödev vb.) kullanabilirim” (4,57±0,50) şeklinde olmuştur. Ortalaması en düşük ifadeler ise; “Sanal sınıf uygulamalarını gerçekleştirebilirim” (4,09±0,76) ve “Etkili öğrenmeler için farklı öğretim etkinlikleri düzenleyebilirim” (4,12±0,78) şeklinde olmuştur. Akademisyenlerin verdikleri tüm cevapların ortalamalarının 4'ün üzerinde olduğu ve genel ortalamalarının 5 tam puan üzerinden 4,30 puan olduğu görülmektedir. Katılımcıların uzaktan eğitim öz yeterlik algı düzeylerinin genel olarak “yeterliyim” düzeyinde olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre öğretim

üyelerinin uzaktan eğitim öz yeterliklerinin iyi seviyede olduğu söylenebilir.

Tablo: 3 Öğretim Üyelerinin Uzaktan Eğitim Kullanım Yarar Algı Düzeyine İlişkin Bulgular

İfadeler	Ortalama	Standart Sapma
1. Etkili öğrenmeler sağlar.	3,12	1,34
2. Bağımsız öğrenme becerilerini geliştirir.	2,90	1,15
3. Çok yönlü öğrenme olanakları sunar.	3,15	1,22
4. Eleştirel düşünme becerilerini geliştirir.	2,69	1,07
5. Öğrenmeye motive eder.	2,57	1,09
6. Katılımı artırır.	2,87	1,43
7. Yaratıcılığı geliştirir.	2,51	1,09
8. Zamandan tasarruf sağlar.	4,18	0,58
9. Tartışmaları zenginleştirir.	2,69	1,28
10. Daha çok öğrenciye ulaşmayı sağlar.	3,33	1,38
11. Bireysel farklılıklara hizmet etmeyi kolaylaştırır.	2,87	1,31
12. Daha fazla öğretim materyali kullanmayı sağlar.	3,72	0,80
13. Değerlendirme için veri kaynaklarını zenginleştirir.	3,57	0,83
14. Öğreticiye zaman kazandırır.	3,96	0,84
15. Mekân esnekliği sağlar.	4,48	0,71
16. Sınıf yönetimini kolaylaştırır	3,00	1,22
Toplam	3,22	1,0

Tablo 3 verilerine göre öğretim üyelerinin uzaktan eğitim yarar algılarına ilişkin verdikleri cevaba göre ortalaması en yüksek olan ifadeler sırasıyla; “Mekân esnekliği sağlar” (4,48±0,71) ve “Zamandan tasarruf sağlar” (4,18±0,58) şeklinde olmuştur. Ortalaması en düşük ifadeler ise; “Yaratıcılığı geliştirir” (2,51±1,09) ve “Öğrenmeye motive eder” (2,57±1,09) şeklinde olmuştur. Akademisyenlerin uzaktan eğitim yarar algılarına ilişkin 16 sorunun 9’una verdikleri cevapların ortalamalarının 3’ün üzerinde olduğu, diğer 7 sorunun ortalamasının ise 3’ün altında olduğu görülmektedir. Ayrıca tüm sorulara verilen cevapların ortalamaları 5 tam puan üzerinden 3,22 puan olduğu görülmektedir. Katılımcıların uzaktan eğitim yarar algı düzeylerinin genel olarak “kararsızım” düzeyinde olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre öğretim üyelerinin uzaktan eğitim yarar algılarının orta seviyede olduğu söylenebilir.

Tablo 4’te görüldüğü gibi kadın öğretim üyelerinin uzaktan eğitim ile ilgili öz yeterlik algı düzeyi ortalamalarının (X=4,29), erkek öğretim üyelerinin öz yeterlik algı düzeyi ortalamalarına (X=4,31) yakın olduğu ve bağımsız örneklem t-testi sonucuna göre ($p=0,105 > 0,05$) anlamlı bir

farklılığın olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla öğretim üyelerinin öz yeterlik algı düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda uzaktan eğitimle ilgili ders/kurs/seminer/etkinlik gibi eğitim alan öğretim üyelerinin uzaktan eğitim ile ilgili öz yeterlik algı düzeyi ortalamalarının ($X=4,26$), eğitim almayan öğretim üyelerinin öz yeterlik algı düzeyi ortalamalarına ($X=4,54$) yakın olduğu ve bağımsız örneklem t-testi sonucuna göre ($p=0,327 > 0,05$) anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla öğretim üyelerinin öz yeterlik algı düzeylerinin eğitim alma değişkenine göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4: Öğretim Üyelerinin Öz Yeterlik Algı Düzeylerinin Bazı Sosyo-Demografik Değişkenlere Göre Analiz Bulguları

Bağımsız Örneklem t-Testi Sonuçları							
	Değişken	N	X	SS	T	F	p
Cinsiyet	Kadın	11	4,29	,59	-.126	2.796	.105
	Erkek	22	4,31	,42	-.113		
Uzaktan eğitimle ilgili ders/kurs/seminer/etkinlik vb. katıldınız mı?	Evet	28	4.26	.49	- 1.189	.993	.327
	Hayır	5	4.54	.36	- 1.468		

Tablo 5'e göre Dr. Öğr. Üyesi olan katılımcıların uzaktan eğitim ile ilgili öz yeterlik algı düzeyi ortalamalarının ($X=4,28$), Doçent olan katılımcıların uzaktan eğitim ile ilgili öz yeterlik algı düzeyi ortalamalarının ($X=4,29$) olduğu görülmektedir. Bu göre öğretim üyelerinin akademik düzeyleri (ünvanları) ile uzaktan eğitim öz yeterlik algıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur ($p=0,469>0,05$). Ayrıca 1-5 yıl kıdemli olan öğretim üyelerinin uzaktan eğitim ile ilgili öz yeterlik algı düzeyi ortalamalarının ($X=4,10$), 6-10 yıl kıdemli olan öğretim üyelerinin uzaktan eğitim ile ilgili öz yeterlik algı düzeyi ortalamalarının ($X=4,03$), 11-15 yıl kıdemli olan öğretim üyelerinin uzaktan eğitim ile ilgili öz yeterlik algı düzeyi ortalamalarının ($X=4,29$) ve 16 yıldan fazla kıdemli olan öğretim üyelerinin uzaktan eğitim ile ilgili öz yeterlik algı düzeyi ortalamalarının ($X=4,47$) olduğu görülmektedir. Bu verilere öğretim üyelerinin kıdemleri (akademik tecrübe yılı) ile uzaktan eğitim öz yeterlik algıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur ($p= 0,236>0,05$).

Tablo 5: Öğretim Üyelerinin Öz Yeterlik Algı Düzeylerinin Bazı Sosyo-Demografik Değişkenlere Göre Analiz Bulguları

ANOVA Testi Sonuçları						
		N	X	SS	F	p
Akademik Düzey	Dr. Öğr. Ü.	20	4.2850	.47714	.776	.469
	Doç.	12	4.2917	.49627		
	Prof.	1	4.9000	.		
Kıdem Yılı	1-5 yıl	3	4.1000	.10000	1.498	.236
	6-10 yıl	6	4.0333	.56095		
	11-15 yıl	10	4.2900	.48865		
	16 yıl ve üstü	14	4.4786	.45265		

Tablo 6: Öğretim Üyelerinin Yarar Algı Düzeylerinin Bazı Sosyo-Demografik Değişkenlere Göre Analiz Bulguları

Bağımsız Örneklem t-Testi Sonuçları							
	Değişken	N	X	SS	t	F	p
Cinsiyet	Kadın	11	3,4034	,85301	,883	,062	,805
	Erkek	22	3,1449	,76313	,849		
Uzaktan eğitimle ilgili ders/kurs/seminer/etkinlik vb. katıldınız mı?	Evet	28	3,1920	,76583	-,666	,519	,477
	Hayır	5	3,4500	,98465	-,557		

Tablo 6'da, kadın öğretim üyelerinin uzaktan eğitim ile ilgili yarar algı düzeyi ortalamalarının ($X=3,40$), erkek öğretim üyelerinin yarar algı düzeyi ortalamalarına ($X=3,14$) yakın olduğu ve bağımsız örneklem t-testi sonucuna göre ($p=0,805 > 0,05$) öğretim üyelerinin cinsiyetleri ile uzaktan eğitim yarar alguları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Ayrıca uzaktan eğitimle ilgili ders/kurs/seminer/etkinlik gibi eğitim alan öğretim üyelerinin uzaktan eğitim ile ilgili yarar algı düzeyi ortalamalarının ($X=3,19$), eğitim almayan öğretim üyelerinin yarar algı düzeyi ortalamalarına ($X=3,45$) yakın olduğu ve bağımsız örneklem t-testi sonucuna göre ($p=0,477 > 0,05$) anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla öğretim üyelerinin yarar algı düzeylerinin eğitim alma değişkenine göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 7: Öğretim Üyelerinin Yarar Algı Düzeylerinin Bazı Sosyo-Demografik Değişkenlere Göre Analiz Bulguları

ANOVA Testi Sonuçları						
		N	X	SS	F	p
Akademik Düzye	Dr. Öğr. Ü.	20	3,2500	,68465	,642	,533
	Doçent	12	3,1302	,96621		
	Profesör	1	4,0625	.		
Kıdem Yılı	1-5 yıl	3	4,4792	,56711	4,112	,015
	6-10 yıl	6	3,4375	,84039		
	11-15 yıl	10	3,0375	,56304		
	16 yıl ve üstü	14	3,0134	,73387		

Tablo 7'ye göre; Doktor Öğretim Üyesi olan katılımcıların uzaktan eğitim kullanım ile ilgili yarar algı düzeyi ortalamalarının ($X=3,25$), Doçent olan katılımcıların uzaktan eğitim kullanım ile ilgili yarar algı düzeyi ortalamalarının ($X=3,13$) olduğu görülmektedir. Bu göre öğretim üyelerinin akademik düzeyleri (ünvanları) ile uzaktan eğitim kullanım yarar algıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur ($p= 0,533>0,05$). Ayrıca; 1-5 yıl kıdemi olan öğretim üyelerinin uzaktan eğitim ile ilgili yarar algı düzeyi ortalamalarının ($X=4,47$), 6-10 yıl kıdemi olan öğretim üyelerinin uzaktan eğitim ile ilgili yarar algı düzeyi ortalamalarının ($X=3,43$), 11-15 yıl kıdemi olan öğretim üyelerinin uzaktan eğitim ile ilgili yarar algı düzeyi ortalamalarının ($X=3,03$) ve 16 yıldan fazla kıdemi olan öğretim üyelerinin uzaktan eğitim ile ilgili yarar algı düzeyi ortalamalarının ($X=3,01$) olduğu görülmektedir. Bu verilere göre öğretim üyelerinin kıdemleri (akademik tecrübe yılı) ile uzaktan eğitim yarar algıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır ($p= 0,015<0,05$). Ancak hangi gruplar arasında anlamlı bir farkın olduğunu görebilmek için Tukey HSD testi yapılmış ve sonuçları değerlendirilmiştir. Buna göre öğretim üyelerinin yarar algı düzeylerinin kıdem değişkenine göre farklı olup olmadığı incelenmiş ve katılımcıların kıdemleri ile uzaktan eğitim yarar algıları arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Oluşan bu farklılığın hangi gruplarda ortaya çıktığını bulabilmek için Tukey HSD testi yapılmış ve bu analiz sonucunda; 1-5 yıl kıdemi olan öğretim üyeleri ile 11-15 yıl kıdemi olan öğretim üyeleri ($p= 0,019<0,05$) ve 16 yıldan fazla kıdemi olan öğretim üyeleri ($p= 0,013<0,05$) arasında çıkan farkın anlamlı olduğu görülmüştür. Elde edilen sonuçlara göre kıdemi az olan öğretim üyeleri ile kıdemi fazla olan öğretim üyeleri arasında uzaktan eğitimin sağladığı yarar algı düzeyinin farklı olduğu anlamı çıkmaktadır.

Tablo 8: Pearson Korelasyon Analizi Sonucu (N: 33)

		Öz Yeterlik Algısı	Yarar Algısı
Öz Yeterlik Algısı	Pearson Correlation	1	.167
	Sig. (2-tailed)		.352
Yarar Algısı	Pearson Correlation	.167	1
	Sig. (2-tailed)	.352	

Tablo 8'e göre yapılan korelasyon analizi sonucunda öğretim üyelerinin uzaktan eğitim öz yeterlik algıları ile yarar algıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur. Öğretim üyelerinin uzaktan eğitim sistemiyle ilgili kendilerini yeterli hissetmeleri, uzaktan eğitim sistemini yararlı bulma ya da bulmama ile ilişkilendirilemeyeceği anlamı çıkmaktadır.

Tablo 9: Araştırma Hipotezlerinin Sonuçları

Hipotezler	Sonuç
H ₁ : Öğretim üyelerinin uzaktan eğitim ile ilgili öz yeterlikleri iyi düzeydedir.	Kabul
H ₂ : Öğretim üyelerinin uzaktan eğitim ile ilgili yarar algıları iyi düzeydedir.	Kısmen Kabul
H ₃ : Uzaktan eğitim öz yeterlik algısı öğretim üyelerinin sosyo-demografik özelliklerine (cinsiyet, akademik düzey, kıdem yılı ve uzaktan eğitim ile ilgili eğitim alıp almama) göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır.	Ret
H ₄ : Uzaktan eğitim yarar algısı öğretim üyelerinin sosyo-demografik özelliklerine (cinsiyet, akademik düzey, kıdem yılı ve uzaktan eğitim ile ilgili eğitim alıp almama) göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır.	Kısmen Kabul
H ₅ : Öğretim üyelerinin öz yeterlik algısı ile yarar algısı arasında ilişki vardır.	Ret

Sonuç ve Tartışma

Günümüzde uzaktan eğitim programları yaygınlaşarak ülkemizin yükseköğretim programları arasında yerini almıştır. Yükseköğretim Kurulu, üniversitelere yaptığı bildirimlerle uzaktan eğitim ve açık ders malzemeleri konusundaki girişimleri teşvik etmektedir. Yükseköğretim kurumlarının ise altyapı çalışmalarını tamamlayarak uzaktan eğitimde uzmanlaşmış öğretim kadrosunu oluşturması beklenmektedir. Dolayısıyla, akademisyenlerin uzaktan eğitim konusunda bilgi sahibi olması gerekmektedir. Günümüzde teknolojinin hızla ilerlemesi, eğitim alanında önemli değişimlere yol açmış ve uzaktan eğitim bu değişimlerin önemli bir parçası haline gelmiştir. Bu

bağlamda, akademisyenlerin uzaktan eğitimi kullanma becerileri ve bu kullanımın sağladığı yararlar önemli bir araştırma konusu olmuştur. Bu araştırmada yüz yüze anket yöntemi kullanılarak öğretim üyelerinin uzaktan eğitim sistemine yönelik öz yeterlik ve kullanım yarar algıları incelenmeye çalışılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; öğretim üyelerinin uzaktan eğitim süreçlerine hakim olduğu, YÖK kararlarına uyulduğu ve olası online süreçlere hocaların hazır olduğu gibi sonuçlara yordanabilir.

Öğretim üyelerinin uzaktan eğitim öz yeterlik algı düzeyleri incelendiğinde (4,30±0,60) iyi düzeyde olduğu görülmektedir. Öğretim üyelerinin büyük bir kısmı “Yeterliyim” cevabı verdikleri belirlenmiştir. Ayrıca öğretim üyelerinin uzaktan eğitim kullanım yarar algı düzeyleri incelendiğinde (3,22±1,00) orta düzeyde olduğu görülmektedir. Öğretim üyelerinin yarısından fazlası “Kararsızım” veya üstü cevaplar verdikleri belirlenmiştir. Genel itibariyle hem öz yeterlik hem de yarar algı düzeylerinin orta üstü bir sonuç ile yorumlanabileceği sonucuna varılmıştır. Yıldız (2015) yaptığı tez çalışmasında araştırma sonuçlarımızı destekleyen sonuçlara ulaştığını görmekteyiz. Buna göre akademisyenlerin öz yeterlik ve yarar algılarının iyi düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca Yıldız ve Erdem (2018) yaptıkları çalışmada benzer sonuçlar buldukları gözlemlenmiştir.

Öğretim üyelerinin uzaktan eğitim öz yeterlik algıları ile diğer değişkenler (cinsiyet, eğitim alma, akademik düzey ve kıdem) arasında farklılaşma olup olmadığı incelenmiş fakat hiçbir değişken ile istatistiksel anlamda bir farklılık olmadığı sonucuna varılmıştır. Aynı analiz yarar algısı için yapılmış ve sadece bir değişken için anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Bu farklılık öğretim üyelerinin uzaktan eğitim yarar algıları ile kıdem değişkeni arasında olduğudur. Buna göre yapılan Tukey HSD test sonuçlarına göre 1-5 yıl kıdemi olan öğretim üyeleri ile 11-15 yıl kıdemi olan öğretim üyeleri (p= 0,019<0,05) ve 16 yıldan fazla kıdemi olan öğretim üyeleri (p= 0,013<0,05) arasında çıkan farkın anlamlı olduğu görülmüştür. Elde edilen sonuçlara göre kıdemi az olan öğretim üyeleri ile kıdemi fazla olan öğretim üyeleri arasında uzaktan eğitimin sağladığı yarar algı düzeyinin farklı olduğu anlamı çıkmaktadır.

Çalışma sonucunda yapılan analizler uzaktan eğitimin hem yarar hem de öz yeterlik algı düzeyi öğretim üyelerinin cinsiyetleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Erbir, (2021) ve Koç ve Albayrak, (2020) yaptıkları çalışmalarda araştırma sonucumuzu destekleyen sonuçlara ulaştıkları görülmüştür. Araştırma sonucumuzu destekleyen bir başka araştırma sonucuna göre; öğretim elemanlarının cinsi-

yetlerine bakılmaksızın dijitalleşme konusundaki yeteneklerinin eşit olması üniversite için olumlu bir durumdur. Çünkü çağımızın hızla değişen teknolojik ortamında, öğretim elemanları her cinsiyetten, teknolojiyi etkin bir şekilde kullanabilen ve sürekli gelişen dijital dünyaya uyum sağlayabilen araştırmacılar olmalıdır (Ağırtaş ve Çavuş, 2022: 46). Herhangi bir eğitim almayan öğretim üyelerinin eğitim alan öğretim üyelerine göre kendini uzaktan eğitim konusunda daha yeterli hissetmesi/görmesi araştırmamızın çarpıcı sonuçlarından biri olarak görülebilir. Bu sonuç Covid-19 sürecinin ani bir şekilde başlaması ve okulların online eğitim sürecine girmesi ile öğretim üyelerinin kendi başarılarına süreci öğrendikleri ve sisteme adapte oldukları yorumunu çıkarmıştır.

Araştırma kapsamında yapılan korelasyon analizi, öğretim üyelerinin uzaktan eğitim öz yeterlik algıları ile yarar algıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığını ortaya koymaktadır. Bu sonuç, öğretim üyelerinin uzaktan eğitimde kendilerini yeterli hissetmelerinin, bu eğitimin yararlarını algılamalarıyla doğrudan ilişkili olmadığını göstermektedir. Bu durum, öğretim üyelerinin uzaktan eğitimi benimseme ve etkin kullanma konusundaki motivasyonlarının farklı faktörlerden etkilenebileceğini düşündürmektedir. Öz yeterlik algıları yüksek olan öğretim üyelerinin bile uzaktan eğitimin yararlarını yeterince algılamıyor olmaları, uzaktan eğitimin etkinliğini artırmak için farklı stratejilerin geliştirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, uzaktan eğitimdeki yarar algısını güçlendirecek eğitim programları ve destek mekanizmaları geliştirilmelidir. Öğretim üyelerine yönelik düzenli geri bildirimler ve başarı deneyimleri paylaşmak, uzaktan eğitimin potansiyel yararlarını daha görünür kılabilir. Ayrıca, öz yeterlik algılarının artırılması için teknolojiye yönelik sürekli eğitimlerin yanı sıra, öğretim üyelerinin ihtiyaç ve beklentilerini karşılayacak destek sistemleri oluşturulmalıdır. Nitekim Korkutan vd., (2023), öğretmenler üzerinde yaptıkları bir araştırma sonucunda eğitimcilere dijital platformlarda yardımcı olabilecek destek malzeme ve sistemlerinin temin edilmesinin önemli olacağı vurgulanmıştır.

Sonuç olarak; öğretim üyelerinin uzaktan eğitimle ilgili öz yeterlik ve yarar algıları üzerine odaklanan bu çalışmada öğretim üyelerinin genel olarak uzaktan eğitimle ilgili öz yeterliklerinin iyi düzeyde olduğunu göstermektedir. Ancak, yarar algıları orta düzeydedir. Özellikle, uzaktan eğitim öz yeterlik algısının öğretim üyelerinin sosyo-demografik özelliklerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Diğer yandan, uzaktan eğitim yarar algısının sosyo-demografik özelliklere göre kısmen anlamlı bir şekilde farklılaştığı bulunmuştur. Ayrıca öğretim üyelerinin uzaktan eğitimdeki yarar algılarını yükseltmek için

bütüncül yaklaşımlar benimsenmeli ve onların bu eğitim biçiminde kendilerini daha iyi hissetmeleri sağlanmalıdır. Bu stratejiler, hem uzaktan eğitimin kalitesini hem de öğretim üyelerinin bu alandaki motivasyonlarını artırmada önemli bir rol oynayacaktır. Bu sonuçlar, uzaktan eğitim programlarının tasarımında ve geliştirilmesinde dikkate alınması gereken noktaları işaret etmektedir. Özellikle, öğretim üyelerinin yarar algılarını etkileyen faktörlerin daha detaylı bir şekilde incelenmesi ve bu doğrultuda eğitim programlarının yapılandırılması önem arz etmektedir.

Kaynakça

AĞIRTAŞ, A., ÇAVUŞ, H. (2022). Üniversitelerde Görev Yapan Öğretim Elemanlarının Acil Uzaktan Eğitim Dönemindeki Dijitalleşme Durumlarının İncelenmesi. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1), 36-52.

AK, Ş., GÖKDAŞ, İ., ÖKSÜZ, C., TORUN, F. (2021). Uzaktan Eğitimde Eğitimcilerin Eğitimi: Uzaktan Eğitime Yönelik Öz Yeterlik ve Yarar Algısına Etkisi. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi (AUAd)*, 7(1), 24-44

BAKER, J. D. (2004). An Investigation Of Relationships Among Instructor Immediacy and Affective and Cognitive Learning in The Online Classroom. *The Internet and Higher Education*, 7(1), 1-13.

CABI, E. (2018). Teaching Computer Literacy Via Distance Education: Experiences Of The Instructors. *Başkent University Journal of Education*, 5(1), 61-68.

DÜZAKIN, E., YALÇINKAYA, S. (2008). Web Tabanlı Uzaktan Eğitim Sistemi ve Çukurova Üniversitesi Öğretim Elemanlarının Yatkinlikleri. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(1), 225-244.

ELİTAS, T., DEVRAN, Y. (2017). Yeni İletişim Teknolojilerinin Uzaktan Eğitime Entegrasyon Sürecinde Sanal Sınıf Ortamları: ATAUZEM Örneği, *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(2), 213-225.

ERBİR, M. (2021). Hemşirelerde Dijital Okuryazarlık Düzeyinin Bazı Demografik Özellikler ve Çalışma Statüsüne Göre Farklılaşma Durumu. *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 7(2), 336-354.

ERDOĞAN, E., UYAN-SEMERCI, P. (2021). Toplumsal Araştırma Yöntemleri İçin Bir Rehber: Gereklilikler, Sınırlılıklar ve İncelikler. *İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları*. <http://arastirmarehberi.org/book/arastirma-rehberi/chapter/54> Erişim Tarihi: 25.05.2024.

GÖKMEN, Ö. F., DUMAN, İ., HORZUM, M. B. (2016). Uzaktan Eğitimde Kuramlar, Değişimler ve Yeni Yönelimler, *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 29-51.

GÜRER, M. D., TEKİNARSLAN, E., YAVUZALP, N. (2016). Çevrimiçi Ders Veren Öğretim Elemanlarının Uzaktan Eğitim Hakkındaki Görüşleri, *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry* 7(1), 47-78.

HAİR, JF., BLACK, WC., BABİN, BJ., ANDERSON, RE., TATHAM, RL. (2013). *Multivariate Data Analysis*, Pearson New Education.

HE, Y. (2014). Universal Design For Learning in An Online Teacher Education Course: Enhancing Learners' Confidence to Teach Online, *MERLOT Journal of Online Learning and Teaching*, 10(2), 283-297.

HEUER, B. P., KING, K. P. (2004). Leading the Band: The Role of The Instructor in Online Learning for Educators. *The Journal of Interactive Online Learning* 3(1), 1-11.

JONES, D. (2005). Computing By Distance Education: Problems And Solutions. *ACM SIGCSE Bulletin*, 28(SI), 139-146.

KAÇAN, A., GELEN, İ. S. (2020). Türkiye'deki Uzaktan Eğitim Programlarına Bir Bakış, *Uluslararası Eğitim Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 6(1), 1-21.

KOÇ, P., ALBAYRAK, M. (2020). Akademisyen Dijitalleşme Ölçeği Geliştirilmesi, *International Journal of Social Sciences Education Research* 6(1), 41-53.

KOLOĞLU, T. F. (2016). Öğretim Elemanlarının Uzaktan Eğitime Bakış Açıları Ve Hazırbulunuşlukları: Ordu Üniversitesi Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü İnternet ve Bilişim Teknolojileri Yönetimi Anabilim Dalı. Afyonkarahisar.

KORKUTAN, M. (2022). Riskler ve Fırsatlar Bağlamında Covid-19'un Yükseköğretime Etkisi. İçinde (Ed. Gündüz, S.). *Covid-19 Sürecinde Çalışma Yaşamına Genel Bakış*. Dora Yayınları.

KORKUTAN, M., EFŞİN, R., AYAZ, E., YURDAY, E. (2023). Öğretmenlerin Eğitimde Dijitalleşme Eğilimlerinin İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma. *Social Sciences Studies Journal*, 9 (107), 4961-4968.

KURNAZ, E., SERÇEMELİ, M. (2020). Covid-19 Pandemi Döneminde Akademisyenlerin Uzaktan Eğitim ve Uzaktan Muhasebe Eğitimine Yönelik Bakış Açıları Üzerine Bir Araştırma. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademisi Dergisi* (3), 262-288.

KUŞ, E. (2012). Nicel-Nitel Araştırma Teknikleri: Sosyal Bilimlerde Araştırma Teknikleri, Nicel Mi Nitel Mi? Anı Yayıncılık.

LEE, J. A., BUSCH, P. E. (2005). Factors Related To Instructors' Willingness To Participate in Distance Education, *The Journal of Educational Research*, 99(2), 109-115.

MASALİMOVA, AR., KHVATOVA, MA., CHİKİLEVA, LS., ZVYAGİNTSEVA, EP., STEPANOVA, VV., MELNİK, MV. (2022). Distance Learning in Higher Education During Covid-19, *Frontieres in Education*, (7), 1-6.

MUGRIDGE, I. (1992). Contemporary Issues in American Distance Education. *International Journal of E-Learning & Distance Education Revue Internationale Du E-Learning Et La Formation à Distance*, 7(1), 115–117. Retrieved from <https://www.ijede.ca/index.php/jde/article/view/416>

NOLASCO, C. E. (2022). Online Distance Learning: The New Normal in Education. <https://elearningindustry.com/online-distance-learning-the-new-normal-in-education> Erişim Tarihi: 26. 12. 2023

SAE-KHOW, J. (2014). Developing of Indicators Of An E-Learning Benchmarking Model For Higher Education Institutions. *TOJET: The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 13(2), 35-43.

SİMONSON, M., BERG, G. A. (2024). "Distance Learning". *Encyclopedia Britannica*, 9 Feb. 2024, <https://www.britannica.com/topic/distance-learning>. Accessed 30 May 2024.

SİNGH, A. P., JADHAV, P. (2024). Amaçlı Örneklem: Muhabir Seçimi İçin Bir Araç. <https://questionpro.com/blog/tr/amacli-orneklem-muhbir-secimi-icin-bir-arac/#:~:text=Ama%C3%A7%20belirli,bir%20pop%C3%BClasyon%20ile%20daha%20etkildir> Erişim Tarihi: 25.05.2024

SPRAGUE, D., KOPFMAN, K., DORSEY, S.L. (1998). Faculty Development in The Integration Of Technology in Teacher Education Courses, *Journal of Computing in Teacher Education*, 14(2), 24-28.

THACH, E. C., MURPHY, K. L. (1995). Competencies For Distance Education Professionals. *Educational Technology Research and Development* 43(1), 57-79.

TUNCER, M., TANAŞ, R. (2011). The Evaluation Of Academicians' Views On Distance Education Programs (The Samples of Fırat and Tunceli Universities), *Elementary Education Online*, 10(2), 776-784.

YAVUZ, M., KAYALI, B., BALAT, Ş., KARAMAN, S. (2020). Salgın Sürecinde Türkiye'deki Yükseköğretim Kurumlarının Acil Uzaktan Öğretim Uygulamalarının İncelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(1), 129-154.

YILDIZ, M. (2015). Uzaktan Eğitim Programlarında Ders Veren Öğretim Elemanlarının Uzaktan Eğitime Yönelik Bilgi, İnanç ve Uygulamaları Arasındaki İlişkiler. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Anabilim Dalı. Ankara.

YILDIZ, M., ERDEM, M. (2018). An Investigation On Instructors' Knowledge, Belief And Practices Towards Distance Education. *Malaysian Online Journal of Educational Technology*, 6(2), 1-20.

YILMAZSOY, B., ÖZDİNÇ, F., KAHRAMAN, M. (2018). Sanal Sınıf Ortamındaki Sınıf Yönetimine Yönelik Öğrenci Görüşlerinin İncelenmesi, *Trakya Journal of Education* 8(3), 513-525.

YÖK (2019). YÖK'ün "Yükseköğretimde Dijital Dönüşüm Projesi"nde İmzalar Atıldı, 18 Şubat 2019 / Ağrı <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/agri-dijital-donusum-tanitim-toplantisi.aspx>, Erişim Tarihi: 18.05.2024

Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi (FÜHAD)
Cilt: 11, Sayı: 22, Eylül 2024, s. 59-81, ISSN: 2148-2527

Journal of Harput Studies, Vol. 11, Issue 22, September 2024, pp. 59-81

Araştırma Makalesi/Research Article

DEVLETİN BİR HİZMETİ OLARAK REFAKATÇİ EVİNDE KALANLARIN MEMNUNİYET DURUMU (ELAZIĞ ÖRNEĞİ)

*Satisfaction Status of Those Staying In Company Houses As A
Service of The State (Elazığ Example)*

Nida KAPLAN*

Geliş/Received: 15.08.2024

Kabul/Accepted: 23.09.2024

Öz

Refakat, hasta olan kişinin yanında, hastanın ihtiyaçlarını karşılamak için bulunma durumudur. Refakatçi genellikle hastanın aile bireylerinden biridir. Refakatçi Evi, il dışından tedavi amacıyla başka bir ile giden hasta yakınlarının kaldığı konaklama alanıdır.

Türkiye genelinde birçok ilde tedavi için yer değiştiren hastalar ve hasta yakınları bulunmaktadır. Bu çalışmada Elazığ ilinde bulunan Elazığ Valiliği ve Elazığ İl Sağlık Müdürlüğü iş birliği ile oluşturulan Refakatçi Evleri hizmetinin hasta yakınları açısından önemi ve anlamı ifade edilmeye çalışılmıştır.

Nitel bir araştırma olarak tasarlanan bu çalışmada görüşme tekniği kullanılmış olup yirmi refakatçi ile görüşülerek bu çalışmanın verileri elde edilmiştir. Elde edilen verilere göre örneklem grubundakilerin cinsiyet açısından farklı dağılım göstermedikleri; kendi ikamet ettikleri bölgelerde yeterli düzeyde sağlık hizmeti olmadığı için sevk yoluyla Elazığ'daki hastanelere geldikleri; hastane personelinin yönlendirmesi ve de daha önce bu hizmetten yararlanmış refakatçilerin yönlendirmesiyle Elazığ'daki Refakatçi Evi uygulamasından yararlandıkları; ekonomik açıdan Refakatçi Evi hizmetinden memnun oldukları ancak havalandırma, günlük yemek hizmeti uygulaması, odaların kişiye ya da aileye özel olup olmaması vb. gibi hususlarda memnun olmadıkları tespit edilmiştir. Hasta yakınları devletten kendi yaşadıkları ilde de sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesini beklemektedirler.

Anahtar Kelimeler: Sağlık, Refakatçi, Refakatçi Evi, Sosyal Devlet, Sosyal Hizmet, Barınma, Kamusal Yardım.

* İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, Sosyal Yardım ve İnceleme Görevlisi, Elazığ, kaplannida23@gmail.com
ORCID ID: 0009-0006-6454-9686

Abstract

Companionship is the situation of being present with the sick person to meet the patient's needs. The companion is usually a family member of the patient. Companion house is the accommodation area where relatives of patients who go to another province for treatment stay.

There are patients and their relatives who relocate for treatment in many provinces across Türkiye. In this study, we tried to express the importance and meaning of the Companion Homes service, which was established in cooperation with the Elazığ Governorship and the Elazığ Provincial Health Directorate in the province of Elazığ, for the relatives of the patients.

In this study, which was designed as a qualitative research, the interview technique was used and the data of this study was obtained by interviewing twenty companions. According to the data obtained, the sample group did not show a different distribution in terms of gender; They came to hospitals in Elazığ through referral because there was not sufficient healthcare service in their region of residence; They benefited from the companion house application in Elazığ with the guidance of the hospital staff and the companions who had previously benefited from this service; They are economically satisfied with the companion house service, but they have concerns about ventilation, daily food service, whether the rooms are private or family-friendly, etc. It was determined that they were not satisfied with issues such as. Relatives of patients expect the government to improve health services in the province where they live.

Keywords: Health, Companion, Companion House, Social State, Social Service, Housing, Public Assistance.

Giriş

‘Sosyal devlet’ ya da ‘refah devleti’ kavramı genel olarak, toplumun refah koşullarını iyileştirme amacı ile sosyal güvenlik kurumları oluşturma ve adaleti yaygınlaştırma zemininde şekillenmiştir. Her iki kavramı, farklı siyasi kültürler eş anlama gelecek şekilde kullanılmaktadır. Sosyal devlet [sozial staat], Almanca’nın hâkim olduğu coğrafyaya ait bir kavramdır. İngilizcenin hâkim olduğu ülkelerde kullanılan refah devleti [welfare state] kavramı, sosyal devlet kavramını ikame etmektedir. Almanca literatürde refah devletinin karşılığı olarak fohlfahrts staat kavramı kullanılmaktadır (Serter, 1994: 35-36). Öte yandan refah devletinin, [tarihsel olarak daha geniş bir anlamı olan] sosyal devletin İkinci Dünya Savaşı sonrası geliştirilmiş biçimi olduğu da söylenmektedir (Özbek, 2002: 9). Bu bağlamda Türkçe literatürde kullanılan sosyal devlet kavramı, welfare state yani refah devleti kavramının karşılığıdır (Aktan, 2008: 14).

Sosyal devlet bir diğer adıyla refah devleti, Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimi'nin ortaya çıkardığı değişimlerin sonucunda doğmuştur. Refah devletinin meydana gelmesinde; ekonomik değişimler (sanayileşmenin başlaması ve kapitalist üretim tarzına geçiş vb.), sosyal değişimler (kentleşmenin ve ücretli çalışmanın çoğalması vb.), ideolojik değişimler (işçi sınıfının siyasal bilinç kazanması vb.) ve siyasal değişimler (mutlakiyetçi yönetimlerden demokratik yönetimlere geçiş vb.) önemli rol oynamıştır (Toprak, 2015:152). Buradan anlaşılacağı üzere sosyal devlet ya da refah devleti tek yönlü bir değişime bağlı olarak açıklanabilecek ya da sınırlandırılabilir bir olgu değildir. Sosyal devlet ekonomik, sosyal ve siyasal değişimlerin birlikte meydana getirdiği kazanımların ürünüdür.

Sosyal devletin ortaya çıkış aşamasında ve gelişim sürecinde, devletler, birbirinden etkilenmiş olsalar da kendi ülkelerinin gerçeklerinden hareketle sosyal devlet modellerini oluşturmaya çalışmışlardır. Her ülkenin içinde bulunduğu ekonomik, siyasi, kültürel ve sosyal koşulların birbirinden farklı olması, farklı sosyal devlet modellerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu bağlamda farklı "sosyal devlet ya da refah devleti" sınıflandırmaları da yapılmıştır. İlk sınıflandırma çalışması, Harold Wilensky ve Charles Lebeaux (1958) tarafından kalıntı ve kurumsal olarak iki şekilde yapılmıştır. Kalıntı refah devletlerinde temel refah sağlayıcı kurumlar aile ve piyasa olup aile ve piyasa refah sağlama fonksiyonlarını yerine getiremediğinde devlet devreye girmektedir. Kurumsal refah devletlerinde ise modern sanayi toplumu olmanın gereği olarak refah hizmetlerinden temel sorumlu kurum devlettir (Abrahamson, 1999: 395- 396 akt. Selek Öz- Peri, 2019:3). Diğer taraftan Richard Titmuss (1960), kalıntı refah- endüstriyel başarı- performans- kurumsal- yeniden bölüşümcü olmak üzere üçlü bir refah devleti sınıflandırması yaparken; Furniss ve Tilton'un (1972) üçlü sınıflandırması (pozitif devlet, sosyal güvenlik devleti ve sosyal refah devleti), Lewis'in (1992) sosyal devlet modellerini güçlü, ılımlı ve zayıf biçiminde sınıflandırması ve Hicks'in (1999) gelişimci liberalizm ile geleneksel muhafazakârlık yaklaşımı da konu bakımından önem taşır (Gough, 1979: 7- 8; Esping-Andersen, 1990: 49; Mingione, 2011: 266; Petersen, 2013: 229 akt. Güler, 2017:96).

Sosyal devlet modelleri ile ilgili çok sayıda çalışma olmasına karşın; bunların içerisinde Esping-Andersen'in sosyal devlet sınıflandırması modeli en çok kabul gören sınıflandırmadır. Esping-Andersen, sosyal harcamaların seviyesinin verili bir refah devletinin karakterini anlamada güvenilir bir ölçüt olmadığını savunmaktadır (Toprak, 2015:156). Ona göre sınıflandırma devletlerin sosyal refah harcamalarına göre değil, dekomüdfikasyon seviyelerine göre yapılmalıdır. Dekomüdfikasyon (metasızlaştırma) piyasadan

bağımsız olma durumunu gösteren bir kavram olup bireylerin piyasadaki durumu ne olursa olsun belirli sosyal haklara sahip olmasını ve bireylerin/ ailelerin iş piyasasına katılma koşulu olmaksızın iyi bir yaşam standartına sahip olmasını ifade eder. Dekomüdfikasyon, kişilerin çalışıp çalışmasına bakılmaksızın ülke vatandaşlarına sağlanan gelir güvencesini temsil eder. Esping-Andersen (1990) “Refah Kapitalizminin Üç Dünyası (The Three Worlds of Welfare Capitalism)” isimli eserinde refah devletlerini sınıflandırmıştır. Esping Andersen’e göre üç tür refah devleti modeli vardır. Bunlar; liberal refah devleti, muhafazakâr refah devleti ve sosyal demokrat refah devletidir (Özdemir, 2010: 240).

Piyasayı önceleyen sosyal devlet modeli olarak nitelendirilen Liberal refah devleti modeli anlayışının kökeni, Adam Smith’in “görünmez el” metaforuna dayanmaktadır. Adam Smith’e göre devlet piyasaya müdahale etmez ve piyasa düzgün işlerse ortada hiçbir sorun kalmaz. Muhafazakâr Refah Rejimi; devletçilik, korporatizm ve Katolik Kilisesinin ortak etkisiyle Kıta Avrupası’nda biçimlenmiş olup Almanya, Avusturya, Belçika, Fransa, Hollanda ve Lüksemburg büyük ölçüde bu kapsamda değerlendirilmektedir (Selek Öz - Peri, 2019: 5). Muhafazakâr sosyal devlet modelinde katkıya dayalı olarak sosyal haklardan yararlanılır. Sosyal demokrat refah devleti modelinde sosyal yardımların kapsamı çok geniştir. Sosyal demokrat refah rejimine dâhil İsveç, Norveç, Danimarka ve Finlandiya gibi ülkelerde yüksek oranda eşitlik, aktif işgücü piyasası politikalarıyla desteklenen yüksek istihdam oranları (kadınlar dâhil), düşük seviyelerde ücret farklılıkları, yüksek vergi oranları ve aile dostu sosyal politikalarla çocuklu ailelerin gerek bakım yönünden gerekse de ekonomik yönden desteklenmesi rejimin karakteristik özellikleri olarak öne çıkmaktadır (Greve, 2007:45 akt. Selek Öz - Peri, 2019:4). İskandinav ülkelerindeki refah uygulamalarında sosyal güvenlik alanında eşit yaklaşım, halkın bütüncül olarak sağlık sisteminden yararlanması, istihdam politikalarının sorunsuzluğu, mali ve sosyal yardımlar, cömert aile politikalarıdır (Kurşun - Rakıcı, 2016: 152). Türkiye’nin refah devleti modeli ise Güney Avrupa refah devleti modelleriyle benzerlik taşıdığı için Castles (1995), Gough (1996 ve 2001), Saraceno (2002), Buğra ve Keyder (2006) gibi yazarlar tarafından Güney Avrupa sosyal devlet modelinin bir parçası olarak değerlendirilmektedir (Selek Öz - Peri, 2019: 2). Esping- Andersen’in sınıflandırmasından hareketle yapılan sosyal devlet ayrımlarında Türkiye’nin sosyal devlet yapısı Güney Avrupa ülkelerini tanımlamak için kullanılan ve “Latin Çemberi” olarak isimlendirilen modellerle benzerlikler gösterirken, toplumsal cinsiyet temelli yapılan sınıflandırmalarda ise aile reisinin geçimlik ücretle desteklediği ailelerin çoğunlukta olduğu ve kadınların toplumsal konumunun genel olarak anne ve eş olarak

tanımlandığı bir model olduğunu söylemek mümkündür (Dedeoğlu, 2009:45).

Batı toplumları ile karşılaştırıldığında Türkiye’de sosyal devlet anlayışının ortaya çıkması geç bir tarihe rastlamaktadır. Türkiye’de sosyal devlet anlayışı temelinde sosyal politikaların üretimi ve pratiğindeki gecikmenin temelinde sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal olmak üzere birden fazla faktör etkili olmuştur. Türkiye’de sosyal devlet anlayışı ekseninde kurumsal olarak ilk olarak 1921 yılında Ankara’da Himaye-i Etfal Cemiyeti, dernek statüsünde kurulmuştur¹. Bu kurum bugünkü sosyal hizmetlerin temelini oluşturmaktadır Türkiye’de sosyal devlet anlayışı zemininde uygulamaya konulmuş en önemli sosyal politika 1926 yılında eğitim alanında yaşanmış ve her kademede eğitim parasız hale getirilmiştir (Sallan Gül, 2004:265). 1983 yılında 2828 sayılı kanunla Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) Genel Müdürlüğü ve 1989 yılında Aile Araştırma Kurumu kurulmuştur. 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) kurulunca SHÇEK ve Aile Araştırma Kurumu ilgili bakanlığa devrolmuştur. 2018 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile birleştirilmiş ve ismi Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na dönüşmüştür. 2021 yılında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile ayrılarak günümüzdeki statüsüne kavuşmuştur. Bakanlığın görevleri 633 sayılı KHK’nin 2. maddesinde; genellikle dezavantajlı toplumsal kesimler diye adlandırılan; çocuk, kadın, özürlü, yaşlı ve yoksullar ile özel öneme sahip şehit yakınları ve gazilerimize ve bütün bu unsurları içinde barındıran aileye yönelik; politika geliştirmek, stratejileri belirlemek, sosyal hizmet ve yardım faaliyetlerini yürütmek, hizmetleri desteklemek ve geliştirmek, hizmet standartlarını belirlemek ve ilgili hizmet kuruluşlarını açmak ve işletmektir şeklinde ana hatlarıyla belirtilmiştir. Görevlerle ilgili, taraflarla işbirliği ve koordinasyonu sağlamak, hedef kitleye yönelik bilgilendirme ve bilinçlendirme, inceleme ve araştırma faaliyetlerinde bulunmak, iş ve işlemleri izlemek ve değerlendirmek, ortak protokoller ve projeler geliştirmek ve gerçekleştirmek esas alınmıştır. Kuruluş kararnamesinde adı geçen ana hizmet birimlerinin görevlerinde, özellikle sosyal hizmet ve yardımlara yapılan vurgu daha belirgindir. Bu durum, bakanlığın sosyal politikalarından çok, bir sosyal hizmet ve yardımlar kurumu olduğu düşüncesini hâkim kılmaktadır (Başaran, 2014:4). Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde yoksullukla mücadele faaliyetlerini yürüten birimler;

- Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü

¹ Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1981 yılında dernek statüsünden çıkarılarak devlet kurumu haline getirilmiştir.

- Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
- Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü
- Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü
- Şehit Yakınları ve Gaziler Genel Müdürlüğü'dür.

Sosyal hizmet ve yardımlar bireylerin başvurusu ve ihbar esaslı yapılmakta, asgari geçim düzeyinden yoksunluk (muhtaçlık) üzerinden değerlendirilmektedir. Dolayısıyla mevcut sistemde sosyal hizmet ve sosyal yardım uygulamaları büyük ölçüde talebe (talep odaklı) bağlıdır (Şahin Duran - Cenikli, 2021: 156). Arz odaklı hizmet sunum modeli olarak uygulanması planlanan Aile Sosyal Destek Programı (ASDEP) ile toplumsal yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve refah seviyelerinin yükseltilmesi hedeflenmektedir (Özsoy - Karataş, 2021: 226). Bakanlığın yoksullukla mücadelede en ön plana çıkan birimi Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğüdür. Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'nün sosyal yardımları "aile yardımları", "barınma-gıda yardımları", "engelli-yaşlı yardımları", "sağlık yardımları", "eğitim yardımları" ve "proje destekleri" şeklinde olup elli farklı sosyal yardım türü üzerinden yürütülmektedir (Serek Öz - Erusta, 2023; 199).

Ekonomik, sosyal güvenlik, eğitim, sağlık, barınma, psiko-sosyal danışmanlık vb. birçok alandaki destek ve yardımlar, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı veya gönüllü-özel kuruluşlar tarafından sistemli bir şekilde ifa edilen hizmet programları kendi başına yeterli değildir. Bu sebeple yerel yönetimler de kendi bünyesinde oluşturduğu çeşitli birimler vasıtasıyla bu hizmetleri üstlenerek kamusal sosyal yardımlar yapmaktadır. Belediyeler ve valilikler bünyesinde sunulan kamusal yardımlar, özellikle kendi ellerinde olmayan sebeplerden dolayı yoksul olarak doğan veya sonradan fakirliğe düşen ve dolayısıyla mutlak anlamda yardıma muhtaç hale gelen veya yeterli gelire sahip olmadıklarından dolayı kısmen yardıma muhtaç olan kişilere-ailelere, çoğu kez devlet bütçesinden yapılan karşılıksız maddî yardım ve desteklerdir.

13.01.1983 tarihli 17927 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan "Yataklı Tedavi Kurumları İşletme Yönetmeliğinin" 62. maddesine göre; "Hastaların yanında refakatçi kalması, kurumda ağır hasta bakımını gerektiren hizmet birimi bulunmadığı takdirde ve tıbbi bir zorunluluk olmak kaydıyla ilgili dal uzmanının lüzum göstermesi ve baştabibin muvafakatı ile belirtilen süreç mümkündür. Refakatçiler, mümkün olduğu ve lüzum görüldüğü takdirde kurumun vereceği özel kıyafet ve kimlik kartını taşımak mecburiyetin-

dedirler. Kadın servisinde erkek refakatçi kalmaz. Özel oda dışındaki refakatçilere yatak verilmek mecburiyeti yoktur. Sürekli kalan refakatçilerin iâşesi genel esaslar dahilinde kurumca karşılanır. Ücretli hastaların refakatçilerinden Bakanlık fiyat tarifesine göre ücret alınır. Refakatçiler, tabiblerin direktifleri içerisinde hastalara bakmakla ve kurum disiplinine uymakla yükümlüdürler. Refakatçilere hizmet edilmez” (TMK, 2001).

Refakatçi olan kişiler hasta için temel fizyolojik gereksinimlere yönelik olarak yeme, boşaltım ve hareket ettirme ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar. Hastanın kişisel hijyenine yönelik olarak yatakta vücudunu silme, diş fırçalama, yüz temizliği, giysi değiştirme gibi ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar. Hastanın tıbbi tedavisi ve bakıma muhtaçlığına yönelik olarak derece koyma, soğuk uygulama ve ilaç verme gibi ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar. Hastanın duygusal olarak desteklenme ihtiyacına yönelik olarak da yanında olup konuşma ve duygusal destek olma görevini üstlenmektedirler. Sosyal açıdan destek olmaya yönelik olarak ise dışarıdan alışverişini yapma, evden haberdar etme gibi görevler üstlenmişlerdir (Elibol, 1996: 67). Refakatçiler hasta bakımı ve saydığımız vazifeleri nedeniyle yorulmakta ve dinlenmeye yetecek vakit bulamamakta, uykusuz kalabilmektedir.

Türkiye’de Refakatçi Evleri

Refakatçi evi refakat eden kişilerin barınma, hijyen ve temizlik ve diğer günlük ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Sivil toplum kuruluşları veya belediyeler hasta yakınlarının konaklayacağı yer olmadığından refakatçi evleri açmaya çalışmaktadır. Ancak Refakatçi Evi uygulaması ülke geneli çok yaygın bir hizmet olarak karşımıza çıkmamaktadır. Çünkü birçok ilde misafırhaneler, yatakhaneler, yurtlar ve oteller aracılığıyla barınma ihtiyacı hasta yakınları tarafından kendi imkânlarıyla karşılanmaktadır. Mersin, Samsun, Çorum, Ankara, Malatya ve Elazığ’da olmak üzere yalnızca refakatçilere yönelik kalma yeri bulunan 6 il bulunmaktadır. Refakatçi evleri için genel bir kanun bulunmamaktadır. STK ve belediyelere ait olması nedeniyle kullanılmayan binalar veya belediyeler tarafından tahsis edilen binalar Refakatçi Evi olarak kullanılmaktadır.

Refakatçi Evi hizmeti Mersin’de Refakatçi Evi (Dostane) Projesi olarak Mersin Büyükşehir Belediyesi tarafından belediyeye ait binada yürütülmektedir. Samsun’da İlkadım Belediyesi Refakatçi Evi hizmeti sunmaktadır. İlkadım Refakatçi Evinde kanser hastalığı için tedavi gören hasta yakınları kırk beş gün, diğer hastalıklar sebebiyle tedavi görenlerin refakatçileri de en fazla otuz gün süreyle konaklama imkânı verilmiştir. Konaklama süresi boyunca yemek ihtiyacı bir öğün olarak belediye tarafından karşılanmaktadır. (Haber55, 2024). Çorum Belediyesine bağlı Refakatçi Evi hasta

yakının en fazla 15 gün misafir edebilmektedir. Ancak refakatçi kartı getirilen refakatçi evleri süre konusunda sıkıntı çıkarmamaktadır.

Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı Refakatçi Evi adıyla değil de Şefkat Evleri adıyla aynı hizmet verilmektedir. Ankara'da geçici bir süre için hasta refakatçisi ya da hasta olarak bulunmak zorunda olan fakat kalacak yeri ve maddi imkânı olmayan yardıma muhtaç kişi ve ailelerin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulmuş yatılı hizmet kuruluşlarıdır. Temel amaç hasta ya da refakatçisi konumunda bulunan kişilerin Ankara'da yalnız olmadıklarını hissettirmek, onlara kendi evlerindeymiş hissini vererek bu süreci sağlıklı bir şekilde geçirmelerine yardımcı olmaktır (Ankara Büyükşehir Belediyesi, 2024). Ahmetler Şefkat Evi, Onkoloji Şefkat Evi, Etlik Şefkat Evi, Rüzgârlı Şefkat Evi ve Ulus Şefkat Evi olmak üzere beş adet hizmet binaları bulunmaktadır.

Çevre il olan Malatya'da "MİAD Konukevi Projesi" adı altında Malatya'daki 40 iş adamının sponsorluğunda bir proje gerçekleştirilmiştir. İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesine bağlı olan Turgut Özal Tıp Merkezinde yatarak tedavi gören ve ekonomik durumu iyi olmayan hasta yakınlarının konaklamalarını sağlamak amacıyla açılan konukevi barınma ihtiyacını karşılamaya çalışmaktadır (MİAD, 2024).

Refakatçi evleri, genel olarak açıldıkları yerde bağlı oldukları kurumun, kuruluşun kurallarına göre yönetilmektedir. Örneğin belediyeye bağlı olan Samsun, Ankara, Çorum, Mersin'de idare belediyeler tarafından, Malatya'da STK, Elazığ'da ise Elazığ Valiliği tarafından yönetilmektedir. Refakatçi Evine kabul durumu mevcut yatak sayısına göre ve ekonomik muhtaçlık durumuna göre belirlenmektedir.

Elazığ Refakatçi Evi

"Devletin Bir Hizmeti Olarak Refakatçi Evinde Kalanların Memnuniyet Durumu (Elazığ Örneği)" başlıklı bu çalışmada dikkate alınan Elazığ Refakatçi Evi, Elazığ Valiliği ve Elazığ İl Sağlık Müdürlüğüne bağlı olarak kamusal destek ve yardım hizmeti sunan bir kurumdur.

Refakatçi Evi, Elazığ'ın merkezine uzak bölgelerde ikamet eden veya il dışından tedavi amacıyla hastasını Elazığ'daki hastanelere getiren hasta yakınlarına kalacak yer imkânı sunmaktadır. Elazığ'da iki adet Refakatçi Evi bulunmaktadır. Bu refakatçi evlerine Elazığ dışından gelen hasta yakınları öncelikle muhtaçlık sınırına göre alınmaktadır. Gelen kişi yanında mutlaka refakatçi olduğunu gösteren bir refakatçi evrakı veya sevk evrakı getirmesi gerekmektedir.

Elazığ'da Elazığ Valiliği ve İl Sağlık Müdürlüğü desteğiyle yaptırılan ilk Refakatçi Evinin açılışı 2010 yılında gerçekleştirilmiştir Yeni Mahalle'de bulunan sağlık ocağının, Aile Hekimliği uygulamasının ardından kapanmasından sonra sağlık ocağı artık kullanılmadığı için Refakatçi Evi olarak dizayn edilmiştir. Elazığ Valiliği Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı ile Sağlık Müdürlüğünün işbirliği, hayırsever kişi ve kurumların destekleri ile yapımı tamamlanmıştır. Elazığ'da hastaları tedavi gören refakatçilerin barınmaları amacıyla planlanan Refakatçi Evi, açıldığında 12 oda ve 24 yataklı olarak hizmet vermekteydi. 2010 yılında sağlık güvencesi olanlar 10 TL, herhangi bir sağlık güvencesi olmayan ve yeşil kartı olanlar ise 5 lira ödeyerek hizmet almaktaydı (Yenişafak, 2010). İhtiyaç halinde afet ve mağduriyet durumlarında yatak sayısı arttırılabilmektedir. Günümüzde 11 oda 34 yatak ile 150 TL karşılığında hizmet vermektedir. Ailelerin mağduriyet durumuna göre ücretsiz barınma imkânı da sağlanmaktadır. Açılış tarihi olan 16.10.2010 ile 17.04.2024 tarihleri arasında 66537 ücretli, 7290 ücretsiz toplam 74427 kişi konaklamıştır.

Elazığ'da Elazığ Valiliği ve İl Sağlık Müdürlüğü desteğiyle yaptırılan ikinci Refakatçi Evinin açılışı 2013 yılında gerçekleştirilmiştir. Kış aylarında refakatçi evlerinin yoğun olması ve yeterli gelmemesi sebebiyle Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'nın yanında ikinci bir Refakatçi Evi açılmıştır. Açıldığı tarihte 10 oda 29 yatak ile hizmet vermekteydi (Elazığonline.com, 2017). Günümüzde 10 oda 32 yatak ile 150 TL karşılığında hizmet vermektedir. Ailelerin mağduriyet durumuna göre ücretsiz barınma imkânı da sağlanmaktadır. Açılış tarihi olan 31.10.2013 ile 17.04.2024 tarihleri arasında 19715 ücretli, 6739 ücretsiz toplam 26454 kişi konaklamıştır.

İki refakatçi evi kıyaslandığında üniversite hastanesi olarak bilinen Fırat Üniversitesi Eğitim ve Araştırma Hastanesine yakın olan birinci Refakatçi Evinin kalan kişi sayısı; Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'nın yanında olup Fethi Sekin Şehir Hastanesine yakın olan ikinci Refakatçi Eviden daha fazladır. Birinci Refakatçi Evi sadece üç yıl daha erken açılmış olmasına rağmen ikinci Refakatçi Evinin neredeyse üç katı kadar misafir ağırlamıştır. Bu durum Refakatçi Evinin konumu, km olarak yakınlığı ve il dışından hastaneye geliş oranlarına bağlı olduğunu gözler önüne sermektedir. SYDV'nin yanındaki Refakatçi Evine yakın olan Harput Devlet Hastanesinin ve Elazığ Eğitim ve Araştırma (Eski Devlet Hastanesinin) kapatılmasının etkisi büyüktür. Ücretli ve ücretsiz kalan kişiler oranlan-dığında da Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfına yakın olan Refakatçi Evinde kalan kişilerin daha çok ücretsiz kaldıkları vakfa ulaşımın kolaylığından kaynaklandığı söylenebilmektedir.

Refakatçi Evi, il dışından gelen kişilere hizmet verdiği için yerli halk tarafından pek bilinmemektedir. Refakatçi evleri açıldığı tarihlerde hastane personelleri Refakatçi Evi hakkında bilgilendirilmiştir. Hastane personelinin bilgilendirmesi ve broşürler aracılığıyla hasta yakınlarına ulaşılabilmiştir. Broşür dağıtımı son yıllarda yapılmamaktadır. En büyük katkıyı doktorlar ve hastane personeli sağlamaktadır.

Gelen refakatçiler bir aileden birden fazla kişi olabilmektedir. Örneğin: hasta kişi bebek ise hem anne hem baba refakatçi olabilmektedir. Refakatçi kartı olan veya Refakatçi Evi Başvuru Formu hastane tarafından birden fazla kişi adına doldurulmuşsa doldurulan kişi adedince refakatçi, refakatçi evlerine kabul edilebilmektedir. Bir Refakatçi Evinde yer kalmaması halinde diğer Refakatçi Evine yönlendirme söz konusu olabilmektedir.

Araştırmanın Önemi

Elazığ'da Refakatçi Evi uygulaması, kamu imkânları ile oluşturulması ve ilk olması sebebiyle öncülük eden bir uygulamadır. Diğer ilerde bu tarz hizmetler daha çok sivil inisiyatifler tarafından yapılmaktadır. Günümüzde bu çok yaygın bir hizmet değildir. Bu nedenle Refakatçi Evi ile ilgili yapılan herhangi bir akademik çalışma bulunmamaktadır.

Refakatçi Evi ile ilgili akademik çalışma bulunmamasına rağmen refakatçilik ile ilgili çalışmalar bulunmaktadır. Elibol' un (1996) "Hasta Refakatçilerinin Hastanede Yaptıkları Uygulamalar ve Hastane Ortamından Etkilenme Durumları" çalışması; Tekinsoy'un (2005) "Yoğun Bakım Ünitesinde Tedavi Gören Hastaların Refakatçilerin Gereksinimlerinin Saptanması"; Meriç'in (2006) "Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Hastanesi'nde Refakatçilik Hizmetlerinin Konumu" adlı çalışmaları bulunmaktadır. Özdemir'in (2013) "Yanıklı Hasta Refakatçilerinin Yaşam Kalitesi ve Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi"; Tosun'un (2015) "Refakatçi Hasta Yakınlarının Hasta Haklarına İlişkin Bilgi Düzeyi ve Hastalarına Yönelik Hizmetlerden Memnuniyeti (Çal Devlet Hastanesi Dahiliye Servisi Hasta Yakınları Örneği)"; Yılmaz'ın (2017) "Bir Üniversite Hastanesinde Yatarak Tedavi Gören Hastaların Refakatçilerinin Bakım Yüklerinin Belirlenmesi" adlı çalışması; Bayram 'ın (2022) "Hasta Çocuğuna Hastanede Refakat Eden ve Etmeyen Annelerin Uyku ve Yaşam Kalitesinin Değerlendirilmesi" çalışmaları refakatçiler üzerine odaklanmış çalışmalardır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı Elazığ'da Valiliğe ve İl Sağlık Müdürlüğüne bağlı olarak hizmet veren Refakatçi Evinin kalan refakatçi açısından önemi ve

topluma faydasını tespit etmektir. Refakatçi Evinin faydalı olup olmadığı, eksik yönleri, refakatçi kişinin devletten beklentilerini tespit etmeyi amaçlamaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Nitel araştırma, bireyin kendi potansiyelini anlaması, sırlarını çözmesi ve çabasıyla oluşturduğu toplumsal yapı ve sistemlerin derinliklerini keşfetmek için geliştirdiği bilgi üretme biçimlerindedir (Morgan, 1996). Görüşme tekniği, devam eden toplumsal süreçlere olumlu katkı sağlarken geçmişin deneyimlerinin ortaya çıkarmasıyla sosyal hayata ilişkin yeni bir bakış açısı üretilmektedir (Uslu-Demir, 2023: 293). Araştırmada Üniversite hastanesine yakın olan birinci Refakatçi Evine gelen refakatçilerle tesadüfi örnekleme kısa görüşmeler yapılarak durum tespit edilmeye çalışılmıştır. Gelen kişilerin hastaları bulunduğu için üzgün olmaları ve hastanede yorulmaları sebebiyle kısa görüşmeler (20-25 dk.) yapılabilmektedir. Tesadüfi olarak 20 refakatçi ile görüşme sağlanmıştır. Aynı cevaplar alınmaya başlandığında ve tekrara düşüldüğü görüldüğünde görüşmeler kesilmiştir.

Nitel bir araştırma yöntemi olan fenomenoloji, insanların belirli bir fenomen ya da kavramla ilgili duygularını, algılarını, bakış açıları ve anlayışlarını ifade etmelerini sağlayan ve bu fenomeni nasıl deneyimlediklerini tanımlamak için kullanılan bir yöntemdir (Rose, Beeby- Parker, 1995: 1124). Çalışmamız fenomenolojik bir bakış açısıyla ele alınmıştır.

Araştırmada Elde Edilen Bulgular ve Değerlendirme

Bu araştırmanın bulguları, örneklem kapsamındakilerin “demografik özellikleri”, “Elazığ’a geliş ve Elazığ Refakatçi Evinde kalma nedenleri”, “Elazığ Refakatçi Evinde kalanların iyilik halleri ve Refakatçi Evi hakkındaki memnuniyet durumları”, “sosyal devlet anlayışı bağlamındaki devletten beklentileri” alt başlıkları altında değerlendirilmiştir.

1. Demografik Özellikleri

Demografik açıdan örneklem kapsamında yer alan 20 kişinin yaş durumu, cinsiyet durumu, geldikleri yer, eğitim durumu, ekonomik durum ve meslek durumu bu çalışmada çözümlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 1: Hasta Yakınlarının Demografik Özellikleri

Katılımcılar	Yaş	Cinsiyet	Geldiği Şehir (Yer)	Eğitim Durumu	Ekonomik Durumu	Meslek
K1	24	Kadın	Kahramanmaraş/ Köy	Lise	Yeşil Kartlı	Ev Hanımı
K2	64	Kadın	Malatya/Merkez	İlkokul	Yeşil Kartlı	Ev Hanımı
K3	74	Erkek	Muş/Köy	Okuryazar	Yeşil Kartlı	Yok
K4	34	Erkek	Bingöl/Köy	Lise	SSK	Güvenlik Görevlisi
K5	26	Kadın	Muş/Köy	Lise	Yeşil Kartlı	Ev Hanımı
K6	35	Erkek	Muş/Merkez	Lise	SSK	Temizlik Personeli
K7	59	Erkek	Muş/Köy	İlkokul	Yeşil Kartlı	İnşaat İşçisi
K8	47	Kadın	Malatya/Merkez	Lise	Yeşil Kartlı	Ev Hanımı
K9	35	Kadın	Muş/Köy	İlkokul	Yeşil Kartlı	Ev Hanımı
K10	55	Erkek	Muş/Köy	İlkokul	SSK	İnşaat İşçisi
K11	26	Erkek	Muş/Köy	Lise	SSK	İnşaat İşçisi
K12	34	Erkek	Muş/Köy	Lise	Yeşil Kartlı	Garson
K13	28	Kadın	Muş/Köy	Lise	Yeşil Kartlı	Ev Hanımı
K14	33	Erkek	Muş/Köy	Önlisans	Yeşil Kartlı	Güvenlik Görevlisi
K15	44	Erkek	Muş/Köy	Lise	SSK	Garson
K16	28	Kadın	Van/Köy	Lise	Yeşil Kartlı	Ev Hanımı
K17	24	Erkek	Kahramanmaraş/ Merkez	Lise	SSK	İnşaat İşçisi
K18	56	Erkek	Muş/Köy	İlkokul	Yeşil Kartlı	Hamal
K19	48	Kadın	Kahraman Maraş/ Köy	İlkokul	Yeşil Kartlı	Ev Hanımı
K20	34	Kadın	Muş/Köy	Lise	Yeşil Kartlı	Ev Hanımı

Elde edilen bulgulara göre genel olarak örneklem kapsamındakilerin orta yaş grubunda dağılım gösterdikleri görülmektedir. Bunun yanı sıra örneklem grubunda en küçüğü 24 yaşında genç grubunda yer alan refakatçi yer aldığı gibi; 74 yaşında yaşlı grubunda yer alan refakatçi de saptanmıştır.

Yaş, bilindiği üzere bireyin sosyal hayatı anlama, değerlendirme, kendini gerçekleştirme, sosyal sorumluluk bilinci bağlamında sorumluluk alma vb. hususlar bakımından sosyolojik değerlendirmede önemli bir değişkendir. Bu çalışmada elde edilen yaş değişkeni bulgularına göre örneklem grubundakilerin daha çok orta yaş kategorisinde yer alması, toplumda bu yaş kategorisindekilerin daha çok sorumluluk almak zorunda kaldıkları ya da sorumluluk alma eğiliminde olduklarını göstermektedir. Zira gelen refakatçilerle yüz yüze yapılan görüşmelerde refakat ettikleri hastaların ebeveynleri ya da eşleri olarak katıldıkları tespit edilmiştir.

Diğer taraftan cinsiyet durumu bu çalışmada irdelenen bir değişkendir. Cinsiyet durumu değişkeni toplumsal açıdan bireylerin toplumdaki saygınlıklarını, kategorik açıdan değerlendirmeye tabi tutulup tutulmadıklarını, toplumsal cinsiyet bağlamındaki konum ve durumlarını, kamusal alanda görünürlüklerini değerlendirmek bakımından önemlidir. Bu çalışmada cinsiyet durumu ile ilgili elde edilen bulgulara göre kadın ve erkek refakatçi sayısının birbirine yakın olduğu saptanmıştır. Bu durum kadın ve erkeğin kamusal alanda birbirine yakın görünürlükte olduğunu gösterdiği gibi; kadınların sadece ev içi rolleri üstlenmediklerini, ev dışında da sorumluluk aldıklarını, il dışına çıkarak kendileri ve yakınları ile ilgili sorunları çözebildiklerini göstermektedir. Buna karşın Elazığ Refakatçi Evinde Ocak 2024- Haziran 2024 tarihleri arasında kalanların cinsiyet dağılımının bizim bu çalışmadaki dağılımımızla örtüşmediğini de söylememiz mümkündür zira bahsi geçen tarihsel süreçteki veriler 4373 refakatçiden 1476 kadın, 2897 erkek şeklinde dağılmaktadır.

İnsanlar, çeşitli sebeplerle bulunduğu ilden başka bir ile eğitim, sağlık, ekonomi, ticaret gibi birçok sebeple kısa süreli veya uzun süreli olarak gitmek mecburiyetinde kalmaktadır. Her ildeki sağlık imkânları, sağlık hizmeti, doktor ihtiyacı, donanım eşit olarak bulunmayabilir. Bu nedenle insanlar bir ilden başka bir ile tedavi süresince gitmek zorunda kalabilmektedir. Refakatçilerin geldiği yer, bölge- il merkezi-köy bağlamında incelendiğinde Refakatçi Evi hizmetinden yararlananların tamamına yakınının Doğu Anadolu Bölgesinden olduğu dolayısıyla aynı bölgedeki Elazığ'a yakın illerden geldiği ve gelenlerin büyük bir çoğunluğunun kırsal/köy kesiminden geldiği anlaşılmaktadır. Bu durum Elazığ'daki sağlık hizmetlerinin yakın çevredeki illere kıyasla daha iyi konumda olduğu ve bu durumun, yerel yönetimin sosyal hizmet yaklaşım ve pratiğini daha da geliştirmesine imkân sağladığının göstergesi olarak değerlendirilebilir. Diğer taraftan Elazığ'da Refakatçi Evinin olması, hasta ve yakınlarının Elazığ'daki sağlık hizmetlerini tercih etmelerinde etkili olmuş olabilir.

Bireyin sosyal ilişkilerinde, refakatçi- hasta ilişkisinin daha sağlıklı gelişmesinde, kamusal alan ve kurum-kuruluşlarda karşılaşılan sorunlarla daha kolay baş edebilmede, hastaya yaklaşım biçiminde, bulunduğu ortama uyum sağlamada vb. pek çok husus açısından eğitim düzeyi ele alınması gereken önemli bir değişkendir. Bu araştırmada Refakatçi Evinde kalan hasta yakınlarının öncelikle hastanın birinci dereceden akrabası özellikle de hastanın ebeveyni olduğunu söylemekte yarar vardır. Bununla birlikte Tablo 1’den de anlaşılacağı üzere hasta yakınlarının yarısından fazlasının ortaöğretim/ lise mezunu oldukları saptanmıştır. Bu verilere göre hasta yakınlarının sorun çözme bilinci ve yetisine sahip olduğu söylenebilir.

Diğer taraftan elde edilen veriler dâhilinde hasta yakınlarının mesleki durumlarının eğitim durumlarıyla örtüşmediğini de söylemek mümkündür (bkz. Tablo-1). Zira bu araştırmanın örneklemindekilerin tamamına yakını mesleki koşullarına göre ‘muhtaçlık sınırın altında olan gelir getirici’ enformel işlerde çalışmaktadır. Muhtaçlık durumu/sınırı sosyal hizmet kurumları için oldukça önemli bir belirleyicidir. Muhtaçlık sınırı hesaplaması için belirli ölçüler bulunmaktadır. En temel muhtaçlık sınırı hesabı haneye gelen gelirin kişi sayısına bölünmesi şeklinde elde edilmektedir. Refakatçi Evine kabul edilen hasta yakınlarının muhtaçlık sınırının altında olması, genelinin düzenli gelir getirecek bir mesleğinin olmaması ve güvencesiz işlerde çalışmış olması bu kişilerin yaşam beklentileri ve doyumunu olumsuz yönde etkileyen bir husus olarak değerlendirmek mümkündür.

2. Elazığ’a Geliş ve Elâzığ Refakatçi Evinde Kalma Nedenleri

Gelen refakatçilere Elazığ’a geliş sebebi sorulduğunda genellikle hastanın sevk edilmesi sebebiyle geldiği görülmektedir. Nadiren de olsa Elazığ sınırları içerisinde trafik kazası olduğu zaman Elazığ’da tedavi gören kazazedelerin refakatçileri de gelebilmektedir.

K 3: “Benim Hanım beyin kanaması geçirdi. Muş’tan buraya sevk ettiler. Doktorlar artık yapacak bir şey yok diyorlar. Yanına şu an kimseyi almıyorlar. Ben bir süredir burada kalıyorum. Hastane yanına almadığı için kalacak yerim yok. Çok şükür burada kalmak nasip oldu.” K 6: “Annem burada tedavi görüyor. Burada sağlık imkânları Muş’tan daha iyi, bu nedenle sevk ettiler bizi.” K 20: “Muş’ta tüp bebek merkezi olmadığı için Elazığ’a sevk edildim. Orada olsa daha rahat olurdu benim için ama mecburen gelip burada tedavi olacağım.” Katılımcı 3, 6 ve 20 Muş’tan gelmiştir. Muş’ta üniversite hastanesi ve tüp bebek tedavi merkezi olmadığı

belirtilmektedir. Refakatçiler geldikleri yer ile Elazığ'ın sağlık hizmetlerini kıyaslama halinde oldukları gözlemlenmiştir.

K 2: "Oğlum Elazığ-Malatya yolunda trafik kazası geçirdi. Kaza Elazığ sınırları içerisinde olduğu için buradaki hastaneye getirildi. Şu an yoğun bakımda. Bir aydır yanına giremiyorum. Bilinci yerine gelince artık hastanede yanında kalacağım." İstisnai olarak Elazığ sınırları içinde yaşanan herhangi bir kaza veya olay sonucunda il sınırları içerisinde acil müdahale gerekmektedir. Bu gibi durumlarda aile fertleri Elazığ'a gelmek zorunda kalabilmektedir. Malatya'da sağlık hizmetlerine ulaşmada sıkıntı yaşamayacak olan Katılımcı 2 hastası Elazığ'da olduğu için burada konaklamak zorunda kalmaktadır.

Çocukların ruhsal ve fiziksel sağlığının sürdürülmesinde doğrudan etkili olan anneler için çocuğunun hasta olması ve hastaneye yatması oldukça zor bir durumdur. Hastane ortamı çocuk içinde refakatçi içinde yabancı bir ortamdır. Çocuk hastalandığında hastane ortamından anneler fazlaca etkilenmektedir (Bayram, 2022:1). Yaşlı biri için gelenlerden daha çok çocuğu için gelmek zorunda kalan ebeveynlerin endişe ve sıkıntılı halleri görünür bir durumdur.

K 19 " Eşim yıllardır kas hastası 8 aydır çok ağırlaştı. Balcalı'da (Balcalı Hastanesi Sağlık Uygulama Ve Araştırma Merkezi Çukurova Üniversitesine bağlı Adana'da bir hastanedir) tedavi gördük. En son Maraş'ta hastanedeydik. Buraya kamı yıkansın diye yolladılar ama burada ağırlaştı." Katılımcı 19 istemeden sevk edilmiş ve refakatçi kalma süresi arttıkça her geçen gün daha fazla zorlanmakta ve artık her geçen gün yabancı bir yerde kalma hususunda zorlandığını dile getirmektedir.

Refakatçi Evinden nasıl haberdar oldukları sorulduğunda ailelerin genellikle başka bir refakatçiden veya hastanedeki personellerden öğrendikleri görülmektedir. Göç olgusu gibi refakatçiler de akrabalarının /tanıdıklarının yanına gider gibi akrabalarının yönlendirmesiyle Refakatçi Evinden haberdar olup gelmektedir.

K4: "Tedavi için Muş'tan geldim. İşlemler tahliller bitmedi. Başka bir refakatçi bana burayı söyledi. Çok şükür Allah devletten razı olsun."
K 5: "Hastanede iken çok zorlandık buraya yolladılar. Hava sıcak bahçede bile yatarız dedik ama burayı bir hasta yakını söyledi. Geldik banyomuzu yaptık. Her taraf tertemiz."
K 20 : "Gelmeden önce tedirgin idim. Muş'ta iken bir akrabamız söyledi Refakatçi Evine gidin diye. Artık her geldiğimizde burada kalıyoruz."

Hastanın hastane ortamında desteklenmesi amacıyla yakınları veya aile bireylerinin desteğine ihtiyaç duyabilmektedir. "hasta refakatçisi uygula-

ması“ birçok hastane tarafından uygulanmaktadır (Elibol, 1996: 5). Ancak bazı durumlarda hasta yakınları hastanın yanına alınmayabilmektedir. Katılımcı 19 ‘un ifade ettiği gibi bazı durumlarda aile bireyleri hastanın yanına alınmamaktadır. K 19: “ Hastanede eşimin yanına enfeksiyon riski olduğu için almıyorlar. Bir gün içeri alıyorlar diğer gün monitörden izleyebiliyoruz. Ben koridorda otuyordum. Kalacak yerimizin olmadığını konuşuyorduk. Orada bir güvenlik ağabey bizi yönlendirdi. Sorarak bulduk buranın yerini. Yerli halk pek bilmiyor burayı. Ama hastaneye çok yakın bu bizim için çok iyi. Yürüyerek gidip gelebiliyoruz.” Katılımcı 19’un hastası ağır olduğu için hasta olan eşinin yanına alınmamaktadır bu nedenle diğer refakatçilere kıyasla Refakatçi Evinde daha fazla zaman geçirmektedir.

K 9: “Yıllar önce babam vefat etmeden Elazığ’a sevk edilmişti ve hastanede yatıyordu. Hastane bahçesinde kalacaktık. Hastanede personeller bizi buraya yönlendirmişti. Şimdi tekrardan Elazığ’a gelmemiz gerekince kalacak yerin olduğunu söyledim şartlarını ve yerini bildiğim için gelirken yiyecek de ayarladım. Çok rahat oldu. Makine olduğuna kadar söylediğimde tanıdıklar şaşırmişti.” K 10: “Elazığ’da çalışan bir öğretmen akrabamız var. O bize kalacak yer bakıyordu. Böyle bir hizmetin olduğunu söyledi. Sağ olsun kalacak yer problemimiz kalmadı. Biz de Muş’ta gördüğümüz herkese söylüyoruz. Çünkü bizim orada üniversite hastanesi sıkıntısı var. Birçok insan Elazığ’a hastane için geliyor.” K 11: “Ankara’da Refakatçi Evinde kalmıştım önceden Elazığ’a gelmeden önce internete baktım belki vardır diye düşünerek. İnternette araştırarak kendim buldum.” Görüşülen kişilerin hepsi çevreden, hastane personeli, önceden kalan refakatçiler ve akrabalarından öğrenmiştir. Broşür tanıtım ve afiş ile desteklenen bir tanıtımın yapılması hizmetin daha çok duyulması hususunda faydalı olacaktır.

Refakatçiler hasta olan yakınlarının sağlık durumlarını görmek ve onların yanında olmak istemektedirler. Refakatçiler hastalarının ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla uzun süre hastaneden ayrılamamaktadır. Kalacak yer olmasa bile hastane koridorlarında veya bahçede hastalarını beklemektedir (Tekinsoy, 2005: 62). Refakatçi Evine gelen refakatçiler uzun süre ayakta kalma ve hastanede uzun zaman geçirme nedeniyle genellikle yorgunlardır.

Daha önce hiç Elazığ’da Refakatçi Evinde kalıp kalmadıkları sorulduğunda kişilerin genelinde ilk defa geldiği görülmüştür.

Hastanın ihtiyaçlarını gidermek amacıyla refakat eden kişiler, hem hastaya duygusal, sosyal ve temel ihtiyaçlarını karşılama konusunda destek

olurken hem de kendi ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktadırlar (Elibol, 1996:8). Yabancı bir şehirde refakatçi olarak bulunuyorsa bu kişilerin en temel ihtiyaçlarının başında kalacak yer ihtiyacı gelmektedir. *K 11: "Önceden Ankara'da Refakatçi Evinde kalmıştım ama Elazığ'da ilk defa kalıyorum. Oranın şartları daha farklıydı tabi. Ancak şu an olabileceğinin bence en iyisi."* *K 13: "Daha önce hiç Elazığ'a gelmemiştim. Hastalık sebebiyle mecburen geldim."* *K 20: "Tüp bebek tedavisi için geçen aylarda Elazığ'a geldim. Birkaç defa daha gelmem gerekecek sanırım."*

Hasta ve ailesi hastaneye ilk geldikleri andan itibaren duygusal sorunlar ve endişeler yaşamaktadır (Özdemir, 2013: 2). Özellikle yabancı bir şehirde, yabancı bir hastanede bilmedikleri bir ortamda bulunan refakatçiler Kendi memleketinde tedavi gören bir hasta yakınından daha fazla endişe duyabilmektedir.

K 12: "Ben gelmedim ama Elazığ'a gelen bir köylümüz bize burayı söyledi ve Deterjan yanına al yemek al rahatça kalırsın diye bilgi verdi. Gelirken tedirgin gelmedik. Belli bir yerin olması rahat oluyor." *K 14: "Kızım 13 yaşında kendini bildi bileli hep hastanelerde. Biz hep buraya geliyoruz ve artık biliyoruz buranın işleyişini, sistemini, ihtiyaçlarını ve kurallarını. Zorlukla beraber kolaylık da varmış işte biz hastanelerde zorlansak bile kalacak yer sıkıntısı yaşamıyoruz."* *K 15: "Kontrolde geldim. Ameliyatı da Elazığ'da yaptılar. Önceden burada kalmıştım bu üçüncü gelişim. Her kontrole geldiğimde tahlil, işlem uzun sürerse buraya geliyorum."* Gelirken bilgi sahibi olan refakatçilerin daha rahat oldukları kalacak yer sıkıntısı yaşamayacakları için refakatçilerin tedirgin olmadıkları gözlemlenmiştir.

3. Elazığ Refakatçi Evinde Kalanların İyilik Halleri ve Refakatçi Evi Hakkındaki Memnuniyet Durumları

Sosyal hizmetlerden yararlanma bağlamında Elazığ Refakatçi Evinde kalan hasta yakınlarının memnuniyeti, aldıkları hizmetten bekledikleri faydalara, katlanmaktan kurtulduğu külfetlere, hizmetten beklediği performans, hizmetin sunulmasının sosyo-kültürel değerlere uygunluğuna bağlı bir fonksiyondur. Tanımlayıcı ve durum tespiti niteliğindeki bu çalışmada örneklem kapsamındaki refakatçilere Refakatçi Evi hizmetini nasıl değerlendirdikleri sorulduğunda kalan kişilerin genellikle hizmetten mutlu oldukları, alınan ücretin düşük olmasından memnun oldukları görülmüştür.

K 16: "Çocuğum yoğun bakımda artık yanında kalmama izin verdiler Van'dan geldim. Burada çok güzel karşılandık. Yemek olsaydı daha iyiydi. Ama bu haliyle bile çok güzeldi." *K 17: "Eşim bazen çocuğa mama vermek için hastanede kalmak zorunda oluyor bu zamanlarda toplu odalarda*

kalıyorum. Bireysel olsa odalar daha güzel olur ancak Devletten Allah razı olsun başka insanlarda düşünmemiz gerekiyor. 150 TL ile kalınabilecek en iyi şartlarda kalıyoruz” K 18: “ 24 saat sıcak su var bu çok hoş. Hava çok sıcak olduğu için hastaneye git gel insan mahvoluyor. Tertemiz havlu veriyorsunuz. İnsan kendine geliyor.” K 20: “ Tedavi süresince biraz stres ve gerginlik oluyor. Ancak burada arkadaşlar olunca insanın kafası dağılıyor. Çay alıp bahçeye çıkıyoruz, yabancılarla konuşmak iyi geliyor. “

Hasta refakatçilerinin hastanede buldukları süre içerisinde kendilerinin de temel fizyolojik ve hijyen gereksinimlerinde bozulma ve aksamlar olmaktadır. Refakatçiler hastanede genellikle beslenme düzenleri ve uyku düzenleri bozulmakta, hijyen gereksinimlerinden özellikle banyo yapmada güçlük çekmektedirler (Elibol, 1996: 71). Katılımcılar kendileri için temizliğin önemi ve sıcak su imkânı olmasının önemli olduğunu dile getirmektedirler. K 9: “Makinelerin olması çok iyi uzun zaman kalınca insan deterjanını alıp elbiselerini yıkayabilir. Mutfağı da herkes kullanabiliyor. Bir gün kendim burada yemek yaptım diğer refakatçilerle beraber yedik.” K 19: “Eşim fenalaşmadan önce emeklilik için dilekçe verdik içeriye ama henüz sonuçlanmadı. Hem uzağa geldik hem eşim ağırlaştı bizim için çok zor bir süreç. Sorumlu kişi ve nöbetçi bir ağabey bizim bedava kalabilmemiz için gerekeni yaptılar sağ olsunlar. Nöbetçi bayan personel de her geldiğinde bize yiyecek bir şeyler getiriyor. Herkes elinden geleni yapmaya çalışıyor. Allah razı olsun.”

Kalacak yer ihtiyacını karşılayamayan veya hastaya hizmet etmekten yeterince uykusunu alamayan refakatçilerin fiziksel yetersizlikler nedeniyle yorgunluk, iştahsızlık, bel-boyun ağrısı ve uyku problemi çektikleri söylenebilmektedir (Elibol, 1996: 9). K 3: “Başta para verip kalıyordum. 65 maaşı ile geçimimi sağlıyorum. Kalma süresi uzayınca artık zorlanmaya başladım. Burada bir oğlum yiyecek alamadığımı, paradan yana zorlandığımı anlayınca ‘Amca sen artık para verme’ dedi. Sağ olsun 2 haftadır bedava kalıyorum.” K 5: “Ben başka yerlerde hiç böyle bir hizmet duymadım. Misafirhane olan birçok yer var ancak hasta yakını kabul eden bu amaca uygun tek Refakatçi Evi burası olabilir.”

Sağlık hizmetlerinin odağında hasta bulunmaktadır. Ancak bu hizmetin sunumunda göz ardı edemeyeceğimiz refakatçilerin fiziksel ihtiyaçlarının karşılanması da önemli bir yer tutmaktadır (Meriç, 2006: 95). Temizlik, kişisel bakım ve dinlenme açısından istediği seviyeye gelen refakatçinin hastaya bakışı tahammülü ve davranışlarında da gözlemlenebilir bir rahatlık söz konusu olabilmektedir.

Refakatçi Evinde eksik gördükleri veya hoşlarına giden bir uygulamanın var olup olmadığı sorulduğunda; sıcak yemek isteği sıkça dile getirilmiştir. *K 1: “Klimanız olsaydı valla çok mutlu olurdu. Gece çok sıcak oluyor. Birde wifi olsaydı çok hoş olurdu. Tam otel konforu olurdu inan ki” K8: “Odalar bazen çok kalabalık oluyor. Keşke bütün odalar iki kişilik olsa sıcakta kalabalık odalar hiç çekilmiyor. Allah’tan bahçe var da akşam çıkıp nefes alıyoruz. İnsanın hastası olunca başka insanlara tahammülü kalmıyor.” K 14: “Buraya yakın pek lokanta yok bu nedenle yemek istemek zor oluyor. Keşke burada sıcak yemek olsaydı.”* Ancak her gün kalan sayısının değişiklik göstermesi nedeniyle sıcak yemek pek uygulanabilir bir hizmet olamamaktadır. Hasta yakınlarının çoğu geç saatlerde örneğin akşam 20.00’den sonra geldikleri için o saatte yemek verilemeyecektir.

Son yıllarda yapılan çalışmalar hasta bakımı yapan bakıcıların bakım yüküne bağlı olarak zihinsel ve fiziksel sağlığının bozulduğunu göstermektedir (Yılmaz, 2017:9). Yabancı insanlarla sürekli iletişim kurmak zorunda kalan bireyin ağır hastasının olması sebebiyle tahammülü azalabilmektedir.

K 2: “ Yaklaşık bir aydır burada kalıyorum. Personeller güler yüzlü, rahat edelim diye uğraşıyorlar. Oğluma dua ediyorlar. Bana ilik suyu lazımdı çocuğuma vermem için burada kaynatmama izin verdiler. Aile gibi olduk artık Allah razı olsun herkesten. “K 9: “Bazı insanlar çok anlayışsız olabiliyor. Dün gece boyu bir ablanın telefon konuşmasını dinledik. En son görevli beyefendiye söyledim. O uyardı da kurtulduk rahatça dinlenebildik. İnsanımı hala toplu alanlarda nasıl davranılacağına bilmiyor. Maalesef.” Katılımcı 9 gibi bazı refakatçiler toplu odalardan ve diğer insanların davranışlarından rahatsız olduğunu dile getirmişlerdir. *K 16: “Mutfakta malzemeler var uzun süre kalınacak olsa insan kendine rahatlıkla yemek yapabilir. Odalarda her odaya özel buzdolabı da var. Allah devletten razı olsun.”*

Hasta yakınlarının hastalara verdikleri bakım sadece yardım ve destek ile sınırlı olmayıp oldukça geniş bir yelpazede yer alan yardım ve desteği kapsamaktadır (Yılmaz, 2017:5). Özellikle il dışındaki hasta yakınları sadece hastanın bakımı ile ilgilenmekle kalmayıp farklı bir şehirde kendi ihtiyaçlarını da karşılanmakta aksaklıklar ve sorunlar yaşayabilmektedir.

Genel olarak refakatçilerin memnuniyetini etkileyen personel, fiziksel ve çevresel olmak üzere üç temel faktörün etkili olduğunu söylemek mümkündür. Refakatçinin yaşı, eğitimi, mesleği, geliri, cinsiyeti ve aile düzeni gibi sosyo-demografik özellikleri hastaların hizmetlerden duyacağı tatmin derecesinde farklı roller oynamaktadır. Kişiden kişiye farklılıklar

gösteren bu kriterler, sosyal hizmetlerden duyulan tatmin derecesi ile yakından ilişkilidir.

Refakatçi memnuniyeti, sunulan hizmetin kalitesinin ölçülmesinde yer alan önemli belirleyicilerden biridir ve sosyal hizmetlerinin temel çıktılarından biridir, hizmet sürecinin yapısı bu belirleyiciye dayanarak gözden geçirilir. Sosyal ve kamusal hizmetlerden yararlananların memnuniyeti araştırmalarının; politika ve hizmet geliştirme ile ilgili bilgi sağlama, programların etkinliğini değerlendirmeyi mümkün kılması, benzer hizmetleri sunan kurum ve kuruluşlarla kıyaslama imkânı vermesi ve sonuçların halka açıklanması ve hesap verme sorumluluğunu artırma gibi birçok potansiyel yararı bulunmaktadır.

4. Sosyal Devlet Anlayışı Bağlamındaki Devletten Beklentileri

Örneklem grubunun devlete ilişkin algısının olumlu mu olumsuz mu olduğunu, devletten beklentilerinin neler olduğunu ortaya koyabilmek için kendilerine devletten beklentiniz nedir şeklinde açık uçlu bir soru yöneltilmiştir. Bu soruya verilen cevapları grupladığımızda karşımıza devletin ve devletin sunduğu sosyal hizmet pratiklerinin özellikle sosyo-ekonomik açıdan zor durumda olan insanlar için ne kadar büyük bir önem ifade ettiği ortaya çıkmaktadır.

K 5: "Hastanelerde işler çok ağır ilerliyor. Günlerdir git, gel yapıyoruz. Allahtan kalacak yer sıkıntısı yaşamıyoruz. İşlerimiz bitince gelip burada dinleniyoruz. İl dışından gelenler keşke öne alınsa." K 15: "Muş'tan herkes sevk ediliyor. Bu kadar hasta yollara dökülüyor. Oraya da bu hizmetler getirilse bu kadar insan yollara dökülmez. Dün gece mutfakta otururken konuştuk ki hepimiz Muş'tan geliyoruz. Resmen Refakatçi Evinde herkes Muş'luydu." K 16: "Her ilde bu şekil yerler olursa insanlar çok rahat eder. En azından hem uygun hem devlet kontrolünde ve güvenilir olur. İnsan kalırken çekinmez. Burada kamera da var, bu durum insana güven veriyor." K 19: "Keşke burada olan tedavi bizim hastanemizde de olsaydı il dışına gelmek zorunda kalmazaydık. Eşim entübe edildi. Çok zor. Ağlarken bile yabancı memlekette ölürse diye düşünüyor daha çok üzülüyor insan."

Devletle ilgili kendilerine yöneltilen sorulara verdikleri cevaplara baktığımızda örneklem grubunun kendisini savunmasız ve yardıma muhtaç gördüğünü, devleti ise kendisini bu durumdan kurtaracak adaleti sağlayan bir güç olarak kabul ettiğini ifade edebiliriz.

Sonuç

Sağlıklı olma durumu insan için oldukça önemlidir. Hastalık halinde insanlar tedavi olmak için her türlü imkânı kullanmaya çalışmaktadır. Bu çalışma tedavi için kendi yaşadıkları yerden tedavi amacıyla zaruri olarak başka bir yere giden hastaların refakatçilerini ele almaktadır.

Nitel veri elde etme araçları kullanılarak hazırlanan bu çalışma, durum tespit edici bir çalışma niteliğindedir. Araştırmada 20 hasta yakını/refakatçi ile görüşülmüştür. Çalışma sonucunda elde edilen bulgulara göre Refakatçi Evinde kalan hasta yakınları, daha çok orta yaş grubunda yer alan, kırsal alanda yaşayan, orta öğretim mezunu olan, enformel istihdam koşullarında çalışan, düzenli geliri olmayan alt-gelir düzeyine sahip kimselerden oluşmaktadır. Görüşülen kişilerin geliş sebebi olarak özellikle sevk edildikleri, Muş'tan geldikleri, buldukları hastanede tedavi yöntemi yetersiz veya tedavinin olmaması sebebiyle Elazığ'a geldikleri görülmüştür. Refakatçi Eviden haberdar olma şekilleri sorulduğunda genellikle hastane personelleri tarafından bilgilendirildikleri veya önceden burada kalan tanıdıkları aracılığıyla Refakatçi Eviden haberdar oldukları belirtilmiştir. Daha önce Elazığ'da Refakatçi Evinde kalıp kalmadıkları sorulduğunda refakatçilerin çoğunun ilk defa geldikleri görülmüştür. Bu kişilerin refakatçi olarak yararlandıkları kurum ve devlete ilişkin düşünceleri olumludur. Refakatçi Evi hizmetinin kendilerine sunulmasından, barınma ve sair hizmetlerin kurumdaki sunumundan memnun oldukları buna karşın kendilerine ait özel oda verilmemesinden; günlük yemek hizmeti sunumunun olmamasından memnun olmadıkları anlaşılmaktadır.

Bu kişilerin verdikleri cevaplara göre bu hizmetten yararlananlar, Devleti güç sahibi, kendilerini kollayan bir otorite figürü olarak kabul etmektedirler. Devletin sağladığı bu imkân sayesinde kendilerini sosyal alandan dışlanmış hissetmemekle birlikte bu imkân ve hizmet pratiklerinin yurt genelinde yaygınlaştırılması talep ve ihtiyacını vurgulamaktadırlar. İşte bu noktada sosyal hizmet alanlarına yönelik kamusal harcamaların önemi ortaya çıkmaktadır. Ancak her ne kadar, sosyal devletin varlığı yardıma ve korumaya muhtaç insanlar açısından yaşamsal bir öneme sahip olsa da temel sorun toplumdaki derin eşitsizliğin sürmekte olmasıdır. Çünkü toplumda var olan derin eşitsizlik tüm bu süreçleri yeniden üretmektedir. Dolayısıyla sosyal devlet olgusu yalnızca yardıma ve korumaya muhtaç olan insanların sorunlarının çözümlenmesinde değil fakat aynı zamanda bu eşitsizliklerin azaltılması açısından da önemlidir.

Kaynaklar

Aktan, C. C. (2008), Sosyal Refah Devleti, Okutan Yayın Grubu, İstanbul

Ankara Büyükşehir Belediyesi, (2024). “Şefkat Evleri” <https://www.ankara.bel.tr/sosyal-hizmetler/yasli-hizmetleri/sefkat-evleri> , Erişim tarihi: 28.06.2024.

Başaran, S. (2014), “Yerel Yönetimler ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Arasındaki Hizmet İlişkileri”, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, Cilt 23, Sayı 1, Ocak 2014, s. 1-13.

Bayram, B. (2022), *Hasta Çocuğuna Hastanede Refakat Eden ve Etmeyen Annelerin Uyku ve Yaşam Kalitesinin Değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Ebelik Anabilim Dalı, İstanbul.

Dedeoğlu, S. (2009), “Eşitlik Mi Ayrımcılık Mı? Türkiye’de Sosyal Devlet, Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Kadın İstihdamı”, *Çalışma ve Toplum Dergisi*. 2.21, 41-54.

Elazığonline.com, (2017), “Hasta Yakınlarının İmdadına Refakatçi Evleri Yetiştirdi”, <https://www.elazigonline.com/hasta-yakinlarinin-imeadina-refakatci-evleri-yetistirdi/2288/>Erişim tarihi: 28.06.2024.

Elibol, N. (1996), *Hasta Refakatçilerinin Hastanede Yaptıkları Uygulamalar ve Hastane Ortamından Etkilenme Durumları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.

Güler, M. A. (2017), “Sosyal Politikanın ‘Sınıf’ Sorunu ve Sosyal Devlet Modelleri”, *Emek Araştırma Dergisi*. 8.12, 87-105.

Haber55, (2024), “İlkadım Belediyesi Refakatçi Evi İle Konaklama Mağduriyetine Son” <https://haber55.com.tr/ilkadim-belediyesi-refakatci-evi-ile-konaklama-magduriyetine-son/21/03/2024/> Erişim tarihi: 24.06.2024.

Kurşun, A.- Rakıcı. C. (2016), “Sosyal Refah Devletinin Tarihi Süreci ve Günümüz Bazı Refah Devletlerinin Değerlendirilmesi”. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 2.2, 135-156

Meriç, M. (2006), *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Hastanesi’nde Refakatçilik Hizmetlerinin Konumu*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Deontoloji Anabilim Dalı, Eskişehir

MİAD. (2024), “MİAD Konukevi Projesi”, <http://www.miad.org.tr/projeler/miad-konukevi-projesi> Erişim tarihi: 19.07.2024.

Morgan, D. L. (1996), *Focus Groups As Qualitative Research* (C. 16). New York: Sage Publications.

Özbek, N. (2002), “Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Sosyal Devlet”, *Toplum ve Bilim*, 2002 Bahar, 92: 7-33.

Özdemir, A. (2013), *Yanıklı Hasta Refakatçilerinin Yaşam Kalitesi ve Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi Hemşirelik Anabilim Dalı, Malatya.

Özdemir, S. (2010), “Sosyal Gelişim Düzeyleri Farklı Refah Devletlerinin Sınıflandırılması Üzerine Bir İnceleme”, *Journal of Social Policy Conferences*(49).

Özsoy, D.- Karataş, K. (2021), “Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Uygulanan Sosyal Yardımlar”. *19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 219-236. <https://doi.org/10.52835/19maysbd.814411> .

Rose, P. - Beeby, J.- Parker, D. (1995), *Academic Rigour in The Lived Experience Of Researchers Using Phenomenological Methods in Nursing*. *Journal Of Advanced Nursing*. 21(6), 1123-1129.

Sallan Gül, S. (2004), *Sosyal Devlet Bitti, Yaşasın Piyasa!*, Etik Yayınları, İstanbul.

Selek Öz, C.- Peri D. (2019), “Türkiye ve Avrupa Birliği’nde Kadın İstihdamı: Refah Rejimleri Bağlamında Bir Karşılaştırma”, *Çalışma İlişkileri Dergisi*. 10.2,1-26.

Selek Öz, C. - Erusta, M. (2023), “Türkiye’de Yoksulluğun Görünümü ve Yoksullukla Mücadelede Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının Rolü”, *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, , Güz-Kasım, Cilt: 25, Sayı:2, s: 183-210.

Serter, N. (1994), *Devlet Görevlerindeki Gelişmelerin Sonucu Olarak Sosyal Devlet*, İÜ İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Şahin Duran, D. - Cenikli, E. (2021), “Yoksullukla Mücadelede Bir Kamu Politikası Olarak Bütünleşik Sosyal Yardım Sistemi”. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(46), 149- 162.

Tekinsoy, P. (2005), *Yoğun Bakım Ünitesinde Tedavi Gören Hastaların Refakatçilerin Gereksinimlerinin Saptanması*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Hemşirelik Anabilim Dalı, Kayseri.

TMK. (2001), *Türk Medeni Kanununun 22.11.2001 Tarih ve 4721 Sayılı Resmi Gazete*.

Toprak, D. (2015), “Uygulamada Ortaya Çıkan Farklı Refah Devleti Modelleri Üzerine Bir İnceleme”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1.21, 151-175

Uslu, F.- Demir, E. (2023), “Nitel Bir Veri Toplama Tekniği: Derinlemesine Görüşme”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 40(1), 289-299.

Yılmaz, E. (2017), *Bir Üniversite Hastanesinde Yatarak Tedavi Gören Hastaların Refakatçilerinin Bakım Yüklerinin Belirlenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, İstanbul.

Yenişafak, (2010), “Elazığ Refakatçi Evi Açıldı”, <https://www.yenisafak.com/yerel/elazig-refakatci-evi-acildi-263331>Erişim tarihi: 15.06.2024

YAYIM İLKELERİ VE MAKALE YAZIM KURALLARI

Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi **Mart** ve **Eylül** aylarında olmak üzere yılda iki sayı yayımlanır. Dergimize gönderilen yazılar, sosyal bilimler alanında, **Elazığ ili ve yakın çevresini konu alan özgün çalışmalar olmalı** ve aşağıda belirtilen nitelikleri taşımalıdır.

Etik kurul izni gerektiren çalışmalarda, izinle ilgili bilgilere (kurul adı, tarih ve sayı no) yöntem bölümünde ve ayrıca makalenin sonunda yer verilmelidir. Dergimize çalışmanızı yüklerken, makale dosyanızla birlikte Etik Kurul belgenizi de yüklemeniz gerekmektedir. Çalışmanız etik kurul izni gerektiren çalışma grubunda yer almıyor ise bu durumu belirten beyan formunu imzalamanız ve ilgili durumu makale metninizde belirtmeniz gerekmektedir. Bu bağlamda, **Etik kurul onayı gerektiren çalışmalar şunlardır:**

*Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,

*İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,

*İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,

* Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,

*Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.

1. Türkçe ve yabancı dildeki başlıklar; yazının kapsamıyla uyumlu; yazının konusunu kısa, açık ve yeterli ölçüde yansıtmalıdır.

2. Türkçe ve yabancı dildeki özetler; yazının amacını, kapsamını ve sonuçlarını yansıtmalıdır. Türkçe makalelerin başına Türkçe ve İngilizce; İngilizce makalelerin başına Türkçe ve İngilizce özet eklenmelidir. Türkçe ve yabancı dildeki özetlere **anahtar kelimeler eklenmelidir. Bu kelimeler en az 4, en fazla ise 6 tane olmalıdır.**

3. Makaleler, dil ve ifade bakımından dilbilgisi kurallarına uygun olmalı, makalede açık ve yalın bir anlatım yolu izlemeli, ayrıca amaç ve kapsam dışına çıkan gereksiz bilgilere yer verilmemelidir.

4. Makalenin hazırlanmasında bilinen bilimsel yöntemlere uyulmalı, çalışmanın konusu, amacı, kapsamı, hazırlanma gerekçesi vb. bilgiler yeterli ölçüde ve belirli bir düzen içinde verilmelidir. Makalede kullanılan şekil, tablo, fotoğraf ve diğer belgeler bilimsel kurallara uygun olarak hazırlanmalıdır.

5. Makalede kullanılan şekil, tablo, fotoğraf ve diğer belgelerin altında kolayca anlaşılacak biçimde yalın ve yeterli bir açıklama bulunmalıdır.

6. Makalede kullanılan kaynaklar yazım kurallarına uygun olarak düzenlenmeli, **değinen her belge kaynaklar kısmında yer almalı, ancak yazıda değinilmeyen belgelere kaynaklar kısmında yer verilmemelidir.**

7. Sonuçlar, araştırmanın amaç ve kapsamına uygun olmalı, ana çizgileriyle ve öz olarak verilmeli, metinde sözü edilmeyen veri ya da bulgulara sonuçta yer verilmemelidir.

8. Yazılar A4 kâğıdının bir yüzüne basılmalı ve bütün kenar boşlukları 2,5 cm olarak ayarlanmalıdır.

9. Türkçe ve İngilizce yazılar Microsoft Word programında **New Times Roman** karakteri ile hazırlanmalı; **makalenin ana başlığı, büyük harflerle bold ve 12 punto** olmalıdır. Türkçe başlığın altına yazılacak **İngilizce başlık ise italik ve ilk harfleri büyük, diğerleri küçük olarak yazılmalıdır.** Makale İngilizce ise altına Türkçe başlık eklenmelidir. Metin içindeki başlıklar öncesinde 12nk, sonrasında ise 6nk boşluk bırakılmalıdır.

10. Başlıktan sonra 12 punto aralık verilerek yazar ad(lar)ı unvansız olarak yan yana sayfa ortalanarak yazılmalı, unvan, çalıştığı kurum, e-mail adresi ve Orcid-ID numarası dipnot olarak belirtilmelidir.

11. Yazar adından sonra 12nk boşluk bırakılarak Türkçe, İngilizce olarak hazırlanmış **250 kelimeyi geçmeyen özet** yazılmalı ve yazının ana konusunu tanımlayan anahtar kelimeler bu özetlerde belirtilmelidir.

12. Türkçe ve İngilizce özetler, 10 punto, metin içi yazılar 11 punto ve 1,5 satır aralıklı olarak, dipnotlar da 9 punto New Times Roman ile yazılmalıdır.

13. Makale; tablo, şekil, fotoğraf ve kaynaklar dâhil 40 sayfayı geçmemelidir. Ancak özel durumlarda ve dergi kapasitesine göre sayfa sayısı fazla olabilir. Şekil, tablo ve fotoğraflar bilgisayar ortamında hazırlanıp metin içinde ya da sonunda sayfa boyutlarını (12x18 cm) aşmayacak şekilde yerleştirmelidir. Tablo, şekil, fotoğraf başlıkları ile altlarındaki tablo, fotoğraf veya şekil arasında 6 nk aralık bulunmalı, başlıkları bold ve “Tablo-1:” şeklinde olmalıdır.

14. **Referanslar, metin içinde gösterilmeli;** parantez içinde yazarın/ yazarların soyadı, atıfta bulunulan çalışmanın yayım tarihi, alıntı yapılan sayfanın ya da sayfaların numarası (Çakar, 2013: 25) şeklinde yazılmalıdır. Aynı yazarın aynı yıl içerisinde yayımlanan birden fazla çalışmasına atıf

yapılmış ise, bu durum (Çelik, 2014a), (Çelik, 2014b) şeklinde küçük harflerle belirtilmelidir. Ancak açıklama gerektiren hususlar sayfa altında dipnot olarak yazılmalıdır.

15. Kaynakça aşağıdaki gibi gösterilmelidir:

Tek Yazarlı Kitap

ÇAKAR, E. (2012), *Doğu Akdeniz Sahilinde Bir Osmanlı Sancağı: Trablus*, TTK Yayınları, Ankara.

İki Yazarlı Kitap

ÇAKAR, E.-UZUN, C. (2017), *Hurufat Defterlerinde Harput (1690-1812)*, Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, Elazığ.

Makale

ÇELİK, K. (2013), “R.1284/M.1868-1869 Tarihli Muhasebe-i Evkâf-ı Hümayun Defteri’ne Göre Mamuratülaziz Vakıfları”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı: 40, s. 143-162.

Bildiri Kitabı

ALKAN, M. (2010), “Vakıf Tarihi Araştırmaları Açısından Hurûfât Def-terleri: Adana Örneği”, *XV. Türk Tarih Kongresi, 11-15 Eylül 2006, Kongre-ye Sunulan Bildiriler*, c. 4, I. kısım, Ankara, s. 831-842.

İnternet Alıntısı

<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/1986/20790.pdf>. Erişim tarihi: 10 Mayıs 2017.

16. Hakemlerden olumlu rapor alamayan ve dergimiz yazım kurallarına göre hazırlanmayan makaleler yayımlanmaz, bu konuda idari ve adli bir sorumluluk kabul edilmez.

PUBLICATION PRINCIPLES AND ARTICLE WRITING RULES

Journal of Harput Studies is published twice a year; in March and September. The manuscripts sent to our journals must be in the field of social sciences, original works, and have the necessary qualifications indicated below.

In studies requiring ethics committee permission, information about the permission (name of the committee, date and number) should be included in the method section and also at the end of the article. When uploading your study to our journal, you must also upload your Ethics Committee document along with your article file. If your study is not included in the working group that requires ethics committee approval, you must sign the declaration form stating this situation and indicate the relevant situation in your article text. In this context, studies that require ethics committee approval are as follows:

*All kinds of research conducted with qualitative or quantitative approaches that require data collection from the participants by using survey, interview, focus group work, observation, experiment, interview techniques,

*Use of humans and animals (including material/data) for experimental or other scientific purposes,

*Clinical studies on humans,

* Studies on animals,

*Retrospective studies in accordance with the personal data protection law.

1. Headings in Turkish and foreign languages must be compatible with the scope of the article, short, clear and adequate.

2. Abstracts in Turkish and Foreign language abstracts must reflect the purpose, scope and consequences of the writing. Turkish and English abstracts must be added into the articles written both in Turkish and English. Keywords should be added to the abstracts in Turkish and foreign language. These words should be at least 4, at most 6.

3. The articles must be in accordance with the grammar rules in terms of language and expression; besides, a clear and absolute way of expression must be used in the articles not giving unnecessary information that is out of the purpose and scope.

4. The known scientific methods must be used in the preparation of the articles; the subject, purpose, scope and reason for the preparation of the

study, and etc. must be given in a satisfying and certain order. Figures, tables, photographs and other documents used in the article must be prepared in accordance with the scientific rules.

5. There must be an absolute and sufficient explanation that can be easily understood under the figures, tables, pictures and other documents used in the article.

6. The resources used in the writing must be arranged in accordance with the writing rules; each mentioned document must be included in the bibliography, but not anything else.

7. The results must be in accordance with the purpose and scope of the study, and cannot include any information or findings that are not explicitly mentioned in the main text; must be given with its all outlines and in summary.

8. The paper size is set to A4 size and the margins will be 2.5 cm from all edges.

9. Articles are prepared in the Microsoft Word program on the PC with the New Times Roman character. The main headings of the Turkish and English articles are written on the centre of the first page being written with bold 12 pt. capital letters. The English title to be written under the Turkish heading must be written in italics and the first letters are large and the others are small. If the article is in English, a Turkish title should be added to the bottom. Headings in the text should be preceded by 12 nk, followed by 6 nk.

10. After the heading, the author name (s) is written untitled side by side by centring the page with 12 pt. spacing. The title, institution, e-mail address and Orcid-ID are specified as footnotes.

11. After the author's name, a summary written in Turkish, English not exceeding 150 words is written leaving 12 pt. spaces, and the key words that define the main topic of the article are indicated in these abstracts.

12. Abstracts in Turkish and English should be written in 10 pt, 11 pt in text and 1.5 pt spaced, and footnotes in 9 pt New Times Roman.

13. Article should not be more than 40 pages including tables, figures, photographs and resources. Figures, tables and photographs should be prepared in a computer environment and should not exceed the page size (12x18 cm). Table, shape, photo titles should have 6 nk spacing between the table, photo or figure below, titles must be bold and as "Table-1:".

14. References should be shown in the text or under the page. When shown in text; the surname of the author (s) in the parentheses, the date of

publication, the number of the cited page or pages (Cakar 2013: 25). If more than one work of the same author is published in the same year, this should be indicated in small letters (Steel, 2014a), (Steel, 2014b). However, the points that need explanation should be as footnotes below the page.

15. The reference should be shown as follows:

Single Author Book

ÇAKAR, E. (2012), *Doğu Akdeniz Sahilinde Bir Osmanlı Sancağı: Trablus*, TTK Yayınları, Ankara.

Book With Two Authors

ÇAKAR, E.-UZUN, C. (2017), *Hurufat Defterlerinde Harput (1690-1812)*, Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi, Elazığ.

Article

ÇELİK, K. (2013), “R.1284/M.1868-1869 Tarihli Muhasebe-i Evkâf-ı Hümayun Defteri’ne Göre Mamuratülaziz Vakıfları”, *Vakıflar Dergisi*, 40, pp. 143-162.

Proceedings Book

ALKAN, M. (2010), “Vakıf Tarihi Araştırmaları Açısından Hurûfât Defterleri: Adana Örneği”, *XV. Türk Tarih Kongresi, 11-15 Eylül 2006, Kongreye Sunulan Bildiriler*, Vol. 4, part I, Ankara 2010, pp. 831-842.

Internet Quote

<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/1986/20790.pdf>. Date of access: 10 May 2017.

16. Articles that do not receive a positive report from the referees and that are not prepared according to our writing rules are not published; no administrative or judicial responsibility is assumed in this respect.